

The following is a list of the
 names of the persons who
 were present at the
 meeting of the
 committee on
 the 10th day of
 the month of
 the year 1800.
 The names are
 as follows:

Epistola 506.

Jeg takker min Herre for hans sidste Skrivelse. Han forlanger derudi at vide, hvorledes min Helbred har været denne Vinter. Jeg haver efter Sædvane udstaaet 3 Maaneders Svaghed, og er saadant ligesom en sat Ket for mig alle Vintere. Min Herre meener, at saadant kand reyse sig af Indbilding. Det kand nok være, men enten det reyser sig af Indbilding eller ej, saa er jeg virkelig svag; thi Indbildings Syge er en virkelig Syge, og ofte meer end en Sygdom, som reyser sig af andre Aarsager: thi ingen, som haver sundt Blod og Bædsker, kand blive syg af Indbilding, og Erfarenhed viser, at, naar Legemet er i god Stand, er Sindet ligeledes: hvorudover det Skiemt og de Skuespill, som gøres over indbildte Syge, ere mere artige end vel grundede. Den fornemste Indvending, som gøres herimod, er at indbildte Syge allarmes over Bagateller som hænde og maa dagligen hænde alle Mennecker, og som ere af den Natur, at de skiemme sig ved at give dem tilkiende. Men just saadan Delicatsse udi ringe Ting forarsager, at Lidelsen bliver større: thi, naar en stor Fortræd, som bringer enhver Blod og Bædsker udi Fermentation, vedeffares, skikker man sig nogenledes derudi, efterdi man efter alles Tilstaaelse har vigtig Aarsag til Græmmelse, og trøster sig dermed at det er noget som

gaaer enhver til Hierte; Men, naar ringe Ting nedslaaer Sindet, og bringe Legemet udi Misorden, bebreider man sig selv sin Skrøbelighed, hvorved foraarsages at Lidelsen bliver større. At dette sig saaledes forholder, og at Kilden flyder af Legemet's Constitution, vides af daglig Erfarenhed: thi det selvsamme Menneske, som paa visse Tider plages af smaa og ringe Incommoditeter, bevæges aldeles ikke deraf paa andre Tider. Jeg har kiendt en Mand, hvilken, efterat han eengang var bleven syg paa et Sted, følede Mindelse af samme Svaghed, saa tit han kom paa samme Sted igien. Svagheden reisede sig saaledes af Indbilding: Men Indbildingen kunde ikke have haft den Virkning, hvis udi Blodet og Vædskerne ikke havde været en Suurdej eller et Vitium, som saadan kunde foraarsage. Og naar saa er, fandt det af mig anførte paradox ikke synes saa urimeligt, nemlig at visse Svagheder, som gemeenligen alleene henføres til Sindet, ved Apotheker - Urter, Pulver og Draaber kunde fordrives, og at Gierrighed, Ambition, Odselshed &c. kunde ved Salvation, om ikke reent cureres, saa dog formildes. Jeg forbliver &c.

Epi-

Epistola 507.

Jeg haver udi mine sammenlignede Historier
 viiset hvad Forfskiel, der er imellem en
 stridbar seyerrig Herre og en Heros, og
 at den første tilkommer ikke den Titel, som ham
 gemeenligen gives. Saaledes dommer jeg udi
 Ziscæ og Scanderbegs Historier, at Scander-
 beg allene fortjener Navn af en Helt; efterdi hans
 Tapperhed stedse har været geleidet med Dyd og
 Oprigtighed. Og naar Navnet saaledes bliver
 indskrænket, vil Helte-Listen ikke blive nær saa stor,
 som den holdes for at være. Thi der gives gan-
 ske faa, som besidde disse tvende Egenkaber udi
 lige Grad: Den store Marskalk Turenne kand
 henføres til denne Classe, efterdi han var ligesaa
 dydig Mand, som han var stor General, og udi
 middel Alderen finder man een, som med all Bil-
 lighed kand sættes paa Helte-Listen. Den same-
 me er Edvard Prindsen af Wallis Edvardi 3die
 Son, som gemeenligen kaldes den Sorte Prinds.
 Denne Edvard paatog sig Commando over den
 Engelske Krigsmagt, da han var lidt over 16 Aar
 gammel, og med en haandfuld af Folk at regne
 mod de Tabrige Franske Tropper erholdt tvende
 store Sejer, hvis liige neppe er at finde udi Hi-
 storien. Hvor høye Tanker hans egen Fader
 Kong Edvard havde om ham, sees deraf at, da
 Kongen udi det Slag ved Cressy blev advaret,
 at han strax maatte komme sin Son til Hielp,
 som

som var omringed af Fienden, og saaledes udi
 Knibe, at intet Haab var til Redning: spurdte
 Kongen, om Han endnu selv levede? og, da
 Ham blev svaret at han endda levede, sagde Kon-
 gen: siger til min Søn, at jeg er aldeles
 ikke bekymret om Slagets udfald, efterdi
 han endnu lever; og vidner Historien, at de
 høye Tanker som Faderen havde om Ham, for-
 doblede hans naturlige Tapperhed, saa at han
 overgik sig selv, figtende som en Løve, indtil han
 med sine faa Tropper erholdt Sejer. Udi det
 sidste Slag ved Poictiers erholdt han en Sejer
 med 12000 Mænd mod 60000 Franske, som
 vare anførte af Kong Johannes selv, og bragte
 Kongen fangen med sig til Engeland. Men, hvad
 som erhvervede ham meest Ære, var paafølgende
 Opførsel mod den fangne Konge. Da Kongen
 næste Aften efter Slaget spüsede udi Prindsens
 Telt, vilde Prindsen ingenlunde sætte sig ned ved
 Bordet, hvor meget han end blev ombeden,
 men stod stedse som en Opvarter bag ved Kongens
 Stoel, trøstende ham udi denne Ulykke, sigende,
 at Kongen havde udi Slaget ladet see, at han
 var baade Soldat og General, saa at Slaget
 blev ikke tabt ved hans Forseelse, og at alle En-
 gelændere kunde bære Vidnesbyrd om hans Tap-
 perhed, men at Gud alleene raader for Sejer.
 Denne Prindsens Moderation og Ydmyghed
 pressede Ærare af den fangne Konges Dyen, hvil-
 ken derpaa vendede sig om og saade; efterdi
 denne Ulykke er vederfaret mig, saa er det
 mig

mig ikke liden Trøst at være falden udi en
 saa ædelhierted Prindses Hænder. Da den
 fangne Konge blev bragt ind udi London, skeede
 hans Indtog paa en prægtig udstafferet Hæst, og
 Prindsen havde Anseelse af en Stald-Karl, ri-
 dende ved hans Side paa et lidet sort Beest. En
 saadan moderat Opførsel lod Prinds Edward
 see udi alle andre Ting, hvorudover Historien
 giver hans Character saaledes: Prinds Ed-
 ward var den fortreffeligste Prinds, som Enges-
 land nogen sinde har bragt til veje. Han besad
 alle Dyder udi en høy Grad, han var ligesaa
 stor Soldat som General, tapper uden Hidsig-
 hed, forfærdelig udi Felten mod Fienden, men
 sagtmodig og venlig udi Omgengelse, og besad en
 Ydmyghed, som opvakte alles Forundring. Imod
 sin Fader var han saa lydlig og underdanig, som
 en Tiener mod sin Herre. Han var ædelhierted
 og gæmild, saa at han med inderlig Fornøvelse
 belønnede Dyd og Meriter, paa hvilket Sted
 han fandt dem. Disse store Egenskaber foraar-
 sagede, at han saavel af Fremmede som af Enges-
 lænder var elsket og admireret, og celebrerede
 Kongen af Frankrige, som var den fangne Konge
 Johannis Søn, hans Ligbegengelse udi Paris
 med stor Høytidelighed, assisterende den samme
 udi egen høje Person; endskjønt han var Enges-
 lands Hoved-Fiende. Enhver Herre der saales-
 des er dannet, fortjener med Billighed Titel af
 Hjelt.

Jeg forbliver ic.

Epistola 508.

Jeg takker for det mig tilskikkede Skrift (memoires de Brandenbourg) Jeg har læset saae Skrifter med meere Behag, holdende det for et Mesterstykke saa vel i henseende til Stilen som til Materien, efterdi man lærer deraf meer end af adskillige andre Landes Historier, som befattes udi heele tykke Folianter. Autor har derudi fuldt gamle Historie-Skrivers Plan: Alting, som derudi findes, er merkværdigt, og kand ikke for ofte læses, og intet kand admireres meere end den Candeur og Uupartiskhed, som over alt derudi fremkinner, saa at, om Skriftet er ikke forfatted af en stor Regent, som det tillægges, saa synes det dog ikke at kunde flyde af anden Hierne og at være skrevet med anden Haand. Men, saasom Læsernes Smag er foranderlig, saa ere der fundne nogle, som have stødet sig over visse Ting, som derudi findes. Jeg er aldeles ikke eenig med de samme; thi det kommer mig for, at Skriftets store Autor har villet vise en Plan, hvorefter Historier bør forfattes: Og kand man sige, at intet er meere fornødent udi vore Tider, da de Historier, som skrives, lidet eller intet differerer fra Parentationer og Vig-Prædikener, der er kun Hykleriske Lov-Sange, som ikke uden Forargelse og Bæmmelse kand læses, og som i henseende til den Gyldne Kalk, som derudi findes, kand lignes ved vatterjottige Lege-
mer,

mer, hvilke af usunde og overflødige Bødsfer ere ophobne. Efterdi nu de samme ere udi saadan Tilstand kunde man ikke vente andet end at mange vilde spille Dreene over et Skrift, som kom for Lyset udi en saa usædvanlig Klædedragt nu, da Sandhed faaer Navn af Satire, og det er et bedtaget axioma, at man ikke maa criticere de Afdøde, item at det er mod decorum at lægge for Dagen sine Slægtingers og Paarørendes Feil: Jeg siger at man ej kunde vente uden saadanne Domme. Men, hvor ilde grundede de samme ere, sees deraf, at Skriftets store Forfatter glemmer ikke tilligemed at rose, hvad som han finder at være Koes værd, og at derfor Eburførste Friderici Wilhelmi Regiering bliver foresat som et Mynster for Regentere. Jeg for min Part bytter ikke Skriftet bort mod alle Theatri Europæi tykke Folianter: og siger at flere saadanne Skrifter kand bringe Historien igien udi den Anseelse, som den har misted udi de sildere Tider, da det Historiske Studium, som i sig selv er det vigtigste og nyttigste, er kommet udi Forsagt. Jeg forbliver &c.

Epistola 509.

Jeg haver ved adskillige Leiligheder tilkiendegivet de stridige Beretninger, som findes udi de ældste Historier, og som kand forarsage Væmmelse for saadan Læsning, thi Stridigheden er saa stor, at udi visse Historier findes ikke mindste Overeenstemmelse hos de gamle Skribentere; hvorudover jeg ikke fortænker nogen, som anseer deres Læsning som Tids spilde. Vel foresgives, at ved at conferere en Beretning med en anden man nogenledes kand komme til en slags Bished; Men Stridigheden er ofte saa stor, at Arbejdet bliver gandske forgieves. Jeg læser udi disse Dage Photii Bibliothec, hvor jeg hos Apollodorum Grammaticum finder om Troja saadan Beretning. Efter at Paris ved Døden var afgangen, twistede Priami tvende Sønner nemlig Helenus og Deiphobus om Helena. Udi denne Tvistighed fik Deiphobus, som var den sterkeste, Overhaand, hvorudover Helenus blev saa utaalmodig, at han flygtede til det Bierg Ida. Der blev han efter Calchantis Raad opsnappet af Grækerne, som beleirede Troja, for hvilke han, enten ved Trudseler, eller af Had til den beleirede Stad, aabenbarede, at det saaledes var beskikket, at Troja ikke kunde indtages uden ved en Træ-Hest. Det øvrige haver ligesaa liden Overeenstemmelse med andre Beretninger. Jeg pnter derfor alle dem, der fordybe sig udi de
Slags

Slags Antiquiteter, Og fortænker ingen, om han reent falder paa de Tanker, at den Trojanſke Krig ſkand være en puur Digt. Ulykken er, at det heele Studium er ligesaa vanſkeligt ſom u nyttigt, og at ofte de ſkarpsindigſte Hoveder, ſom ved deres Arbeide kunde give Oplyſning udi mange vigtige Ting, opoffre ſig gandske hertil, og gemeenligen blive anſeede ſom grundlærde Mænd. Da deres Grundlærdom dog er alleene udi Efterforſkning af Ting, om hvis exiſtence man har Aarsag at tvile. Jeg haver overalt fundet ſlige Stridigheder hos ſamme Apollodorum og er ingen Tvivl paa, at han jo har grundet dem paa ældre Skribenteres Beretning, ſaasom han gjorde Profession af Antiquiteters Efterforſkning, og derfor blev kalden Grammaticus, hvilket da var det ſamme ſom Antiquarius. Jeg forbliver ic.

Epistola 509.

Sin Herre spørger, hvi man endnu ikke har spillet den Comædie, som kaldes uden Hoved og Hale. Jeg fand ingen Aarsag finde dertil; Thi Stykket er fuldt af lystige og behagelige Scener, og indeholder det vigtigste Morale, som udi noget Skuespill er forestilled: Thi det handler om dem, som falde af en Extremitet udi en anden, hvorpaa vises mange Exempler udi Historier. Man haver seet Folk, hvilke have været distingverede ved overvættes Peenbed og outreret Kydsfhed, at være henfaldne til yderlig Løsagtighed, feige Personer til Brutalitet, Mildbed til Tyrannie, og en quintessentiered Devotion til ryggesløs Ugudelighed, saa at man har Aarsag til at frygte, naar man seer en alt for sterck Affect at regiere udi et Menneske. Jeg kunde herpaa vise mange Exempler: Men jeg vil alleene anføre en Persons Historie, som findes antegnet af Abbé St. Pierre saaledes: Abbeden af Vateville, som nogle meene at være en Broder af Baron de Vateville eller Bateville, Spansk Ambassadeur ved det Engelske Hoff, overkom udi hans Ungdom eengang saadan Skræk, da han udi en Prædiken horte Forklaring over Helvede, at han gav sig udi et Capuciner-Kloster, for der at øve en streng Poenitentze. Dette var endda ikke nok, saasom han meenede, at der udfodredes end større Devotion,

beslittede han at antage den allerstrængeste Ord-
 den, og at begive sig udi et Carthusianer Klo-
 ster. Udi dette sidste Kloster forblev han 3 eller
 4re Aar, og imidlertid førte et opbyggeligt Levnet.
 Omfider blev han dog fied deraf, og fik Lyst til
 Verden igien. Og tog denne nye Passion saa-
 dan Overhaand, at han arbejdede paa at slide
 sig løs, give sig et fremmed Navn og at søge sin
 Lykke udi Krigen. Men just, da han stod færdig
 at springe over Kloster-Muiren, blev han over-
 rumplet af Prioren, hvilken brugte al sin Vel-
 talenhed til at bevæge ham at staae fra sit Forsæt,
 og, som han med Formaning intet kunde udret-
 te, søgte han at bruge Magten. Hvorudover
 Vateville stak ham en Dolk udi Livet, hvoraf
 Prioren faldt død ned, og derpaa uforhindret
 tog Flugten; Han søgte strax derpaa et Verts-
 huus, hvor der var kun et lidet Kammer, med
 tvende Sænge: Efterat han for Penge havde leiet
 samme Kammer, og bestillet Maaltid, ankom
 udi samme Vertshuus en Officier, hvilken ogsaa
 forlangede et Maaltid og Natteleie. Verten
 maatte da sige ham, at Kammeret var betin-
 get af en anden: Men at han tvilede ikke paa den
 samme jo tillod ham Natteleie udi den anden
 Seng, naar han gav ham et godt Ord. Offi-
 cieren anmodede derpaa Vateville derom, men
 fik til Svar, at han saadant ikke kunde bevilge,
 sigende, at han ikke kunde sove, naar nogen var
 udi samme Kammer. Officieren blev da heed

om Hovedet og besluttede at bruge Magt, dog betænkte han sig, og lod sig nøye med en straa Sæng. Om Morgenen tilig, da Vateville mødte ham udi Gaarden, tiltalede han ham saaledes: Synes det min Herre ikke at jeg be- gegnede ham paa en særdeles Maade i Gaar? Vist, svarede Officieren, meget us- stikkelligen. Jeg vilde nok ønske, at han vilde hevne sig, sagde Vateville. Man har ont, svarede Officieren, at hevne sig over Præster og Abbeder: Det skal ingen Van- skelighed have, sagde Vateville: Min Tiener haver 2de Pistoler og en Baarde, lader os forsøge Lykken mod hinanden. Officieren kunde ikke andet end imodtage dette Tilbud: Men han blev fældet af Abbeden, hvil- ken strax derpaa tog sin Tilflugt til en af sine Slægtninger, og, efterat han af den samme var bleven forsynet med Klæder, Penge og Re- commendations-Brev til Madrit, hvorhen han strax begav sig, krænkede han paa Beyen en Jomfrue, som han lovede Egteskab, hvilket han ikke agtede at holde. Da han kom til Ma- drit, gav han sig Navn af Ridder Hautecour. Medens han der anholdt om Tjeneste, kom han i Klammerie med en Herre, som han fældede: Dal, saasom den samme var Søn af en Grand d'Espagne, maatte han tage Flugten til en liden Bye, hvorudi var et Jomfru-Kloster, hvis Abbedinde var ham beslægtiget. Der forelskede han

han sig udi en Nonne, med hvilken han hemmeligen corresponderede. Men, som Abbedissen derom blev erkyndiget, maatte han begive sig anden Steds hen. Udi denne Flugt bortførede han med sig ovenmeldte Nonne, som han hemmeligen havde corresponderet med. De arriverede begge lykkeligen til Lisabon. Der indskibede de sig paa et Fartøj, som skulde gaae til Smyrna, hvor Kloster-Zomfruen døde, og var det den eeneste Forliis, som gik denne haardhiertede Person til Hierte. Han begav sig derpaa til Constantinopel, hvor han søgte om en Post blandt de Tyrkiske Tropper, og lod han sig da uden Møje overtale til at antage den Mahomedanske Troe. Saadant blev regnet ham til Merite, hvorudover han erholdt en anseelig Post udi den Tyrkiske Krigsmagt, saa at han var i Stand at underholde 6 Slavinder. Men, da den Aga, som havde været hans Befordrer, ved Døden afgik, og den, som succerede samme Aga, var Vateville ikke god, søgte han efter Leilighed at komme til sit Fædrene-Land igien. Dette kunde ikke skee, førønd han havde udvirket Dispensation af Paven, og kunde blive befriet fra at begive sig udi Kloster igien. Han adresserede sig derpaa til Paven, foregivende, at han var en alvorlig Pœnitent, Og at hans Samvittighed tillod ham ikke at opholde sig længere blandt Uchristne. Han berettede tilligemed alt hvad som ham var hendet, og sagde, at ville

undersø

underkaste sig all den Pœnitentze, som hans
 Pævelig Hellighed vilde paalægge ham. Han
 affærdigede ogsaa Skrivelser, saa vel til Kongen
 af Spanien, som til den Keiserlige General udi
 Ungarn, lovede, at, om de vilde understøtte
 hans Begiering, vilde han opoffre 4000 Tyrker,
 som stode under hans Commando. Dette Til-
 bud blev antaget, og, efterat han havde faaet
 Forsikkring om alt hvad han forlangede, førte
 han sine underhavende Tropper til et Hinderhold,
 og opofrede dem. Hautecour eller Vateville
 kom saaledes til sit Fæderne Land igien, hvor han
 blev benaadet med rige Indkomster, saa at han
 levede udi Røe og Velstand indtil det Aar 1702.
 Da han omsider ved Døden afgik. Man lærer
 af denne Historie først, at mange, som ere slag-
 ne med en alt forhæftig Devotions Affect, staae
 Fare for at henfalde til Extremiteter: Dernæst,
 at man gjør ilde at tillade sine Børn at begive
 sig udi Kloster Levnet førend de have naaet ffion-
 som Alder, og have examineret sig selv, om
 de kand forsage Verden. En vis Autor siger,
 at den utidige Begierlighed til Klosterlevnet, er
 Sindets smaa Kopper, som ofte overkommer
 dem, der ere mellem 15 og 18 Aar. Endeligen
 bestyrkes heraf hvad jeg tilforn har skrevet, og
 hvad som af nogle har været criticered, neml.
 at Himmelsk Straf og Belønning henhøre til
 det andet Liv. Her seer man en Person, hvis
 Levnet er en Riede af Ryggesløshed og Ugudelig-
 hed,

hed, at ende sit Liv udi Roe og Velstand. Vil nogen hertil sige: at en Svale gjør ingen Sommer, saa har man kun at examinere Historier og daglig Erfarenhed, for at see, at det gaaer i denne Verden ligesaa ofte de Ugudelige vel, som de Gudfrygtige ilde. Vil man endeligen sige, at det er nyttigt at Mennesker underholdes udi den Lærdom om øyensynlig Straf, da kand man svare, at mange ogsaa derved gives Anledning at tvivle om Guds Forsyn, og andre indbilde sig at være store i Guds Dyne, naar de see deres Fiender at geraade udi Ulykke. Alt saadant forekommes, naar man troer at Straf og Belønning egentligen er reservered efter Døden.

Jeg forbliver ic.

Epi-

Epistola 510.

De Stoiske Philosophi pralife de Menneſker lykkelige (*eudaimones*) ſom vide, hvortil de ere beqvemme, og hvilke Studia de ſkal udvælge. Derom kand dog Børn og unge Perſoner ikke dømme, ſaaſom ſaa udi Ungdommen ere begavede med den Skionsſomhed, at de kand examinere ſig ſelv. Det er derforre Skolemeſteres og Læreres Pligt ſaadant at efterforſke, og at ſætte Diſciplerne paa den Poſt, ſom Naturen ſynes at have beſkikket dem til. Og, naar ſaadant efterkommes, vil det ſkee, ſom jeg ofte tilforn har erindret, at ſaa Menneſker ville findes gandske uduelige. Der er ſaaledes intet andet Middel til at forſyne en Stæd med duelige Borgere. Nogle foregive vel at Fødsel, Luft og Føde herudi giør ſtorſte Hinder, men Erfarenhed viiſer, at Bonde-Hytter ſaavel ſom Fyrſtelige Paladſer have kundet tilveyebringe ſtore Mænd, og at der ogſaa kand komme noget Got af et Nazareth. Det heeder hos Juvenalem.

Magnos poſſe viros, & magna exempla
daturus

Verecum in patria crasſoqve ſub aere
nasci.

Der er fundne nogle iblandt de Gamle, der have foregivet ſig at forſtaa den Konſt at able eller føde kloge Børn. Blandt dem er Democritus.

critus. Det er uvitterligt, hvorudi dette hans Arcanum har bestaaet. Det synes, at han og andre, der have givet sig ud for saadanne konstige Fabriqueurs ligesom have villet bøde paa Skaberens Arbejde. Blandt dem, som i de nyere Tider saadant have foretaget sig, er den Spanske Skribent Huartus, hvilken udi et Skrift kaldet Scrutinium ingeniorum, har villet underviise Forældre, hvorledes de skulle føde viise Børn: Claude Qvillet en Fransk Abbed har i sær bemøjet sig med saadan Undervisning udi hans saakaldet Callepædia; Men man merker ey, at nogen har villet følge hans Lærdom: Tvert imod han har ikke andet vundet derved end at underkaste sig saadan Critique: nemlig at han har arbeidet udi en Materie meer end som kunde være en Abbed anstændigt, ja at han viiser sig at forstaae det Handverk at avle Børn, bedre end nogen verdslig Mand. Saadanne Domme føldes over slige Skribentere, og synes det, at de ikke andet fortjener. Dog kunde Dommene have været mildere, hvis de samme Autores havde handlet om denne Materie lidt meere varligen, og talet med lidt mindre Sikkerhed: Thi først kand ikke nægtes at jo ved Præcaution ofte udvirkes, at sunde og friske Børn kand fødes: Jeg siger ofte, efterdi Reglen er ikke gandske usejlsbar. Men at Præcautionen er ikke gandske at foragte, vises af Exempler og Erfarenhed. Thi man seer gemeenligen, at Børn fødes med Forældres

nes Svagheder, sær om baade Faderen og Moderen dermed ere befængede. Derfor have visse Lovgivere forbudet Ægteskabe, hvoraf skrøbelige Børn kunde avles, og havde saadanne Anstalter en fortreffelig Virkning hos de gamle Lacedæmonier: Saasom der nu er stor Foreening mellem Legemet og Sindet, og Sindets Qualiteter ofte flyde af Legemets Constitution, saa kand det eene være en Følge af det andet: Det heeder jo, at man maa arbeide paa at have et sund Sind udi et sundt Legeme (mens sana in Corpore sano): Man seer jo, at et og det samme Menneſke kand en Dag være dorſk og ubekvem til Forretninger, og en anden Dag hurtig og færdig, og kand jeg det samme bevise af mit eget Exempel: Man haver Exempler paa Menneſker, hvilke efter en langvarig Sygdom, hvorved de onde og usunde Bædſker ere udkaagede, have faaet tilligemed et andet Legeme et nyt Sind. Alt ſaadant kand ikke nægtes: men at ville foreſkrive uſeilibare Regler hertil, er ikke alene formaaſteligt men endogsaa daarligt: det er formaaſteligt efterdi man falder Skaberen ind udi Handverket; Det er daarligt, ſaasom foruden Blod, Bædſker, Luſt og Føde udfordres en anden Hovedting, ſom ikke ſtaaer udi Menneſkelig Magt, og hvoraf Legemets ſaavelſom Sindets Styrke og Svaghed flyder, nemlig Organisa-tionen og Seenernes Dannelsen; Thi Erfarenhed viiſer, at af tvende Menneſker, ſom have lige

Complexion, lige Bædsker, eens Føde, og som leve udi eens Luft, den eene kand være ligesaa Taabelig og Dorsk som den anden være Klog og Hurtig. Det sikkerste herudi er at gaae en Middelsvej, nemlig paa den eene Side, ikke at nægte Blodets og Bædskernes Virkning saavel paa Sindet, som paa Legemet, og paa den anden Side, ikke at lade alle Qualiteter deraf eene flyde, hvilket er ikke andet end at giøre Mennesker til Machiner. Jeg forbliver ic.

Epistola 5II.

Sin Herre holder for at de Critiqver, som jeg har fældet over de Touches Skuespill ere ilde grundede og luete af Partiskhed. Jeg nægter ham ikke den Ære, som ham tilkommer. Jeg holder ham for en god fransk Poët. Jeg siger ogsaa, at udi hans Stykker findes strøede Moralske Sententzer og nette Tale-Maader. Men det er alt hvad man kand sige. Hvad skulde vel bevæge mig til at lade see Partiskhed meer mod en fremmed Comœdie-Skriver end mod en anden. Moliere og de Touches er mig lige nær paarørende. Skulde Jalousie bevæge mig til at mynstre nogen af dem, maatte det være den første, hvis Stykker have været forestillede Bexelviis med mine Originaler; den sidste Stykker have ingen Avind kundet forarsage; Thi de af hans oversatte Skuespill, som ere forestillede paa vort Theatro, nemlig det 3 dobbelte Egteskab, Forhindring uden Forhindring, og endeel andre ere blevne foragtede. Vil man sige, at disse ere ikke hans beste Comœdier, da har man merket, at endogsaa een af dem, som holdes for den anseeligste, og som mange regne for hans Mester-Stykke, nemlig L'irresolu eller den Tvivraadige haver havt lige saa slet Birkning som ovenanførte. Og kand man ikke henregne saadant til Tilskuernes slette Smag. Thi, naar man ret examinerer Styk-

fet, fand og bør det ingen anden Birkning have: Vel er sandt, at hans Dissipateur eller Forøderen er her bleven spillet med temmelig Succes, saa at det holdes for det beste af de Touches oversatte Stykker, som paa den Danske Stueplads er bleven forestilled; men estor min Skionsomhed maa saadant heller tilskrives Acteurernes Adresse end Stykket udi sig selv, saasom derudi findes adskilligt, som intet Biesald hos skionsomme Tilskuere fand have, og som viser, at Autor ogsaa derudi er sig selv lig: Thi først er det anstødeligt at see et fornuftigt Fruentimmer med Bestandighed at elke en saa daarlige Person, hvis Forsæt er ved liderligt og vellystigt Bevnet, at ødelegge og fordøye alting, og som der foruden er hende saa utro, at han udi første Sammenkomst forlover sig med en anden Jomfrue, og offentlig med Haanhed opfiger sin Troeskab til sin gamle Forlovede, bydende hende Penge for Afstaaelse. Over saadan Opførsel fand et honete Fruentimmer ikke andet end fatte Afsky for Personen, og vente et uhykeligt Væteskab, ja være forsikret om, at den som hun udi Forlovelsens Tid, da Kierligheden gemeenligen er stærkest, ikke fand holde udi Awe, vil langt meere udi Væteskab foragte hendes Formaninger. Konsten skal nu bestaae derudi, at, eftersom hun seer, at Forøderen lader sig føre ved Næsen af enhver, hun da søger at trække ham selv op, for at hindre, at alle hans store Midler

ikke skulde falde udi Fremmedes Hænder. Dette Indfald er godt nok, og kunde have foreffeslig Birkning udi et Skuespill, hvis det havde været udført heller af en Moliere end af en de Touche, eller hvis disse tour de Friponne eller honette Optrækkerier havde været lidt finere og rimeligere. De Optrækkerier, som udi Comædien omtales, ere disse. Hun stiller sig første gang an at have tabt 20000 Rdl. udi Spill, og formaaer ham til at betale saadan Sum. Dette vil jeg lade passere, hvorvel Optrækkeriet er ikke meget fiint; Det andet Friponnerie er ikke mindre urimeligt end uanstændigt. Hun tilføber sig hans Gods under een og andens Navn og stiller sig an, som hun er hæftig vred over saadant Gall, truende at ville give denne hans Opførsel tilkiende. Dog lover hun omsider at ville tie dermed; men betinger sig for saadan Høflighed 60000 Rdlr. Ingen forloved Dames Opførsel mod sin Kiereste kand være meere uanstændig, og ingen Stimand eller Køber kand giøre det grovere. Denne store Sum faaer hun strax; thi det synes, at Forøderen gaaer stedse med Bexler paa Tønder Guld udi sin Lomme. Det sidste Bedragerie bestaaer derydi, at hun giver sig i Spill med ham, og paa et Kortblad vinder all hans øvrige Belfærd fra ham: Saadant kand ikke kaldes Optrækkerie eller tour d'une Friponne; thi hun kunde lige saa vel tabe som han, og derfor maatte forestille sig, at, hvis saadant skee

de, alle hendes Machiner bleve fuldkastede. Saadant er ikke en Opræfkeres, men en desperat Bovehalses Foretagende. Men Autor har ikke vidst at ophitte anden Anledning til Stykkets Denouement. At Forsoderens Farbroder testamenterer hende alle sine store Midler er ikke mindre urimeligt. Men saadant maa ogsaa komme tilpas for at hjælpe paa Stykket, at det kand endes som en Comædie, hvorvel Udfaldet bliver saadant, at Forsoderen, som den Gamle gjør Uroveløs, kand ikke andet end blive Herre over alle Midlerne igien, hvilket og ved Stykkets Slutning sees at være skeed, naar Enken overgiver sig selv tilligemed sin heele Belfærd udi hans Vold. Hvad som til Slutning udi dette Stykke sætter Tilskuernes Bevægelse, sær dem, som ikke maa have givet Agt paa de forrige Acter, er Forsoderens Desperation, hvilken, efter at han seer sig at bære bragt til Bettelstaven, og foragted af sine forrige Mund-Benner, vil tage Livet af sig selv, og at hans gamle Forlovede kommer i det samme og overgiver sig selv med alle Midlerne. Dette kand ikke andet end have Virkning hos ovenomtalte Tilskuere. Hvorvel den fortvilede Tale, som Forsoderen udi sin Elendighed holder, burde heller opvække Latter end Graad, efterdi han beklager sig over sin forlovede Enkes Utroeskab, da han dog selv havde foragtet hende, og havde forlovet sig med en anden Jomfrue. Kand vel udi noget Skuespill regiære større Uskion omhed og Forvir-

relse. Noale lystige Scener med den gamle Kæmpebroder recommendere Stykket. Udi den sidste Act er ogsaa et Morale, som viser, hvor lidt man i Belstand kand forlade sig paa Venner. Samme Morale er dog ikke meget rart; det er en heller af den Anseelse som udi det Arabiske Pulver, hvor man seer en Mand, som ved frugtesløs Arbejd paa Alchymie har tilsat sine Midler, og derfor af alle er bleven foragtet. Men da det rygtedes udi Staden, at han har fundet den Philosophiske Steen, bliver Foragt forvandelt til Hyflerie; han bliver bestormet med Lykønskninger af Høye og Lave, og Poeter lode sig indfinde med Lovsange. Midt udi denne store Bevægelse bliver Bedrageriet aabenbaret, hvorudover enhver vender ham Ryggen igien, og tager sine Berømmelser og Lykønskninger tilbage. Her sees dette Morale udi dets største Glands. Jeg haaber, at min Herre vil finde, at disse mine Betænkninger over de Touches Skuespill ikke ere tvungne; thi Feylene ere saadanne, at de strax kand falde enhver udi Øyene; hvad som driver mig til at examinere de nye Skuespill, er allene Forsæt at bestride en fordervet Smag; thi man kand ikke andet end kalde det en fordervt Smag; naar man hører saadanne Comædie-Skrivere at blive ikke allene satte ved Siden af Moliere, men undertiden oven for samme store Mand. Jeg forbliver &c.

Epistola 5II.

Win Herre spørger om en Regent, som enten har været uheldig udi Krig, eller som ingen Conqveter har giort, kand gives Titul af Heros eller kaldes Magnus. Efter det almindelige Begreb, man gjør sig om Heroismo, kand saadant ikke skee, hvorfor og nogle have stødet sig over den Titul af Magnus eller den Store, som af visse Skribentere er givent Christiano 4. Men, naar man stiller sig for Dynene de Egenheder og Bedrifter, som udfordres af en Regent, kand ingen med større Villighed saadan Titul tilkomme. En Regents Pligt er at gjøre et Land ikke større men stærkere end det for hans Tid har været. Det sidste skeer ved at befodre Undersaatternes Velstand, at opmuntre dem ved eget Exempel til Arbejde og Duelighed, at bringe Handelen udi Flor, at bestyrke Landet med Stæder, Fæstninger og beqvemme Havne, at forfremme Videnskaber, at handhæve Justitien, at straffe og belønne, og ved sin Opførsel at erhverve sig saa vel Høyagtelse, som Kierlighed. Alle disse Pligter opfyldte Høystberømedte Konge udi saadan Grad, at saa Regentere derudi kand lignes mod ham. Men det er ikke saadanne Konger, som Historie-Skrivere oprette Altere for. De solideste og meest magtpaaliggende Ting stille dem saa lidt udi Dynene, at de ofte holde dem for nedrige til at indføre udi

Historien. Hvad som er stort udi deres Dyen, er prægtig Hof-Stat, glimrende og kostbare Bygninger og lykkelige Krigs-Bedrifter, det er saadanne Ting, hvorved Undersaatterne sættes i Trældoms Arbejde, Skat-Kammerne udtømmes og Rigeres Magt aftage ligesom deres Grænser udvides. Intet uden hvad som nyttigt er, bør kaldes stort. De Ægyptiske Pyramider, Labyrinthier og andre desliae glimrende Foretagende Land vel til Bøve bringe Admiration, men ingen Højagtelse; En eneste Chinesisk Keysers Anstalt til Jordens og Uger-Dyrkningens Forbedrelse er større og Kongeligere, end 100 andre glimrende Ting, hvorved visse Regentere have søgt at gjøre sig udødelige. Et Russisk Forsøg ved Canaler at forene Havs eller Floder til Handels Nytte, æternisere en Regent meere hos fornuftige Folk end alle de kostbare Indretninger ved Versailles og Marli. Ved Conqueters og Provinciers Erobring svækkes et Rige heller end det styrkes. Det bliver videre og bredere, men tilligemed tyndere, saa at det land lignes ved en sammentrykt Luft, hvilken slappes jo meer den udspredes. Spanien var aldrig svagere end under de sidste Konger af det Østerrigiske Huus, da Monarchiet spredede sig saa vidløftig ud, og England aldrig afmægtigere end under Henric 6. da den største Deel af Frankrige var undertvingen. Samme Rige blev under Dronning Elisabeth ikke større end det var for hendes Tid; men to gange

gange stærkere. Lader os forestille os tvende Ke-
 gentere, hvoraf den ene erobrer med Sværd en
 Province, som aarligen giver en Million til Ind-
 komst: En anden ved Handel og Fabriker til
 Bøye bringer aarligen lige saa meget. Den for-
 stes Indkomster bestaaer udi det pure Navn, saa
 som de ved nye Fæstninger og Tropper, hvilke
 maa underholdes til Provinciernes Beskyttelse,
 opsluges: Ikke at tale om, at Geyer's Herren
 maa stedse staae paa Skild's Bagt og svæve udi
 Frygt for at miste hvad han saaledes har vundet.
 Da udi de sidste Indkomster derimod er en Rea-
 litet, hvorved Skat-Kammeret styrkes og berig-
 ges. Vil man sige, at et Land ved Conqvet-
 ter bringes udi Anseelse, saa kand udi denne An-
 merkning ogsaa gøres Antegninger: Thi daglig
 Erfarenhed viser, at de største Riger ideligen maa
 hykle for de mindre Stater, og ved Penge og
 Subsidiar, som have Anseelse af Skat, maa
 tilkiøbe sig deres Bønskab for at udvirke om ikke
 Undsætning, saa dog Neutralitet udi Krigs-Ti-
 der. De store Monarchier have derfor Anseel-
 se af stedsevarende ydmyge Solicitanter; og de
 mindre Stater af Patroner og Befordrere. In-
 tet er lettere end af Historien og daglig Erfaren-
 hed at bevise saadant Paradox. Det gaaer her
 til ligesom med rangsyge Borgere udi en Stad,
 hvilke for at erhverve sig Titler, stedse maa age-
 re solicialiter, og ligesom gjøre sig smaa for at
 blive

blive storre, eller rettere for at erhverbe sig Navn
af Høyhed. Zeg forbliver ic.

Epi-

Epistola 512.

Jeg merker af din sidste Skrivelse, at den seltsomme Drøm, som du nyeligen har haft, har bragt dig udi nogen Bekymring. Du maa slaae saadant af dine Tanker. Jeg for min Part reflecterer nu omstunder aldeles intet meer paa Drømme, saasom jeg af Erfarenhed har merket, at de allerselsomste, og de, som meest kunde foraarsage Eftertanke, af ingen Betydelse have været. Hvad man meest tænker paa om Aftenen, derom drømmer man om Natten: Forgangen Vinter havde jeg en selsom og latterlig Drøm, som jeg ikke kunde tilskrive anden Aarsag. Jeg læsede paa Sengen Fontenelles Samtaler imellem de Afdøde, og, saasom jeg derpaa faldt udi Søvn, havde jeg efterfølgende Drøm, som varede indtil Midnat. Mig syntes at jeg var kommen udi de Dødes Boeliger, og at den første, som der kom mig i Møde, var den Engelske Spectator, hvilken jeg i min Ungdom havde seet udi London, og grandgiveligen kiendte igien. Han spurdte mig hvorledes Tilstanden var paa Jorden: Jeg svarede, at Verden gaaer sin gamle skeeve Gang, og at Mennesker leve ligesom de tænke aldrig at døe. Men, sagde jeg, siig mig, Kiære! efterdi jeg, endskiønt ey viden- de ved hvad Pøynlighed jeg er kommen til disse underjordiske Boeliger, hvorledes Tilstanden er paa disse Steder? om de Afdøde endnu have samme

Incli-

Inclinationer, som de have havt udi Livet? om de leve udi Societet og under Regiering? thi ingen Land give mig bedre Underretning derom, end Spectator, med mindre han har tabt sin gamle Tilbøvelighed: han svarede dertil: Jeg har intet tabt af min forrige Inclination; thi jeg har siden min Indkomst til de Af dødes Boeliger efterforsket, og endnu bliver ved at efterforske alting. Vi leve her udi et stort Societet, i agttagende de Love, som ere forfattede af den store underjordiske Regent Minos. Den samme anseer hverken Stand eller forrige Værdighed, men uddeeler Embeder alleene efter Personernes Besøghed dertil. Personerne selv søge ey heller andre Forretninger end saadanne, hvortil de, medens de vare paa Jorden, have haft meest Lyst og Tilbøvelighed, hvilket foraarsager at alting bliver vel forrettet. Jeg forundrede mig over dens hans Tale, og maatte tilstaae, at ingen Anordning kunde være priiseligere, saasom jeg vidste hvad Uheld der flød af de overjordiske Sædvaner, og hvor ofte de vigtigste Ting bleve ilde administrerede, efterdi man hos os seer meere paa Stand, Fødsel og Formue end paa naturlig Besøghed. Jeg bad ham derpaa at føre mig længere ind udi Staden, og ubesværget at undersøge mig udi et og andet, som kom mig for Øyene. Han førde mig strax igiennem en bred Gade til en større Plads, hvor jeg saae tvende Slotte, af hvilke det ene var fuldfærdiget; men det

andet

åndet stod endda under Bygning. Jeg spurde, hvi man anlagde tvende Slotte saa nær ved hinanden, hvortil han svarede: Det første Slot, som er fuldfærdiget, og hvis Bygning er saa kongelig og glimrende, er anlagt af den forrige General-Bygmester Cartesio efter den Modell, som han i levende Live havde forelsket sig i paa Jorden. Arbejdet er en Tid lang af alle bleven prisset, og har været anseet som et Mesterstykke udi Bygnings-Konsten. Men, saasom man omsider har merket at Grunden, hvorpaa det er anlagt, er saa usikker, at man frygter, at det med Tiden skal faldt ned, har man stævnet Cartesium for Bygnings-Commissionen, af hvilken Bygningen efter nøye Efterforskning er befunden uforsvarlig; saa at bemeldte Cartesius er dømt fra sit Embede, med hvilket nyeligen er beklædet Isac Newton, som er beordret at bygge et nyt Pallads, hvilket er det samme, som du seer at staa udi Bygning. Det er ellers ikke at beskriver, hvilke Bevægelser denne Dom har forarsaget; Thi den forrige Bygmester har endnu mange Tilhængere, hvilke endnu admirere hans Arbejde, og derfor holde Dommen at være ilde grundet. Saasom det fuldfærdigede Slot stak mig meget udi Dyene, bad jeg min Bevviser at lade mig see dets indvortes Prøvdelse. Han sagde sig gierne at ville føye mig derudi. Men saasom Slots-Fogden, som fordem havde været Konge i Spanien med det Navn Philippus 2.

fast aldrig lod sig see, men sad ideligen udi sit Kammer med Pennen i Haanden, og man uden hans Tilladelse ikke kunde komme ind udi Slotstets Bærelser, maatte jeg lade mig nøye med Slottets udvendige Beskuelse. Denne Tale opvakte stor Forundring hos mig: hvi, sagde jeg, kand dette være muligt? Ingaen Forvandling kan være selsommere, og intet Syn forunderligere, end at see een af de mægtigste Monarker omskabt til en Slots-Forvalter under Jorden. Han svarede: jeg har jo forhen sagt min Herre, at her ansees hverken Stand eller Fødsel, men at Embeder gives allene til dem, som findes meest besqvenne dertil. Man veed at Philippi tvende Hoved-Qualiteter vare, medens han regierede paa Jorden, at støve efter Rietterie, og at give Lister og Register over alting; hvorudover han ved sin Ankomst til dette Sted først blev giort til Hof-Jæger; Men, saasom han fornam, at han jog for stærkt, og uden Forskiæl fældede saa vel tamme som vilde Dyr, skildte man ham ved saadant Embede, og gjorde ham til Inventarii-Skriver, hvilket Embede han endnu beklæder, siddende ved sit Comtoir med Pennen i Haanden fra Morgenen til Aftenen. Jeg maatte derfor lade mig nøye med at have seet den udvortes Bygning. Min Beyviser førde mig derpaa til en anden stor Plads, hvor den underjordiske Keyser udi nogle 100de Aar tilforn havde resideret: Der saae jeg en skrækkelig Steen-Dynge: Jeg

spurde

spurdte: hvorfra all den Steen og Grus var kommet? Det er, svarede han, Levninger af det gamle Slot, som er nedrevet: Det var anlagt af Aristoteles, hvis Disciple have stedse søgt at holde det ved lige. Bygningen har længe været som et Mynster udi Architecture, og intet Arbejde har været agtet uden det var gjort efter samme Plan: ja det var regnet for en Daarlighed at vige en Fod-Bred derfra. Dette varede indtil Renati Cartesii Tider. Samme Mand tog sig for udi Bygnings-Konsten at sætte alle Præjudicia til Side, og at see med egne Øyne. Han mærkede da ved upartiff Estersøgning, at den gamle Architecture var vanskabt og urimelig og dristede sig til offentlig at lære derimod med saadan Eftertryk, at Øynene aabnedes paa een efter en anden; saa at inden kort Tid den gamle Architectur blev reent forkastet, og fast ingen drister sig til at forsvare den meere. Nu omstunder bemænger Aristoteles sig ikke meer med Bygninger. Men øver sig allene udi Skilder-Konsten forfærdigende Stykker, som nogle formedelst Arbejdets Fihed og Subtilitet admirere, skönt han er ikke lykkelig udi Esterolignelser; Thi endog de allerkonstigste Stykker ere saa mørke og uforstaaelige, at fast ingen kand see, hvortil han sigter, eller sige, hvad de betyde: Jeg merker da heraf, sagde jeg, at han her er den samme, som han har været paa Jorden, og at hans Arbejde her har haft samme Skiebne. Det nedfaldne Slots

Grus brimlede af Svin, hvilke udi Skabning-
 gen lignede vore Svin. Den Forstkæl allene var
 at disse kunde tale: da jeg forundrede mig dero-
 ver, sagde min Beyviser at de forðum havde væ-
 ret Capuciner-Munke; men her vare blevne for-
 vandlede til Svin, og det efter eget Forlangende;
 Ligefom Dominicaner-Munke alle agerede Syr-
 bødere, efterdi de udi det forrige Liv havde været
 Lemmer af de hellige Inquisitioner, og ladet sig
 bruge til at optænde Baal for Kiettere. Medens
 vi saaledes taledede med hinanden, agede en Vogt
 os forbi, hvorpaa sad en Mand, som blæfede udi
 et Horn. Da jeg spurte min Beyviser, hvad
 saadant betydede? sagde han, at det var den a-
 gende Post, og at Manden, som blæfede i Hor-
 net var Carolus 5. Hvad, sagde jeg da, er
 det Carolus 5. som hærskede over den halve Deel
 af Europa? han svarede, det er den selsamme.
 Han følger her sine gamle Tilbøieligheder, og
 derfor har beqvemmet sig til saadan Forretning.
 Hvis min Herre har læset hans Historier, saa
 har han vel merket, at han var som et Perpe-
 tuum mobile, og aldrig kunde blive paa et Sted,
 men flakkede ideligen om fra et Rige til et andet
 saa vel til Vands som til Lands, saa at det er
 ikke meer urimeligt, at han her efter Døden er
 bleven agende Post end hans Søn er bleven In-
 ventarii-Skriver. Han fordte mig derpaa vi-
 dere om for at vise mig alt hvad som var merk-
 værdigt udi Staden, og saae jeg da vel selsomme,

me, ubegribelige og vanskabte Ting: Det meste deraf er gaaet mig af Ihukommelse. Dette erindrer jeg endnu blant andet at jeg blev en Mand vaer, ridende paa en anden Mand. Jeg brast derpaa i Latter, og spurte hvad det skulde betyde? Han sagde da, at det var Kong Waldemar, som reed paa Magnus Smeck: Saadant, sagde jeg, er heel uanstændigt, hvortil han svarede: De følge endnu begge deres gamle Tilbøveligheder, Kong Waldemar reed jo stedse paa Magnus, medens de levede sammen paa Jorden. Jeg saae derpaa et Fruentimmer med en Svøbe udi Haanden, som ledede en gammel Mand frem efter en Grube, som han havde udi Munden. Min Beyviser sagde, at det var Agrippina som traaf Keyser Claudium efter sig. Udskillige andre Ting, som jeg paa denne Bey saae, vare af samme Natur: Men, saasom de ere gaaet mig af Ihukommelsen, fand jeg intet derom anføre: Efterat min Beyviser havde ført mig alles vegne om udi Staden, toge vi Beyen til Slots tet igien. Da vi vare komne nær ved Slots Porten, blev jeg vaer en anseelig Mand udi prægtige Klæder med en Flue-Smække udi Haanden, hvilken uden at hilse os gik igiennem Porten ind paa Slottet. Min Beyviser sagde, at det var den Romerske Keyser Domitianus, hvilken havde Titel af Hoffets Kammer-Jæger, og selv ved sin Ankomst til de underjordiske Boeliger havde gjort Ansøgning om saadant Embede, efterdi

hans største Lyst, medens han var paa Jorden, havde været at jage efter Fluier. Efterat jeg længe havde staaet i Forundring, og udi dybe Tanker over alt dette, som jeg havde hørt og seet, bad jeg min Beyeriser at underrette mig noget om Hoffets Tilstand, hvortil han fandtes villig, og gjorde en kort Beskrivelse derover saaledes: Monarchen Minos haver et stort og prægtigt Hof: Hans Premier - Minister er Den Athenienske Philosophus Socrates. Den store Canceler er den Spanske Cardinal Ximenes. Det Kæserlig Raad bestaaer af 5 Personer, nemlig Pericles Fleury, Michel d'Hopital, Oxenstierna, Erkebisp Absalon. Financerne forestaaes af tvende Skatmestere, nemlig Phocion og Aristides. Pave Julius 2. er General-Felt-Marskalk, og de andre høye Krigs-Officierer ere Cyrus, Scanderbeg, Trajanus, Julius Cæsar, Alexander Magnus og andre. Da jeg spurte, hvorføre man ey heller havde gjort Cæsar eller Alexander til General-Felt-Marskalk, sagde han, at de samme vare vel store Krigs-Mænd, men ingen af dem havde haft større Begierlighed til Krig end bemeldte Pave: han blev derpaa ved at opregne de øvrige Betientere, som beklædede de mindre Poster. Han sagde, at Pave Alexander 6. var Inspector over det Kæserlig Serail, hvorudi Hoffets Maitresser vare indsluttede. Da brød jeg ind udi hans Tale igien, og sagde, at det var at betroee Gaarene til

Ulven:

Ulven: Sant nok, svarede han, han fik den Post efter idelig Ansøgning, dog havde man den Præcaution at lade ham castrere førend Embedet blev ham betroed. Han fortfoer derpaa, og sagde, at Cornelius Sylla var Hoff-Chirurgus, saasom han udi forrige Liv havde signaliseret sig ved Aareladen. Pave Sixtus 5. var General-Gebaldiger, og førte den Titel af Justitz-Major. Kysker Nero var en Tid lang Capel-Mester; Men efter Ansøgning blev siden Hoff-Slagter. Diogenes var Hoff-Mar, som diverterede Kyskeren med Grimacer og Skiemt, men tilligemed sagde mange Sandheder. Just da han taledede dette, kom en udi fuld Galop ridende, som ogsaa blæfede udi et Horn; den samme var den ridende Post. Min Bevviser sagde da, vi faaer en Hob Nytt at vide med denne Uges Aviser: Har man ogsaa Aviser her, sagde jeg? Ja vist, svarede han. De forfattes af den gamle Græske Poet Homero, hvis Amanuenser ere Varillas, Lyscander, Rudbeck og Strelow. Samme Aviser ere sandfærdige og efterrettelige; thi det er paa dem som den Kyskerlige Historie-Skriver Gregorius Leti grunder sine Historier. Homerus havde ogsaa tilfoern at bestille med Almanakerne: men nu ere de overdragne til den gamle Franske Prophet Nostradamus. Videre sagde han: den Kyskerlige Hoff-Medicus, som tillige med er Stads-Physicus er . . . Da faldt jeg ham ind udi Tælen igien,

og sagde: Jeg meenede, at her ingen Sygdoms regierede, og at man derfor ingen Medicus behøvede. Han svarede: det er sant nok: vi vide ikke her af de Sygdommer, som Mennesker paa Jorden ere underkastede. Den eneste Plage, som man her er underkastet, er denne, at visse iblant os ingen Søvn fandt have om Natten, og de, som deraf laborere, betiene sig af ovenmeldte Stads-Physicus, som fordum var Barbeer udi Jylland, og havde det Navn af Geert Westphaler. Den samme betiener sig hverken af Urter eller Piller, men dyffer sine Patienter i Søvn med lang og vidtløftig Snak, som han pleyede at gjøre paa Jorden. Andre Sygdommer ere her ikke bekiendte, undtagen visse Sindets Svagheder, som ikke fandt cures, hvorudover man indslutter dem, som deraf laborere, ind udi Stadsens Dollhuus. Derudi findes en stor Mængde, som er vidtløftig at opregne. De fornemste af dem ere Pyrrho, Arcesilaus, Zeno Eliates og andre scoptiske Philosophi. Item Theod. Stylita, St. Franciscus, Ignatius Lojoda, og andre Fanatiske Personer, som udi den Romerske Kirke tilbedes som Helgene. Jeg fandt ikke beskrive, hvor forundret jeg blev over alle disse Beretninger. Jeg greb derpaa efter min Veyviser, og vilde til Afsked omfavne ham for at tilkiendegive min Taknemmelighed: Men jeg fandt ikke uden Skygge i Steden for Legemet: Personen forsvandtes tilligemed den heele Stad,

saa,

saa at jeg udi et Dyeblif saae mig staaende ved
 Udaangen af de underjordiske Boeliger, hvor den
 forskraeffelige Port-Hund Cerberus stod, og vog-
 tede paa mig, for paa egen og andres Hundes
 Beane at revse mig, efterdi jeg haver talet og
 skrevet saa ilde om Hunde. Han glemte og ikke
 at fuldbyrde sit Forsæt, men, efterat han af sin
 3 dobbelte Strube havde heilet mig igiennem, slog
 han mig ned til Jorden og skamserede gandske mit
 Legeme. Udi denne Pine og Forskraeffelse vaag-
 nede jeg op udi fuld Sveed, og glædede mig der-
 ved, at det havde kun været en Drøm, hvilken
 jeg merkede Aften- Læsningen havde foraarsaget.
 Jeg forbliver ic.

Epistola 513.

Jeg haver udi de Tvistigheder om de onde
 Tings Oprindelse og den frie Villies For-
 nødenhed anført alt hvad som kand siges
 pro og contra. Jeg haver tilstaaet, at en Baj-
 les Indvendinger ere glimrende; men jeg kand
 derhos sige, at samme store Philosophus med all
 sin Subtilitet og Konst til at besmykke et Para-
 dox ikke har kommet mig meer at sveede end nog-
 le kunde, som endeel grove vankundige Grønlæns-
 dere havde forelagt vore Missionairer at opløse.
 Naar man for dem har forklaret den arvelige
 Synd og de første Forældres Fald, og dets
 Virkning hos Efterkommerne, spørge de: hvi
 dræbte ikke Gud Adam og Eva og skabte tvende
 andre Mennesker i Steden for dem. Intet sige
 de kunde have været Gud lettere, og derved hav-
 de været forekommet all den Uheld, som det men-
 neskelig Rion er geraadet udi. Denne Indvæn-
 ding, som fremføres udi en grov og ubøvlet Taa-
 lemaade, lyder udi finere Stil saaledes: Hvi
 lod Gud da ikke straffe Misgierningen udi Giers-
 nings-Mændene allene; eller hvi lod han ikke Eva
 blive ufrugtbar, og hindrede de første Mennesker
 at forplante syndigt Afkom. Ingen Knude er i
 mine Tanker stærkere knyttet af den Rotterdam-
 ske Philosoph. Den kand dog løses, og mee-
 ner jeg at have løst den udi een af mine Epistler,
 hvorudi jeg har viiset den fri Villies Fornødenhed,
 og

og tilklendegivet, hvi Mennesker, som forplantes ved Avling, ikke kunde skabes saaledes som de gode Engle nu ere, og som Helgene udi det andet Liv blive dannede. Den anden Knude, som samme grove Grønlandere forelegge vore Missionærer at løse, er denne. Naar man forklarer dem Menniskets Skrøbelighed, og den List, som Fanden bruger at besnære dem, sige de: hvi dræber Gud ikke Fanden eller indslutter ham, at han ikke løber allevegne om og forleder Siæle. Denne Modd er end haardere at knække, besynderlig for dem, som tale saa stort om Fandens Magt og hans Indskydelse. De fleeste Menniskelige Misgierninger, hvorved bestyrkes Manichæernes Lærdom om de tvende Principiis. Det er derfor best ikke at tale saa prægtig om Fandens Magt, og at moderere de sædvanlige Tales Maader, hvorom jeg ved een og anden Lejlighed i mine Skrifter har givet Erindring. I det øvrige, naar det tales om onde og nyttige Ting udi Skabelsen, hvoraf gøres Indvendinger mod den Guddommelige Regiering, vil jeg igientage den Erindring, som jeg tilforn har gjort, nemlig at alle Scrupler kand hæves, naar man i Stedet for at betragte enhver Ting i sær, stiller sig for Dyne den heele Skabning udi Almindelighed. Jeg forbliver &c.

Epistola 514.

Jeg haver igteennemlæset det navnkundige Skrift, som nyeligen er kommet for Lyset, og som fører Titel af Esprit de loix. Jeg er eenig med andre, som holde det for et Meesterstykke, og admirerer den berømmelige Forsfatters nette Tanker, Skionsfombød og dybe Indsigte udi Stats-Sager, skjønt jeg underskriver ikke alle hans Domme; thi de fleste Theses ere saadanne, hvorimod kand gøres stærke Indvendinger af Historier og Erfarenhed: saa at derfor de samme, hvilck af Autor sættes som Axiomata, blivde som forhen Problemata. Til Beviss herpaa vil jeg korteligen examinere de første Bøger, som handle om de 4 Regierings-Forme, nemlig den Republicaniske, den Aristocratiske, Monarchiske og Despotiske. Man seer at han udi sine Betænkninger over samme Regieringers Natur og Egenskab sætter Dyd til Grundvold af Folke Regiering og Aristocratie, skjønt mindre fuldkommen udi den sidste end udi den første: Ambition til Principium af Monarchie og slavisk Frygt af Despotismo eller usindskænket Regiering. Derpaa grunder han Ungdommens Information og Optugtelse for at gøre dem til beqvemme Borgere udi hver Regiering, og kand det da ikke være andet, end at Informationer maa blive ulige, saasom Dyd, der er Grundvold til de første Regieringer, passe sig aldeles ikke paa de

de sidste. Dette søger han at bestyrke med Exempler af Erfarenhed og Historier: Men, saa som lige saa mange Exempler kand anføres til Beviis paa Contrarium, bliver Tvistigheden derved ikke hævet, og den Meening bliver den grundigste, nemlig, den Regierings-Form at være den beste, og den Stat at være lykkeligst, som regieres af en retsindig og dydig Dyrighed, der ved sit Exempel, som virker meere end alle Love, kand gjøre et heelt Land dydigt. Til Materiens Dplysning kand ikke gøres bedre end at igiennemløbe den Romerske Historie, efterdi den Romerske Stat har været alle Regierings-Forme underkastet. Romerne stode først under et ved Love indskrænket Kongeligt Herredom, som Autor kalder Monarchie, hvortil Dyd efter Autors Meening er ikke Principium, men Ralken, hvoraf den sammenholdes, er Ambition, som træder udi Dydens Sted. Men Historien viser at Romerne have aldrig øvet større Dyd og fleere Heroiske Gierninger, og ladet see større Prover paa Kierlighed mod Fædernelandet end under samme Monarchie, da dydige Kongers Exempler opmuntrede dem til at agte Stadens Belfærd høiere end deres Liv. Ved Kongedømmets Afkæffelse tabte Romerne strax intet af deres gamle Qualiteter; thi, endskiont Regieringen i Henseende til Navnet var ikke den samme, saa blev den dog udi Gierningen den samme; thi den selvsamme Myndighed, hvormed Kongerne vare be-

fløede

flædde, øvedes i lige Grad ved tvende Consules, saa at Dyden ikke slappedes førend Monarchiet ophørede, og jo meere Regieringen nærmede sig til Democratie, jo meere aftog Indbyggernes gode Qualiteter; jo meere Frihed jo mindre Dyd. Midkierhed for Landets Belskærd blev forvandlet til egen Kiærlighed, Lydighed mod Øvrigheden blev succederet af Gienstridighed. Den ringeste Borger ansaae sig som en Støtte for Staten, og, saasom enhver fik Haand med udi Regieringen, ansaae Almuen Øvrigheds Personer og Krigs Anførere som deres Fuldmægtige, efterdi de af dem vare de beskikkede og udvalte. Autor meener vel, at den heele Almue er beqvemmet til saadanne Ball, og at den udi at beskikke Øvrighed ikke let kand tage feyl. Men det synes mig at være et Paradox, som man ikke kand bifalde, endskjønt der handles om en god Almue førend den er bleven fordervet, saasom alle Landes Historier og daglig Erfarenhed lærer, at den gemeenligen tager Skyggen for Legemet, lader sig forbløffe af udvortes Skin, confunderer Hidsighed med Tapperhed, og Svadsighed med Capacitet. Hvilket om ikke kand siges om alle, saa kand det dog siges om de fleeste, og, saasom Stæmmerne ikke veyes, men tælles, bliver Tilstanden saadan som Antisthenes fandt den udi Athenen, hvor viise Mænd maatte exequere Daaers Befalinger. Disse Skrøbeligheder merkede man ikke i Forstringen udi den nye bagede Republique;

bliqve; thi Begyndelsen i første Stiftelser er gemeenligen god. Men den varede ikke længe. Det kunde ogsaa ansees som et Vidunder, om den havde længe saaledes varet; thi saa snart den Ulighed, som Autor holder for at være saa skadelig, ophørede, og hver Borger og Haandverksmand fik Haand udi Regieringen udfløde ligesom af Pandora's Kiste Uheld, som truede Staten med Undergang. Saa at derfor de beskikkede Tribuni eller Almuens Beskyttere kand ansees som Statens Forderbere. Thi, ligesom den saa kaldne gyldene Frieheid tilvoxede, tilvoxede ogsaa Uorden. Vil nogen sige, at jeg her ikke har ret begrebet Autors Meening, efterdi han saadant ikke nægter, men tvært imod siger, at deslige Frugter flyde af Folke-Regiering, saa snart Corruption der indsniger sig. Item, at han handler allene om et ubesmattet Democratie, og at det er der allene, hvor Dyden sidder ved Roret, og sees i sin fulde Glands, saa kand dertil svares, at man fingerer sig en Platonisk Republicque, som hverken kand existere eller har existeret. Jeg siger som ikke kand existere, efterdi den bestaaer ikke af Engler, men af skrøbelige og til Laster hengivne Mennisker, hvilke selv maa tilstaae, at de ikke kand leve udi fuldkommen Frieheid, og fuldkommen Fred tillige, men behøve Capsun og Tøvel. En heller har den existeret; thi man skal have Umage udi den heele Historie at vise Exempel paa en Folke-Regiering,

ring,

ring, hvoraf Dyd har været et bestandigt Principium. Et saadant Democratie er som et Veyerlys, der lader sig see og forsvinder paa en gang. Af det, som anføres om Republikven udi Marseille, fandt intet tilstrækkeligt Beviis tages, eftersom Historien deraf er ikke nok bekendt. Tilstanden udi den Romerske Folke-Regiering var saadan, som jeg har beskrevet førend Almuen blev fordærved, og førend den solgte Embeder og Eres-Poster til de Meeestbydende. Af samme Beskaffenhed vare ogsaa andre frie Republikker end udi deres gode Perioder, og førend den rette Corruption tog Overhaand; thi udi de samme gode Perioder maatte de beste og dydigste Borgere see deres Fæderneland med Rysgen, de bleve efter Stædernes Grund-Love, ey allene udsuffede fra Embeder, men endogsaa drevne udi Landflygtighed: Udi Athenen ved Ostracisimum, og i Syracusa ved Petalismum. Autor siger vel, at saadant bør heller ansees som en Ere, end som en Straf: Men, saa vidt man fandt see af Historien, have de Tidens Personer giern: villet overlade den Ere til andre: Man finder allene, at de dydige Mænd have med Saalmodighed skicket sig derudi: Det var ogsaa udi de gode Perioder, at Almuen udvalte de udueligste Personer, Pralere og Kusentaster til høye Embeds-Mænd og Krigs-Anførere: thi ligesom Romerne udi de allervanskeligste Tider udvalte Terentius Veno til General mod den

Geyer

Sørrige Hannibal, saa betroede og Athenen
 saadan Post til den store Praler og Julefantast
 Cleon, hvilket har givet Materie til en af Ari-
 stophanis Comædier. Naar en derfor holder
 for at Dyd allene maa udi sin Fuldkommenhed
 leedes udi Folke Regiering, synes han ikke at ha-
 ve overvejet et Democraties Natur og Egen-
 skab, men allene forestillet sig, hvorledes det burde
 være, ikke hvorledes det er og kand være; thi
 hvorledes kand det siges at være den lykkeligste
 Regierings-Form, som strax vælges efter Fødsel-
 len eller strax styrtes udi den Uheld, at man ides-
 lig maa bøde paa Hull, som dagligen gøres, og
 omgaaes dermed, som Medici med et sygt Leges-
 me, hvilket man seer at være skeed med den Ro-
 merske Stat. Efterdi dette nu er af saadan Be-
 skaffenhed maa en habile Lærer, der har udstu-
 deret Folke-Regierings Egenkab og de Frugter,
 som den gyldende Frihed og fortryllede Lighed
 føre med sig, ikke betiene sig af den Catechisa-
 tion, som Autor foreskriver, men heller give sin
 Discipel eftersølgende Præcepta: nemlia: „ef-
 „tersom du er bestikket til at blive Borger
 „udi en Frie-Stad, som regieres af den
 „heele Almue; da maa du 1.) beslutte dig
 „heller paa Apparence end Realitet, efters-
 „di Erfarenhed viser, at Almuen gemeens-
 „ligen tager Skyggen for Legemet. Du
 „maa 2.) ideligen criticere og mynstre Ov-
 „righedens Anordninger; thi der vil ere
 „hvore

„hverve dig Anseelse blandt dine Med-
 „Borgere, og bane dig Vey til Eres Pos-
 „ster. Du maa 3.) beslitte dig paa Tale-
 „Konst og Svadsighed, som kommer meest
 „til pas udi store Folke-Forsamlinger; Thi
 „Erfarenhed viser, at Tale-Konsten har
 „stedse været et Hoved-Studium udi Frie-
 „Stæder, efterdi en konstig Orator kand
 „føre Almueen ved Næsen, hvor han vil
 „have den. Du maa 4.) beslitte dig paa
 „Skinhellighed, hvorved forunderlige
 „Ting udi Democratier kand udvirkes.“
 Saadanne og andre Præcepta maa dicteres for
 unge Personer, som ere beskikkede til at være Lem-
 mer udi et Democratie, paa hvilken Dydens
 Dvelse passer sig mindre end paa nogen anden
 Regierings-Form; Thi, saasom Regieringen er
 i den heele Almuees Hænder, og de fleste Men-
 nesker ere enten onde eller vankundige, saa kand
 man vente, at efter de fleste Stemmer ofte intet
 Gode kand sluttet, og at kloge og retsindige Mænd
 maa i Bærk sætte, hvad Narre og onde Men-
 nsker paabyde. Jeg nægter hermed ikke de gode
 Ting, som avles af denne Regierings-Form.
 Jeg søger ikke at sverte nogen Regiering, men
 holder det for en Pligt at anføre det Gode med
 det Onde, hvilket er det, som desidereres hos
 vor berømmelige Autor, hvilken udi en slags Re-
 giering anfører allene det Gode og udi en anden
 allene det Onde og derpaa grunder sine Domme,
 da

Da man bør tilstaae, at der findes Fejl udi alle Regieringer, og det endnu ikke er afgjort, hvilken er den beste. Hvad som jeg har anført om Democratier, kand ogsaa siges om Aristocratier. Begge Regierings-Forms ere lige mange Uleyligheder underkastede, og begge ere af lige Ubestandighed. Vil man herimod gjøre Indbendinger af Holland, Svitserland, Genua, Venedig og andre saa vel Democratiske som Aristocratiske Stater, hvilke længe have staaet, saa kand man sige, at de ofte have staaet paa svage Fødder. Almueen udi de forenede Nederlandske Provincier have ønsket Regieringens Forandring, og søgt at underkaste sig det Oranske Huus. Udi Svitserland har man seet en Canton bevæbnet udi Feldten mod en anden. Udi Venedig er Regieringen saaledes sat paa Skruter, og saa mange Præcautioner giorte, at end og en Despotisk Undersaat kunde tage i Betænkning at blive Venetiansk Borger. Genua har adskillige gange søgt at underkaste sig fremmed Herskab, og Polen, hvor Regieringen er Aristocratisk, er det Land, hvor discordia eller Usamdrægtigheds Gudinde haver sit rette Sæde. Intet kommer mig selsommere for end den Ufridsning Autor gjør paa tempererede Monarchier, naar han siger at Dyders Ovelse ikke passer sig paa de samme, men, at point d'Honneur eller Begierlighed efter et stort Navn her er eneste Tønder til store og Heroiske Gier-

ninaer; ret ligesom han kunde være forbisset om, at Republicaner drevet allene af Dyd og Kierlighed til Fædernelandet og af Begierlighed efter Berømmelse og et Navn for Efterkommerne, ingen anden Motif kunde have til deres berømmelige Gierninger. Der behøves at vide, hvad som ligger skjult udi Menniskers Hjertes for at domme med nogen Grund herom. Kænd en Republicaner elske sit Fæderneland, saa kænd en Monarchist Undersaat elske baade Landet og sin Konge, under hvis Beskyttelse han lever, og hvem han har sin Velfærd at tilskrive, saa at hvor der gives Motif til en enkel, er her Tønder til en dobbelt Kierlighed. Dyd uden mindste Henseende til noget andet er ellers saa rar, at mange have tvilet og endnu tvile om dens Existence, og er det derfor, at en bekiendt Autor siger, at Begierlighed efter Ære og et stort Navn har bygget de fleeste Hospitaler. Hvad Autor meener ved Despotisk Regiering, som han med saadan hæslig Farve afmaler, og paa hvilken han siger hverken Dyd eller Honneur passer sig, men alleene en slavisk Frygt, kænd jeg ikke sige. Saasom ved Despotiske Regentere kænd forstaaes saa vel Tyranner som uomskrænkede Monarcher, der regiere efter eget Behag, og som ingen Love ere underkastede, saa udfodredes, at Autor havde forplæret dette lidt tydeligere: Hvis han i Almindelighed herved forstaaer uomskrænkede Monarcher, hvilket synes at være hans Meening, es

terdi han beskriver Despoter som Regentere, hvilke formedelst den absolute uomskrænkede Magt, hvormed de ere beklædte, ikke kand være gode, men ansee Undersaattere som købte Slaver, og henfalde til Bøllyst og Orkesløshed, leggende all Byrden paa en Vizir eller Premier-Minister, jeg siger, hvis han i Almindelighed herved forstaaer absolute Monarcher, og holder for at Dyd og Enebolds Herredom ikke kand være forened med hinanden, taler han mod Erfarenhed. Historien viser udi Hobetall Exemppler paa dydige absolute Monarcher eller saadanne, som han kalder Despoter. Den viiser ogsaa, at mange ved et uomskrænket Herredoms Erhvervelse have renonceret paa deres forrige Fejl og Laster, saa at de af onde ere blevne saa gode, at de ere blevne satte udi Classe med de beste Regentere? En saadan Forandring er ogsaa intet Paradox. Evertimod det er gandske naturligt, med mindre man vil sige, at ligesom en tiltager udi Magt og Myndighed, saa aftager hans Ambition og Begierlighed efter et godt Navn udi Historien. De Laster derfor, som Autor tillegger Regieringen, maa allene tillegges Regenterne. Udi det Romerske Herredom var samme Regierings-Form under Trajano som under Nerone, samme under Antonino som Commodo, samme under Vespasiano og Tito som under Domitiano, og dog levede Romerne i lige saa stor Lyksalighed under de første som

udi Uffelhed og Elendighed under de sidste. Saa at det derfor er klart, at Undersaatternes Belskand og Bæstand flyde ikke af Regieringen men af Regenterne. Autor søger at bekræfte sin Thesin af Orientaliske og Tyrkiske Monarchers Exempler. Man maa vel tilstaae at de samme ere og have været større Tyranner, skjønt dog ikke alle: thi man finder ogsaa blandt dem en Cingiskan, en Tamerlan, en Abbas, en Soliman, en Akebar, en Oran Zeb, en Salidan, og adskillige andre, der udi Dyd og Duellighed ikke have givet mange gode Regentere noget efter. Og, lad være, at de alle have været Tyranner, eller uduelige Regentere, saa flyder saadant ikke af Regieringens Form, men af de Orientaliske Landes Besskaffenhed og fordervede Sædvaner; thi, hvis een af de grueligste Konger udi Orienten havde regieret udi et andet Land, hvor man havde meere Idée om Dyder og Laster, vilde Regimentet ikke have blevet det samme, skjønt Regieringens Formen var i alle Maader den samme. Herudover, enten et Monarchie er indskrænket ved Love eller absolut, enten det regieres som et Fidecommis, eller som et Patrimonium; saa, naar Regentere ere gode, kand Dyd og Honneur der findes, og øves saa vel som udi andre Regieringer. Og bør derfor Ungdommens Optugtelse være anderledes end som Autor foreskriver, og dens Information bestaae udi andet end udi en slavisk Frygt; thi man kand

ikke

ikke vide, hvorledes en Despot vil opføre sig, om han vil misbruge sin Myndighed og tractere Undersaatterne, som Trælle eller Livegne, eller om han efter de gamle Patriarchers Exempel, som ogsaa vare beklædte med samme uomskrænkede Magt, vil tractere dem som Børn. I saa Maade maa Ungdommen udi Despotiske Regieringer indpræntes baade Dyd, Honneur, Kierlighed og Frygt. Jeg veed ikke, om jeg ret har begrebet Autoris Thesin herudi, hvis jeg ikke har begrebet den, er det hans egen Skyld, efterdi han ikke har distingveret mellem Barbariske Despotismer, og andre absolute Herredomme, hvilke i Henseende til Regierings-Formen ere af en slags Architectur, men asmaled all Despotismum som en Regiering, hvorudi hverken Dyd eller Honneur kand have Sted. Ingen Regiering er eller har været meere absolut og despotisk end den Russiske, og ingen Regent haver dog med større Omhyggelighed arbejdet paa at moralisere sine Undersaattere, og at indprente dem Dyd og Honneur end Petrus Alexiovitx. Den gamle Syracusa har aldrig været udi lykkeligere Tilstand end under Gelonis og Hieronis uomskrænkede Regiering. Dette og andre Exempler kuldkafter Autoris Thesin: Han burde i mine Tanker i Steden for Despotismer i Almindelighed allene have anført Africanske Tyrannier, som flyde af andre Kilder end af Regieringens Form. Han burde allene have talet om

de Misbruce og Forderbesser, som ables af saadanne Regieringaer, og sammenligned dem med de Uheld, som flyde af fordervede Folke-Regieringer og Aristocratier, saa havde Conclusionen bleven anderledes. Han burde have givet en ret Definition paa Despotismus, hvilken han med saa sort Farve har afmalet og til Bevis alleene anføre de Uheld, som findes udi de fleeste Africanske og Orientaliske Despotismer, som findes udi de Lande, hvor ingen Gnist sees af Moralitet. Det kommer mig for, at han herudi ligesom har gaaet paa Gløder, og ikke dristet sig til saadan Keisering at definere; thi Despotismus enten den findes udi Africa eller Evropa, udi moraliserede eller umoraliserede Lande, kand ikke anderledes defineres end en arbitraire Regiering, hvor Regenten efter de ældste Patriarchers Exempel have Hals og Haand over Undersaatterne, saa at hans Villie allene er Landets Lov. Saadan Definition er overeenstemmende med den Beskrivelse, som alle Moralister og Politici gjøre, og, naar saa er, vises af utallige Exempler, at under gode Despoter Undersaatterne kand leve udi Lyksalighed, og at Dyd og Honneur have Sted udi saadan Regiering saavel som udi Democratier, Aristocratier og Indskrankede Monarchier. Mit Forsæt er ikke at beskylde Autor for indirecte at have vildet sværte all Souverain Regiering: Saadant kand maafee aldrig have rindet ham i Sinde. Jeg siger

figer allene, at han burde have forklaret sig tydeligere: skönt man kand sige, at Skriftet derved havde tabt noget af sin Priis, saasom vore Læders Læsere ikke finde Smag uden udi concise og veiget Stiil, hvorudi hver Paragraphus har ver Anseelse af et Epigramma, saa at de brage alt, hvad som de ved første Øyekast ikke kand fatte. Derudi har Autor fortrefseligen reuifseret. Jeg drifter mig dog, saasom jeg altid ikke følger Strømmen, at sige dette, at alle de, som skrive for at undervise og lære, bør heller beflitte sig paa en vidtløftig end en Concise og veiget Stiil: thi udi slige Skrifter kand efter Plinii Sigelse, forsvares Vidtløftighed intil Repetitioner og Tautologier. De Refutationer, som mod Skriftet ere komne for Lyset, og de haarde Critiqver, som derover ere fældede, betage dog intet af dets Priis; thi det er ikke uden gode og vel udarbejdede Skrifter, som blive igiennemheiglede, saa at det synes ikke at være Midkiærhed for Religion og Sandhed, men Jalousie og Misundelse, som sætte de fleeste Skribentere i Bevægelse. Mod triviale Bøger hvesse fast ingen sin Pen. Alting derudi bliver uanfægtet, og igiennem Fingre sees end med store Feyl. Men, saa snart et Skrift berømmes, regne Beskyldninger ved: saa maa det heede, at Autor er en Naturalist, Hobbesianer eller Spinolist, da leder man allene efter Ord og ikke efter Meeningen. Saaledes finder jeg at være

skeed udi en Refutation, som jeg har læset, hvor
 Refutanten anseer som et ugudeligt, dette, at
 Autor kalder Bayle en stor Mand. Saaledes
 blev een fordum actionered, efterdi han havde
 roset Calvinum for hans Lærdom og Skarpsin-
 dighed. Jeg for min Part bifalder dem, som
 holde Skriftet at være ikke mindre opbyggeligt
 end ziirligt, og hvis noale Fejl derudi findes, kand
 de ikke ansees anderledes end nogle Pletter paa
 et smukt Ansigt. Det fornemste, som mig synes
 værd at censurere, er dette, at han synes at
 confundere alle despotiske eller usomfrænkede
 Regieringer med saadanne som øvedes udi Rom
 under Caligula Nerone &c., hvilken Fejl man
 seer Gordon udi hans Anmerkninger over Tacit-
 tum at have begaaet: Man kand sige, at naar
 Regentere eller Dyrighed ere gode, saa ere alle
 Regieringer gode, enten de have Navn af Mo-
 narchier, Aristocratier eller Democratier, og
 leder man efter Exempler, saa finder man, at
 Undersaattere have levet udi større Frihed og væ-
 ret mindre Byrder underkastede udi visse Mo-
 narchier end udi mange af de saa kaldne fri Re-
 publiqver. Jeg forbliver &c.

Epistola 515.

Sn vis Hedning blev engang adspurt, hvilken Religion og Gudsdyrkelse han holdt for den sikkerste og grundigste. Han svarede, at den var den beste og grundigste, som havde meest Overeenstemmelse med en vel indretted Regiering, som grunder sig paa Naturens Lov, og at den, som foretog sig at stifte en Religion, ikke kunde gjøre bedre end at følge grundige verdslige Lovgiveres Plan, det er, mage det saa, at der blev en fuldkommen Conformitet mellem Religion og Borgerlig Regiering: Thi, sagde han, naar et Religions System saaledes var forfattet, kunde ingen Anledning gives til at støde sig deryder. Man maa bekiende, at intet fornuftigere Svar herpaa kunde gives af en Mand, der ingen Beyviser havde uden Fornuftens Lys, og de naturlige Love, hvorpaa de Borgerlige grundes. Vi derimod, som have Guds aabnede Ord til Beyviser, maa følge det samme, og lade det udi Dykkelsen være vor eeneste Rettesnoer, saa at vi ofte i visse Ting maa, som os befalet er, tage Fornuften fangen under Troens Lydighed, og ikke just antage den Dykkelse, som synes at være antageligst, men den, som er befalet at øves og bevæbne os imod verdslige Viises Indvendinger med et bestandigt *αὐτός ἐστί* eller et, saa siger Herren. Derimod blandt Folk, som vide af ingen Revelation, fand en Religi-

ons-Stifter intet bedre gjøre end at indrette Guds Dyrkelsen efter fornuftig civil Regierings Model: Saaledes, at, ligesom en vel indrettet Regiering udfordrer fornemmeligen, at den høveste Magt er concentreret udi en eneste Person, enten den er simplex eller compositus, saa bør den fornemste Religions-Artikkel være denne, at der er kun en eneste Gud: Thi, ligesom intet foraarfager større Forvirrelse udi et Societet, og snarere beforder dets Undergang end den høveste Majestets Deeling, saa er ogsaa udi en Religions-Stiftelse, intet daarligere og skadeligere end at statuere independente Guders Pluralitet. Videre, ligesom udi en vel indrettet Regiering udfodres, at Undersaattere erkiende deres beskiftede Dyrlighed og ingen anden for retmæssige Regenter: Saa udfodres udi Religionen, at Dyrkelsen allene skeer til Gud, og at intet andet Væsen derudi bliver deelagtigt. Videre, ligesom de Projectmagere udi et Societet holdes for de skadeligste Borgere, som gjøre Forslag, der sigte til at svække disse Regierings Grundlove, saa bør de holdes for de strafværdigste og falkeste Lærere, som søge at forplante Lærdom, der sigte til Hoved-Religions-Artiflers Svækkelse. Tilige maade, ligesom de holdes for de beste og dueligste Borgere, der stræbe at efterleve Landets Love, og ved Flid og Arbejde at befodre et Societets Nytte, saa bør de udi Religionen holdes for de gudfrygtigste Mennsker, som beslutte sig paa gode

de Gierninger. Thi, ligesom en fornuftig Regent holder ikke dem for sine troeste Undersaatter, som ideligen krumme sig udi hans Forstue, som gjøre Lovsange og Vers til hans Berømmelse, og som stedsse gaae med Ansøgninger udi Haanden, men dem som stiltiende stræbe udi Gierningen at efterleve en Borgers og Undersaats Pligt, saa maa man og troe, at de ikke bør holdes for ægte Guds Børn, der ere ligesom limeede til Templer og hellige Stæder, og idelig raabe Herre Herre! det er, som agere Tiggere, hvilke Religionen bør sætte udi samme Classe, som et Societet sætter ørkesløse Stodere, hvorunder kand befattes Munke, hvis Forretninger allene ere at læse, synge og tigge. Videre, saasom udi alle Regieringers Indrettelse, Straf og Belønning ansees som Kalken udi en Bygning, saa kand ogsaa ingen Religion have Navn af Religion, med mindre den Lærdom om Straf og Belønning udi det andet Liv derudi er en Hoved-Artikel. En Epicuræist Guds-Dyrkelse er derfor ingen Guds-Dyrkelse, og den Devotion og Andagt, Epicurus lod see mod Guderne, giver Portrait paa en Comœdiant. Pragt udi udbortes Guds-Dyrkelse har og megen Overeenstemmelse med et Societets Indrettelse. Udi vel indrettede Stater hæmmes Yppighed og Overflod: Udi Religionen maa ogsaa hindres prægtige Ceremonier, som føre Overtroe med sig. Fremdeles, ligesom udi et hvert vel indrettet Societet arbejdes paa heller at

for

formeere end at formindske Borgernes Tall, saa som Jædbyggernes Mængde er Landets Styrke. Saa kand udi all Religion den Artikel ansees som skadelig og fordervelig, der hindrer Afkoms Forplantelse, og recommenderer Kloster-Levnet, som en hellig Stand. Videre, ligesom en fornuftig Lovgiver forfatter Anordninger, der opmuntret Folk til Arbeyde, hvorved et Societet bestyrkes, og hvorved skadelige Passioner, Griller og Besslyter opæles, saa er ogsaa fornødent, at udi Religion ikke paabydes for mange Fester og hellige Dage, hvorved nyttigt Arbeyde forsømmes, og Guds Dyrligelse heller slappes end skærpes. Hvorudover enhver Religion, som er betyngtet med saa mange Ferier og Drke-Dage kand til dens Forsvar intet anføre uden Guds arbitraire Willie, eller at det har behaget Himmele saadant at anordne, og kommer det da an paa Beviss, om Anordningen er forfattet udi Guds Cabinet, og ikke paa et geistligt Landemode eller udi en Præste-Forsamling. Videre, ligesom udi en vel indrettet Stat Synder og Misgjerninger maales efter den Relation, som de faae med Societetet og det gemeene Beste, hvilket holdes for den rette Rægt, saa maa ogsaa samme Beyer Skaale bruges udi Religionen. Udi et Societet holdes Freds-Forskorrere, Rebellerer, Tyve, Mordere, Kreskiendere og andre deslige for de grobeste Syndere, efterdi deres Jdrætter sigte til Statens Odeleggelse, og derimod handles lempe

Iempeligen med andre, hvis Fejl ingen Influen-
 ce have paa Staten, saa bør de samme udi Re-
 ligion allene ansees som Riettere, hvis Lærdom
 sigter til Religionens Destruction, og pœna-
 le Anordninger ikke gøres og fuldbyrdes mod alle
 Bildfarende, helst dem, som udi et godt Forsæt
 vildfare, og hvis Bildfarelser ikke støde an mod
 Religionens Hoved-Artikle, hvorpaa den grun-
 der sig. Det maa her hede som udi en verdslig
 Stat: *Minima non curat Prætor.* En fors-
 nuftig Lovgiver seer og til at Landet ikke betynges
 med alt for mange Anordninger, ligesom en rets-
 skaffen Medicus ikke anordner for sin Patient alt
 for mange Recepter: Thi ved at multiplicere
 Lovene, og at subtilisere for meget, blive ge-
 meenligen Hoved-Sing forsamte. Saadant bli-
 ver og criticered udi adskillige Religioner, paa
 hvilke sættes saa mange Broderier, at man ofte
 ikke kand see Grunden deraf. Jøderne, hvis
 Religion var betynged med saa mange Anord-
 ninger og Ceremonier, kunde undskylde sig med
 Guds Befalning, hvis Sigte for dem kunde væ-
 re skulet. De Christne kand i Henseende til visse
 Dogmata og nogle Anordninger anføre det sam-
 me, og sige: Dette kand vi ingen Reede gøre
 til, og forklare, hvorpaa det er grundet; men,
 saasom Gud med klare Ord det haver befalet,
 maa vi troe, at det er vel grundet, skiondt det
 overgaaer Menniskets indskrænkede Begreb, og i
 det øvrige ikke strider mod andre Hoved-Bud.

Naar

Naar jeg siger visse Anordninger, meener jeg de, som udi protestantiske og reformerede Meenigheder ere antagne, ikke dem, hvilke udi den Romerske Kirke ansees som Troens Artikler, skøndt ingen Guds Befaling dertil kand viises, men allene grunde sig paa Menniskelige Love, som ere forfattede paa de Tider, da den Jordens Part som vi behoe, laae skiulet under den tykkeste Banfundiighed, saa at de nu værende Roman-Catholske maa takke Gud, at Religionen er ikke bleven end meere defigureret og vanfskabet: Thi om Paven og Middel-Alderens Geistlighed havde statueret at Maanen var af grøn Ost, vilde den Lærdom strax uden mindste Betænkning have været antagen som en Troes Artikel, og Efterskommerne vilde holde sig forbundne til at vandre til Baalet med dem, som lade sig merke med mindste Tvilsmaal derom. Videre, ligesom en fornuftig Lovgivere efter Algermandens Exempel, som examinerer Jorden, for at vide til hvilken Cæd den er beqvemmest, haver for Dynene Landets Beskaffenhed, Indbyggernes Art og Egenskab og andre Omstændigheder, hvorefter han skierper og formilder Lovene; thi hvad ved en maa delig Straf ved Trudseler og Grundringer kand udvirkes blant et Folk, kand ved Pisse, Sværd og Pine-Bænk ikke udvirkes hos et andet, saasom der efter Ordsproget behøves skarv Lud til skabbede Hoveder. Saa maa ogsaa udi Religion holdes for en Troes Artikel, at Gud haver samme

Dm

Omstændigheder for Dynene, saa at han ikke dichterer lige Straf for lige Misgierninger: Thi, naar to gjøre det samme, er det stedse ikke det samme: en overvies af hæftige naturlige Passioner at bedrive en Synd; en anden med kaalt Blod bedriver den samme. Gierningerne udi sig selv ere lige, men i Henseende til Personerne dog ulige, der syndes af Skrøbelighed og et hidsig Galdefuld Temperament, her af frit Forsæt. Det er derfor i den Henseende at adskillige Theologi ikke bifalde de geistlige Domme, der fordømme dem til evig Straf, som overvældede af Angst, Sygdom og Pine forkorte deres Liv. En Lovgiver seer ogsaa nøye til, at Straffen svarer til Forseelsen, at den aldrig bliver saa liden, at den jo kand holdes udi Tømme, og aldrig saa stor, at den kand ansees som tyrannisk og forarsage Desperation; Exempler paa alt for liden Straf, som ingen Virkning kand have, sees udi adskillige civile Love, som derved gøres latterlige. Her udi Norden kunde et Mord forsones med en liden Penge Sum. Efter den Frisiske Lov betalede man kun en Gosling til den, som man havde pryglet med en Stok. Efter den Saliske 3 Sous eller hen ved 4 Skill. Efter de 12 Tablers Lov forsonede man et Drefigen med 20 Styver, hvorudover en kaad Romersk Herre lod sin Tiener bære en Pung efter sig, deelede Drefigen ud til hvem han mødte paa Gaden, og derpaa udtalte 20 Styver. Lige saa mange Exempler

empler fand af Lovbøger anføres paa alt for haard Straf. Jeg vil kun anføre et, som findes udi de 12 Tavlers Lov, ved hvilken Creditores, naar Gielden inden en vis Tid ikke betales, havde Ret til at skære Stykker af Skyldnerens Legem. Saadanne Love fand intet Sted have udi polerede Stater; ey heller udi Religionen, hvor for en timelig Forseelse ikke fand dicteres evig Straf. Jeg meener herved den naturlige Religion allene; thi, hvis saadan Straf dicteres af Gud, og det med klare Ord bør man holde den at være retfærdig, og proportioneret efter Forseelsen. Jeg siger med klare Ord for dermed at tilkiendegive, at den Straf, som udi Skriften omtales, haver givet Anledning til stridige Forklaringer mellem Kirke-Lærere selv. En Religions-Stifter gaaer derfor viseligen til Verks naar han følger samme Plan, som fornuftige Lovgivere have iagttaget, saaledes, at han gør til Hoved-Artikle udi Religionen, hvad som han seer at være Grundlove udi en vel indrettet Stat, til Bi-Artikle udi aandelige Ting, hvad som udi et verdsligt Societet saaledes agtes at være og forkaster hvad som der holdes skadeligt. Begge Bygninger udfodre et slags Grundvold og et slags Materialier; thi, hvorvel det ene er aandeligt, det andet legemligt, det ene ligesom af Marmor, og det andet af Muursteen, saa maa dog Formen og Architecturen være den samme, og det ene udtrykkes efter det andets Billede. De første

De fornuftige Lovgivere have udi Societeters
 Stiftelser brugt til Bepviser Naturens Lys, hvorefter
 udover sildere Religions-Stiftere have holdet for
 at deres Systemata kunde best formes efter
 saadanne Regieringers Plan. Det er at ansee
 som Hoved-Artikler udi Religionen, hvad som
 de finde at være Grundlove udi en vel indrettet
 Stat, at de holde de Lærdomme strafværdigst,
 som stride mod somme fundamentale Love, og
 efter Lovgivernes Exempel ikke betynge Religio-
 nen med visse Dogmata, med mindre de af Gud
 med klare Ord ere paabudne at antages. Jeg
 siger med klare Ord; thi, hvis Ordene saaledes
 ere forfattede, at man ikke kand see enten de in-
 deholde Befalninger eller allene Tilladelser udi
 visse Tilfæller, og hvis de ere underkastede strid-
 dige Forklaringer, er det sikkerst ikke at give in-
 differente Ting til Troes Artikler. Hvis no-
 gen vil foregive, at det er en urimelig og forsæns-
 gelig Paastand, at en Religions-Forfatter skal
 bruge et Societets Indretning til Model, da
 svares dertil, som før er sagt, at derved allene
 forstaaes saadanne Religions-Forfattere, som
 af ingen Revelation vide at sige; thi naar
 Gud befaler, saa maa troes end hvad som
 overgaaer Forstanden, saa blive til Synes
 værende indifferente Ting af Vigtighed
 og til Synes værende stridige Love ikke mees-
 re stridige udi sig selv, men allene for den
 indskrænkede Fornuft. Naar dette eftertæns

Ses, kand frit siges med en fornemme Skarpsindig
 Moralist, at den sandeste og reeneste Lærdom,
 som er dicteret af Religions - Stiftere, kand
 have meget onde Virkninger, naar den ikke er
 overensstemmende med Regierings- eller Socie-
 tets - Principiis, og at de falskeste Lærdomme
 (Dogmata) kand have herlige Virkninger, naar
 de komme overens med samme Principiis. Hvis
 min Herre nøye arunder herpaa, vil han finde,
 at denne min Dissertation er gandske orthodox.
 Jeg forbliver ic.

Epistola 516.

Jeg haver paa adskillige Stæder udi mine Skrifter, sær udi mine Helte-Historier viset at den Forskiæl, som findes mellem Nationer i Henseende til Dyd og Tapperhed, ikke kand flyde af Luften, Jøden og Jordens Egenskab, men af gode Love og Optugtelse, og at de Indvendinger, som derimod gøres, ere af ingen Betydelse. Jeg tilstaaer vel, at Luft og Jøde kand til Beye bringe stærke og føre Mennesker. Men deraf flyder ikke andet end af Phyliske Aarsager udi visse Lande kand ables stærke og veltrivende Poltrons. Autor af Esprit des Loix følger herudi den almindelige Meening, og, saasom hans Domme og Betænkninger ere udaf stor Bægt, vil deres Fall, som holde Dyder og Lyder for at være locales, det er: Luftens, Jordens og Jødens naturlige Virkninger, blive end større. Samme berømmelige og anseelige Skribent handler allene om den Materie udi hans 17de Bog, hvilken han begynder med disse Ord: Varmen svækker Menniskets Styrke og Courage. De koolde Lande give saavel Les gemets som Sindets Styrke. Saadant merkes ikke allene naar man ligner en Nation med en anden, men endogsaa udi den selvsamme Nation. Saaledes ere de Nordiske Indbyggere af China begavede med større Courage end de Sydlige. Den Nordlige Part af Corea med

større end den Sydlige. Og er det derfor ikke Under, siger han, at Folk udi de varme Lande ere Slaver, og beqvemme sig til at leve under Despotisk Regjering, hvorudi de, som leve udi kaaalde Lande, ikke kand skikke sig. Saadant flyder derfor af naturlige Aarsager. Videre, siger han, tiener America til Beviis herpaa. De Despotiske eller u omfrenkede Regjeringer af Mexico og Peru vare mod Linien: men mesten alle frie Folk vare og ere mod Polerne. Jeg vil ikke anføre, hvad jeg forhen herom har skrevet, og med saa mange Historiske Exempler beviset, at det synes u imodsigeligt. Jeg vil kun kortelig gen examinere disse anførte Autoris Ord. Man tilstaaer ham gierne, at de kaaalde Lande kand give Legemets Styrke, men ingenlunde at Tap- perhed, Dyd og Begierlighed efter Frihed finde af Luft og Føde; Thi man fødes stærke, men dannes tappere og dydige: man merker intet Teg- n til Mod og Tapperhed hos Samoieder, Grøn- lændere og andre meest Nordiske Folk. Kysser- ne, forend de ved Love bleve cultiverede, og ved Exempler opmuntrede, vare tilforn agtede feige og usteidbare Folk. Om de Nordlige Ind- byggere af America og Corea have meere Cou- rage end de Sydlige, kand ikke siges, saasom dertil udfordres nyere Kundskab end som vi der- om have. Han siger, at Folk udi de varme Lande ere ligesom skabte til at leve udi Slaverie, og under absolut Herredom. Man skulde der-

af

af slutte, at saa eller ingen Exempler kunde anføres paa frie Republikker udi de Sydlige Jordens Parter. Da dog Historien viser, at de første Persianske Konger for Cyri Tid regierede med mindre Mændighed end de gamle Nordiske Forster, og at de vare anseede heller som primi inter pares eller Folkets Forstandere, end som Monarcher. Det samme kand siges om de gamle Egyptiske Konger, hvilke Undersaatterne elskede som Børn kand elske deres Fædre. Begge Lande regieredes ved grundige, fornuftige og moderate Love, som ikke kand læses uden Forundring. De Indvendinger, som Autor gjør mod den Chinesiske Regiering kand ikke til intet gjøre de Beretninger, som Missionarii os derom have meddeelt. Udi America var ved Spanniernes Ankomst den Flascaltesiske Republique, hvilken var saa stor og mægtig, at den kunde holde Stangen til de Mexicanske Monarcher. Medien et stort Landskab udi Asien regieredes længe som en Republique. Udi Palæstina eller de Philisters Land var Regieringen Aristocratisk. De Tyrrier og Phœnicier vare forudm Republicaner. Carthago, som længe figtede med Rom, om Verdens Herredom var en Africansk Republique. Der havde Eoelens Heede anden Virkning; thi intet Folk haver ladet see større Begierlighed efter Frihed og Independance, end det Carthaginensiske. Lycien et stort Landskab udi Asien, bestod af 23

Frie Stæder, og ansaaes som et Mynster, hvorefter een saadan stor Republik maa indrettes. De Græske Stæder, som grændse mod Asien, hvor Kulden ikke trykkede dem, ansaae Frihed, som det største Klenodie for Mennisker, og kand man sige, at aldrig noget kaalt og Nordisk Land har elsket meere Independence. Bosman, Artus, Barbot og andre Reysse-Beskrivere tale om Aristocratier ved Guld-Kysten i Africa, og om smaa Konger, som regiere paa visse Stæder, der have ingen Myndighed. Jeg kunde til Beviis herpaa anføre fleer Exempler, men dette Land være nok for at vise, at mod Autors Slutninger kand gjøres adskillige vigtige Antegneller: Intet Beviis herimod er klarere end det, som taages af de Forandringer, som de selsamme Nationer have været underkastede, hvoraf sees, at Dyd og Tapperhed ligesom Lærdom Politiske og Gæder velte sig fra et Land til et andet, ja et hvert Land haver sin Flod og Ebbe. En slet Regent kand gjøre en heel Nation uduelig, og en fornustig Regiering er som Medæx Cuur, der kand gjøre tørre Træ-Vinde til blomstrende Greene. Persianerne have nu været stridbare, nu feige, nu igien stridbare. All Dyd, Manddom og Videnskab syntes tilforn at være concentreret udi Grækenland. Nu derimod ere de gamle Qualiteter forvandlede til Bankundighed og Feighed. Om Rom kand man nu omstunder ikke andet sige, end: her var fordum Rom,

hic reges ubi Troja fuit. Russerne lode sig i
 forrige Seculo drive som Faar, nu stride de som
 Løver. Jeg vil ikke anføre flere Exempler,
 for en at igientage, hvad som jeg tilforn herom
 har skrevet. Man seer tilstrækkeligen heraf, at
 Goelens Heede og Nordens Kulde contribuere
 lidt hertil. Jeg forbliver &c.

Epistola 517.

Min Herre melder udi sin sidste Skribelse, at han finder de Betænkninger, som jeg har gjort over nogle Poster udi et Skrift, som kaldes Esprit des Loix, ikke at være ilde grundede, men meener derhos, at jeg havde gjort bedre ikke at censurere et Verk, som holdes for en Zirat udi vore Tider. Jeg censurerer ikke Skriftet, men giver allene min Betænkning over visse Slutninger, som stride imod hvad jeg udi samme Materie Stykke, viis har skrevet: Thi, hvad Verket udi Almindelighed angaaer, da underskriver jeg de Berømmelser, som derpaa ere lagde, og holder for, at saa Skrifter ere skrevne med større Skionsomhed og stærkere ere udarbejdede saavel i Henseende til Stilen, som til Materien, og er det derfor, at jeg meere end eengang har igiennemlæst dette Verk, hvilket jeg ikke gjør uden med meget gode Skrifter; thi, endskiont adskillige Theses mig forekomme, som jeg ikke fandt bifalde, saa ere de dog forestillede udi saadan Form, at de ikke fandt andet end behage. Jeg vil allene forestille min Herre en Paragraphum, hvormed han ender det stærkt udarbejdede Capitel om den Engelske Regiering. Den lyder saaledes: Si l'on veut live l'admirable ouvrage de Tacite sur les mœurs des Germains, on verra, que c'est d'eux, que les Anglois ont tiré l'idée

de leur gouvernement politique. Ce beau Systema a été trouvé dans le bois : Det er : „hvis man vil læse Taciti ypperlige Skrift „om de gamle Tydskes Vedtægter og Sæ- „der, vil man finde, at det er af dem, „som Engælænderne have taget Idee af „deres politiske Regiering. Dette herlige „Systema er saaledes fundet udi Stoven.“

Gutet kand være jirligere talet: Men man kand dog med all den Respect, man er Autor skoldig, gjøre en Stræg derover. Thi, naar man igiennemlæser den Engælske Historie, seer man, at den nu værende Regierings Forfatning ikke er skeed uden ved Leplighed, og efter foregaaende Forvirringer, som have drevet Engælænderne til at fabriqvare een Anordning efter en anden indtil Staten har faaet den Skikkelse, som den nu haver. Udi Wilhelmi Conqvæstoris Tid var Regieringen fast Despotisk. Paafølgende Successions Tvistighed mellem hans Sønner og Descendenter gav Anledning til Forandring, og at fornøye St. Edwardi Love. Kong Johannis flette Regiering gav Anledning til den Kongelige Myndigheds Indskrænkelse. Almueen havde under de første Konger intet at sige. Tvistighed og Jalousie mellem Kongerne, Ridderkabet og Geistligheden, gav Anledning til Under-Parlamentets Stiftelse. Kort at sige: den heele Historie viser, at Regieringen har været adskillige Forandringer underkasted, og at Engæland lige-

E e 5

som

som Rom har ideligen fikket paa Staten, saa at den udi en Alder haver haft anden Skikkelse, end udi en anden, og at derfor hverken Tacitus eller de gamle Tyskes Stat her kand have været udi Sigte, og, hvis den Engelske Stat er indrettet efter saadan Plan, kand det ikke have været af Forsæt, men af puur Slumpe- Lykke. Jeg troer neppe at nogen Engelsk Statist selv nægter, at den Engelske Regiering saa vel som andre jo har laboreret af store Svagheder; thi, hvis ingen Sygdom havde været, havde idelige Medicamenter ikke været fornødne. Det stedssevarende Flikkerie, hvorved man har søgt at bøde paa et Hull efter et andet, viser, at der har været vitium in prima concoctione og en Uordentlighed, saa vel udi Bygningens Form, som udi Kalken, hvoraf den sammenhænger. Det staaer kun paa, om den nu efter nye Syn ingen videre Reparation behøver: Hvis saa er, saa kand man med vor Autor sige, at have fundet hvad man stedsse har efterledet, og ønsket udi en sammenmængt Regierings Indrettelse. Jeg drister mig ikke til at dømme anderledes herom. En Knude staaer allene tilbage at løse, og et Spørsmaal at besvare, hvi Stormen indtil denne Tid har blevet ved at rase, hvi Harmonien mellem de trende Magter ikke er efter Ønske, hvi Kongerne, Over-Parlamentet og Underhuset ideligen staae bebæbnede, hvi man disputerer endnu om Grændserne? hvi man raaber endnu

paa

paa Glæds rette Sættelse, og en fuldkommen Balance. Vil man herimod sige, at alting nu omstunder er stille, da kand svares, at saadant maa heller tilskrives de sidste Kongers Forsnuft og store Regierings, Konst, end Regieringens Constitution, og, at det gamle Fermentum eller Suurden derved allene hindres at have nogen merkelig Virkning, saa at det maa hede: præsentē Medico non nocet. Man er ellers endnu ikke enig om Parlamenters Holdelse, hvor ofte de skal sammenkaldes, og hvor længe de skal vare ic. Man taler endnu om Fejl ved Lemmernes Electiones. Man ønsker endnu salarerede Personers og Kongelige Betien-teres Udelukkelse. Mange holde det endnu for en Fejl, at Parlamenternes Deputerede ikke ere indskrænkede ved de Committerendes Instruxer, hvilket forarsager, at saa snart Parlamenterne ere samlede, blive de selv souveraine Herrer af de Committerende, saa at deres Decisioner passere for Nationens Decisioner, skjønt de ofte anordne de Ting, som ere Nationen ubehagelige. Man tvister endnu om Prærogativens Indskrænkelse og Forsøgelse. Man seer endnu Parlamenters Slutninger udi Hoved-Poster gelejdede med en lang Hale af Protestationer. Om Autor udi dette Capitel har villet flatters det Engelske Folk, kand en til visse siges. Hvis det har været hans Agt, som jeg dog ikke troer, har han ikke noye udstuderet Nationens Egen-
skab,

Skab, saasom den gemeenligen ingen Farve lider
 hverken paa Religion eller Regtering. Jeg for-
 bliver &c.

Epi-

Epistola 518.

Det er mig kjær, at min Herre er fornøjet med mine Betænkninger om visse Poster som findes udi L'esprit des Loix, og, saasom jeg har tilkiendegivet, at mig er forekommet adskilligt andet, som enten behøver Correction eller yldere Forklaring, saa forlanger han at vide, hvorudi saadant bestaaer. Jeg haver ikke igiennemlæst Bærket udi Forsæt at criticere, haver derfor intet antegnet, hvorudover jeg og intet kand anføre uden nogle saa Poster, som jeg endnu haver udi frisk Zbulommelse. Nogle af disse Poster ere saadanne som jeg ikke har kunnet biefalde, andre saadanne som behøve nogen Forklaring, andre igjen saadan, hvorom kand siges lige saa meget contra som pro, og derfor i mine Tanker ikke burde sættes som Axiomata, Ex. gr. udi den 7de Bogs 17de Capitel, hvor der handles om Qvinde Regiment, taler han saaledes: Det er mod Fornuften og mod Naturen, at Qvinderne føre Regiment udi Huuset. Men ikke at de regiere et stort Rige; Thi hvad det første angaaer, da tillader den skrøbelige Stand, som de ere udi, dem ikke noget Herredom. Men hvad det andet angaaer, da, saasom deres Skrøbelighed medfører en slags Omhed og Mildhed, saa kand et Rige dermed heller være rienc end med strænge Dyder.

Dene

Denne Betænkning kand ikke vel bifaldes; thi, hvis det er imod Naturen og Fornuften, at et Fruentimmer hersker udi Huuset, saa maa det og være imod Natur og Fornuft, at hende betroes et høiere Regimente: at det sidste skeer og ikke det første, reyser sig deraf, at visse Nationer have holdet fornødent udi Arve-Riger ikke at vige fra den perpendiculaire Linie, og at derfor, naar af det Kongelige Blod ingen udi lige Linie er nærmere end en Princesse, bliver hun antagen, paa det at man ikke skal vige fra den satte Successions-Orden; thi der er ellers intet Exempel paa at man udi Ball-Riger nogen Tid har underkastet sig Qvinde-Regiment. Dette flyder saaledes allene af et Riges Grund-Lov, som er gjort for at conservere Successionen udi en lige Linie, og ikke af den Aarsag, som Autor foregiver. For megen Omhed kand ellers føre meer Uheld med sig end for megen Stræng-
hed. Derforuden viser Historien, at under Qvinder regiere Mænd, og under Mænd Qvin-
der. Jeg haver ellers dristet mig at forplante et Paradox. Nemlig, at Natur og den sunde Fornuft byder, at overdrage saa vel public som privat Regiment til den, som er beqvemst, og at eftersee meere Sindets Dannelsse end Lege-
mets Skabning. Naar paa et andet Sted ta-
les om Regieringers Sikkerhed, siger han, at udi modererede Riger behøves Fæstninger, og at udi absolute Monarchier frygter man

at have dem. Dette synes mig at stride saavel imod Regieringernes Egenkab, som mod Erfarenhed. Thi udi en Despotisk Regiering, hvor staaende hvervede Tropper, som salareres af Regieringen, stedse holdes, og som maa indquarteres paa adskillige Steder, behøves Fæstninger fast udi hver Province; thi, at have dem paa et Sted, er ikke sikkert og tienligt. Det var i den Henseende at de Romerske Keysere omsider maatte adsplide det store Corps af Liv-Tropper, og forlegge dem paa adskildte Steder. Hvis de Tyrkiske Keysere havde efterfuldt samme Exempler vilde saa mange sorgelige Tragædier ikke have været spillede. Udi modererede Stater derimod, hvor Undersaatterne leve udi mindre Evang, hvor meere Ambition findes, og hvor ingen blind Lydighed er, behøves ikke Fæstninger, som kand tiene mægtige og ærgierrige Mænd til Retraite. Hvorudover udi saadanne Riger man efter adskillige indvortes og borgerlige Krige haver fundet for godt at sløisse alle Indenlands Fæstninger, og allene at lade sig noye med befæstede Grændse-Steder imod udvortes Fiender. Saaledes seer man at være skeed udi Engeland. Videre, Autor fordømmer de Love, som dictere Livs-Straf for dem, der ikke aabenbare Conspirationer, og onde Anslag, naar de selv ikke ere udi Ledtog med. Denne Thesis kand ey heller bifaldes: thi, hvis Sammenrottelsen er af den Natur, at den fortienet

Livs-Straf, er den, som saadant fortier, ligesaa strafværdig som den anden, undtagen visse Omstændigheder derved findes, som fandt formilde Straffen, som for Exempel, om der handles om at røbe sine Forældre, sine Børn, sin Katefælle. I det øvrige holdes den, som tier, at samtykke, og udi de mildeste Regjeringer tages det paa samme Fod, helst, naar Conspirationer ere i Gierde, som foruroelige Staten. Det var at ønske, at Autor havde udført denne Materie lidt omstændigere end udi et par Linier, og viset hvad han meenede ved Conspiration, item forklaret de Omstændigheder, som en Fortiere fandt være udi. Nogle Moralske Love, som han censurerer, forbigaaer jeg at examinere; men overlader saadant til dem, der gjøre Profession af Kiettermagerie. Paa et andet Sted, hvor der handles om Straf, laster han dette hos visse Regentere, at de ikke lide det, at nogen taler i Faveur af een, som er falden i Unaade. Her burde Autor have talet meer omstændeligen og viset, om Maaden flyder af Caprice, af ringe eller vigtig Aarsag. Hvis Aarsagen er billig og Unaaden falder af Nødvendighed, fandt det anses som en Dyd og Fermete hos Regenten, at han ingen Forbønner lider; thi Erfarenhed viser, at Justitien ved saadan Opførsel handhæves, og at utallige Misgierninger ved saadanne Forbederes Importunitet, som Regenter ikke fandt imodstaae, blive ustraffede. Mange For-
seelser

seelser begaaes paa den Regning og mange syn-
 de, efterdi de stole paa Patroner, der ved For-
 bønnen fand gjøre alting godt igien. Videre,
 naar han taler om de Virkninger, som et Lands
 Clima, dets Heede og Kulde fører med sig, og
 blandt andre Indvendinger derimod gøres den-
 ne, at Indianiske Qvinder efter deres Mænds
 Dod kaste sig selv paa Ilden, søger han at ree-
 de sig ud af den Vanskelighed ved en Distinc-
 tion, som er uforstaaelig. Ingen fand nægte
 at saadant skeer af Courage og Foragt for Do-
 den, og at Exempel paa saadan Courage ikke
 findes udi de kaaalde Lande. Men Autor fand
 ikke vige fra sin Thesis, som er at tilskrive Dy-
 der og Lyder, Feihed og Stridbarhed, Slaves-
 rie og Frihed til Heeden og Kulden. Hvad
 mon han vil svare til den Indvending, som gis-
 res af China og Japan. Chineser og Japane-
 ser leve fast under en Clima. De første ere fei-
 ge og ustridbare. De sidste derimod ere de tap-
 perste Folk, som ere at finde paa den heele Jor-
 dens Klode. Man maa flaae en Muscovit, si-
 ger han, for at bringe ham til Følelse, hvilket
 skal være Virkningen af Clima: men Reysse-Be-
 skrivere vidne at visse Sydlige Nationer overs-
 gaae alle udi Dovenhed. Han siger og selv paa
 et andet Sted, at Kyssernes Reformation er
 gaaen lettere for sig, end Czar Peter havde tro-
 et. Til den Betænkning, som han gjør over
 Qvinde-Kion udi de Sydlige Lande, fand ogsaa

saa gøres nogle Anmerkninger. Han siger, at
 Qvinderne der ere af Naturen saa løsagtige, at
 de af Fornødenhed maa indsluttet, og citerer
 en Chinesisk Autor, hvilken anseer, som et
 Bidunder, at finde en Qvinde allene udi et Kam-
 mer med en Mand's Person uden Utugt at be-
 gaae. Men jeg meener at saadant reyser sig
 meer af Evang, end af Lusten: Thi Reysse-Be-
 skrivere tale om visse varme Lande, hvor Qvinder-
 ne gaae frit blandt Mænd gaudske nøgne, og bli-
 ve af Mændene seede uden Anfægtning. Heeden
 er lige saa stor udi de Sydlige Provincier af
 Frankrig som udi Italien; men, som Evangen
 paa begge Steder ikke er den samme, saa er og
 ikke Frygten den samme. Forsøg at indslutte
 Qvinderne udi Provence, Langvedoc og
 Dauphine, og at lade dem fri Omgængelse med
 Mand-Folk udi Italien, og see om udi begge Lan-
 de Virkningerne deraf ikke ville blive anderledes.
 Autor siger selv paa et andet Sted, at Jalousie
 flyder, enten af alt for heed og hæftig Kærli-
 hed, eller af et Lands Bedtægter og Sædvaner.
 Videre, Enevolds-Herredom, siger han, fin-
 des ofte udi frugtbare Lande, og Republikker,
 (Gouvernement des plusieurs) udi ufrugtbare.
 Saadant bliver vanskeligt at bevise med Exem-
 pler. Vil man forestille sig nu værende Til-
 stand, saa seer man, at udi Ryssland, som er
 ufrugtbart, er Enevolds-Magt, og at Regi-
 mentet udi Polen, som er et feed Korn-Land,

er Aristocratisk, hvilket Land er feedere end England, og udi hvilket Land er større Frihed? Holland, som kand kaldes Evropæ Urtegaard, og hvor største Rigdom findes, er en Republik. Det samme Land siges fast om alle Evropæiske Frie Steder. Udi mare og ufrugtbare Lande derimod som Ryssland, det store Tartarie &c. er Cenebolds, Regiering. Regierings, Formere sig af andre Aarsager end af Jordens Beskaffenhed. De flyde gemeenligen af Hændelser. Naar Laster indsnige sig udi Folke, Regiering, fødes deraf Aristocratie, og, naar de Store i et Land tiltage sig for megen Myndighed, bliver Regieringen gemeenligen absolut Monarchisk. Og, naar Cenebolds, Magten misbruges, og bliver Tyrannisk, skeer Opstand, hvoraf Frihed igien flyder. Saadant er overeenstemmende med Historier og Erfarenhed; men Autor søger stedse efter naturlige Aarsager udi Ting, hvor politiske allene virke. Jeg fatter en heller det, som Autor paa et andet Sted siger, at man i Asien seer store Herredømmer, som udi Evropa ikke kand have nogen Bestandighed. Det gamle Romerske Monarchie stod dog udi nogle 1000de Aar, og det Ottomanniske, som for nogle 100de Aar siden er anlagt, staaer jo endnu: Aarsagen, som han dertil giver, tages ogsaa af Landenes naturlige Beskaffenheder. At Caroli Magni store Herredøm, som reysede sig i Middel, Alderen, ingen Bestandighed havde,

dertil var eeneste Marsag, at Herredømmet efter samme Tidens Sædvane blev som andet Arves Gods deelt imellem Stifterens Børn. Det Spanske Østerrigske Huuses Folk reysede sig ogsaa af andre Marsager end af store Glette-Marsker eller Biergagtige Lande, som Autor foregiver. Udi Europa staae alle Potentater paa Skildvagt, og forene deres Kræfter mod det Herredøm, som vore dem over Hovedet. Hvis Asiatiske Konger havde været lige saa aarvaagne, vilde neppe noget Herredøm have kommet til saadan Bæyt udi samme Jordens Part. Videre siger han, at Landene dyrkes ikke i Henseende til deres Frugtbarhed, men i Henseende til Indbyggernes Frihed; Intet Land er dog frugtbarere end China, og intet Land dyrkes meer, skjønt Chineseerne leve under et uomskrænket Herredømme: Det samme Land siges om Frankrig, Brandenburg og mange andre Lande, som leve under saadant Herredøm, hvor Indbyggerne ere lige saa aaben som de ere dovne udi Republiken Polen. Der behøves ikke flere Exempler, hvorvel Forraad nok dervaa fandtes. Jeg skulde meene, at Frihed heller foraarsager Dovenhed og Bøllyst, end Flid og Arbendsomhed. De Sybariter levede udi stor Frihed, men vare tilligemed de dovenste og feigeste Folk. Det samme antegnes og om de Tureatiner, blandt hvilke Frihed og Dovenhed regierede udi lige Grad. Man opmuntres til Arbejde ved Exempler og ved Love, som

som føre Evang med sig. Hvis man vil forsøge at kiale for vore Bønder, vil man strax faae mange øde Gaarde. Af Frihed avles derfor ikke Arbejdsomhed ey heller Stridbarhed: At de Americaner, som Spanier kalde Indios Bravos, saa længe have holdet Spanierne Stangen, og ikke saa let have fundet tvinges som Mexicaner og Peruvianer, reyses sig ikke af Stridbarhed, som flyder af Frihed. Men, efterdi Spanien ikke have fundet det Umagen værd at undertvinge et fattigt Folk, hos hvilket intet var at hente. Man seer saaledes, at blandt de mange excellente Theses, som Autor sætter adskillige findes som ere store Indvendinger underkastede. Intet udi det heele Skrift har meere behaget mig end de tvende Bøger, som ere skrevne om Religionen. De samme kand ikke læses for ofte: Thi endskiønt alt ikke kand bifaldes saa gives dog derved Anledning til at estertænke, hvad som ellers ikke let vinder udi Sinde, og adskillige Theses, endskiønt de ikke er gandske nye og originale, have de dog Anseelse deraf. Blandt nogle Theses, som jeg ikke bifalder, er denne. Da Religionen, siger han, for 200 Aar siden havde den Uheld at blive spliddet udi den Catholiske og Protestanske, antog de Nordiske Lande den Protestanske, og de Sydlige beholdte den Catholiske. Marsagen efter hans Foregivelse dertil var, at de Nordiske Folk i Henseende til deres medfødde Friheds-Geist og Begierlighed efter

ter Independence, have fundet meere Behag udi en Religion, hvorudi intet spuligt Hoved er, end de Sydlige, hos hvilke saadan Friheds Geist ikke findes. Heraf sees, at han bestandigen forsægter dette Paradox, som er Kiærnen af hans Systema. Men det synes, at han her ikke nove har forestillet sig Reformationens Historie, efterdi den strider mod hans Meening; thi de fleste Republikker, som Venedig, Genua, Polen en stor Deel af de Sveitske Cantons, en stor Deel af de Tydske Fri-Stæder og andre forbleve udi den Romerske Religion. Paa et andet Sted, hvor der handles ogsaa om Religionen, siger han, at udi et iudskrænket Monarchie er nyttigt at et Geistligt Hoved er separeret fra det Verdslige. Her taler Autor som en Roman-Catholik, og synes at forlade sin Character, som er af en frimodig Sandheds Eftersøkker. Her approberes et to-Hoved Regiment, som fører saa stor Uheld med sig udi alle Slaags Regjeringer. Her maa det hede, at det er nyttigt at kunde skyde sig under et fremmed Forum, og at kunde gjøre Skaar udi den høieste Myndighed, som grunder sig paa Unitet. Men det som man meest kand støde sig over, er dette, at udi et modereret Monarchie behøves ingen Dyd. Det øvrige er ellers skrevet med en ugemeen Skarpsindighed og Upartiskhed, ja saa stor, at endskjønt jeg ikke gierne bemænger mig med Oversættelser, saa har jeg dog foresat mig at

at vertere tvende Bøger paa Dansk, udeladende allene nogle Perioder, som komme mig uforstaaelige for: Thi man seer over alt at han har søgt at exprimere sig udi en kort og concise Stiil efter Senecæ Plan. For Exempel den Sammenligning, som han gjør mellem Atheister og Troende, bestaaer udi halvanden Linie, og udtrykkes saaledes: En Troende og en Atheist tale stedse om Religionen. Den ene taler om det, som han elsker, den anden om det, som han frygter. Dette burde i det ringeste at have været udført udi meer end halvanden Linie, og været forklaret, hvad han meenede ved Frygt, saasom Frygt og Bantroe ere tvende stridende Ting. Ingen kand være bange for Religionen, som den holder for puur Digt og Menneffeligt Naafund, og ingen kand tale med Redsel om Gud, der nægter hans Existence. Expressioenen burde derfor heller at have været denne: En Troende taler stedse om det, som han elsker, og en Atheist fielden om det, som han beleer. Et andet Exempel udi samme Materie er det. Religionen, siger han, medfører saa store Trudsel, medfører ogsaa saa store Løfter, at, naar vi forestille os det eene med det andet: da hvad Middel Dyrigheden end betiener sig af for at tvinge os til at forlade den, saa synes det at man lader os intet beholde, naar man borttager den, og at man intet borttager, naar man lader os beholde den. Saadant og andet vil læses meere

end engang, førend det fand forstaaes. Skrif-
tet er fuld af deslige afpassede Talemaader, saa
at man seer at Autor har rettet sig herudi efter
nu regierende Smag, som ingen Behag finder
uden i Stil, som er sat paa Skruer: thi hvad
man dadler hos Senecam og andre deslige gam-
le Skribentere, ansees nu med langt andre Øn-
ne, saa længe den Mode varer. Hvis Autor
hadde skrevet meere tydeligt, havde dette herlige
Skrift været end meere nyttigt, men derhos min-
dre admireret. Jeg forbliver ic.

Epistola 519.

Min Herre skriver, at det synes ham lige-
 som jeg udi de Betænkninger, jeg har
 gjort over L' esprit des loix, har sat
 mig for at plaidere for Asiatiske Folk, Afri-
 caner og Americaner mod Evropæer. Jeg
 plaiderer kun for det, som mig synes at være
 Sandhed. Jeg tilstaaer, at Evropæer ere
 meere stridbare, og besidde flere Dyder; men
 jeg nægter at saadant reyser sig ikke af Jordens
 Beskaffenhed, Luft og Føde: men af sunde Lø-
 ve og deres bestandige Jagttagelse. Jeg viser
 kun, at af de Historiske Exempler, som Autor
 anfører, intet kand decideres, og at han sæt-
 ter som Axiomata visse Theses, som ingen A-
 xiomata ere; efterdi man kand anføre lige saa
 mange Exempler til Beviis paa Contrarium.
 De fleste Historie-Skrivere ere Evropæer; En-
 hver flatterer sit Folk, og all den Part af Jor-
 den, som vi beboe. Hvis den Persiske Historie
 havde været fort i Pennen af Persiske Skriben-
 tere, havde den uden Tvil bleven anderledes end
 den som vi læse udi Græske og Romerske Bøger.
 En Asiatiske Skribent vilde vise, at det er fra
 Synden, hvorfra vor Religion, Philosophie,
 Politesse &c. er kommen. Jeg har ikke nægtet,
 at jo Jord og Luft contribuere til Legemets
 Forlighed. Jeg nægter og ikke visse Qvalite-
 ter som flyde af Legemets Constitution. Men

Sf 5

jeg

jeg nævner, at man ceder og med Lusten indføber
 Dyder og Luder, Attraae efter Frihed eller Hen-
 givenhed til Trældom; helst saasom man af Hi-
 storier viser, at de selvsamme Nationer nu have
 været dydige, nu igien udydige, nu fridbare,
 nu frige, nu begierlige efter Frihed, nu ligesom
 af Naturen dannede til at leve udi Trældom, og
 at disse differente Egenskaber flyde allene af Lær-
 dom, Optugtelse og sunde Love: ikke at tale om
 at det er et farligt Principium at gjøre deslige
 Qualiteter naturlige og autorisere heele Na-
 tioner til at skyde Skylden paa Jordens Bes-
 kaffenhed, ligesom man seer visse Mennesker at
 tilskrive Guden de Misgierninger, som de selv
 bedrive. Mit Systema, som jeg underkaster
 min Herres Skionsomhed, bliver derfor ander-
 ledes, og forfattes korteligen saaledes: Menni-
 skerne ere ved Fødselen, paa hvilket Sted de end
 fremkomme, hinanden lige, Materien, hvoraf
 de ere sammensatte, er den samme, Architec-
 turen ogsaa den samme. Materialierne ere Kød,
 Blod, Vædsker, Been &c., Structuren er
 Seener, Aarer, Hierte, Hierne, Biduer eller
 Dyne, hvilke ere fæstede paa et Sted, saa at
 Formen saa vel som Materien i alle Ting ere li-
 ge, undtagen den udvortes Hud eller Malningen,
 saasom nogle fødes hvide, andre sorte. At en
 lige Skabning ikke haver lige Virkning, reyser
 sig ikke af Bygnings-Mesterens Arbejde; men af
 deres Efterladenhed, som skal holde den ved lige.

Man

Man fand ligne Mennisket ved gode men udvroskede Ager, der intet Korn og Frugter frembringe, skiont de have Evne dertil: Agermændene ere Regenter, Lovgivere, Philosophi og Lærere, som pløye, besaae og cultivere dem. Sæden er adskillige slags, hvorforve Bøxten og bliver foranderlig. Hvis Hvede saaes fremspirer Hvede, og hvis Klinte saaes fremvøyer Klinte, og det af en lige dannet Ager. At derfor lige Jorde sees saa ulige, er ikke Jordens men Jord-Dyrkerens Uvidenhed eller Efterladenhed: Mangel af Cultivation virker det samme hos Mennisker og Forskællen bliver ligesom mellem Marmor og sleebet Marmor. Nogle Mennisker forderves ved Mangel af Cultivation, andre ved Forstanderes onde Exempler og daarlige Love, andre igien af Bølyster, som Overflodighed med sig fører, hvilke hvis de ikke tvinges i Tide, væle all god Bøxt. Visse Mennisker ere vel meere indgetogne, kydske og tarvelige end andre. Disse Qualiteter flyde dog ikke af Fødsel og Føde-Sted: men af Rigdom og Overflod, hvoraf Bølyster avles. Forsøg at indføre Rigdom og Overflod udi et tarveligt Land, og see om en Finlay ikke i en Hast vil forvandles til en Sybarit, naar Tøvel gives til Bølyst, hvis Kilde er Overflod; hvis derimod sunde Love sætte Dæmninger derfor, bliver han, skiont Stedet forandres, den samme, som han forhen var; thi man seer ofte de tarveligste Indbyggere udi de feedeste Lande.

Alting

Altting flyder saaledes af Underviisning og sunde
 Love, hvorved paa et heelt Folk under hvad Cli-
 ma det findes kand, paasættes hvilken Fald som
 man vil. Den store Czar Peter holdt det fast
 for en Umuelighed at reformere Rysserne: men
 Udfaldet visede at Reformationen var lettere end
 han havde forestillet sig. Jeg forbliver &c.

Epistola 520.

Sin Herre erindrer mig om det Løfte, som jeg har gjort at oversætte de Bøger udi L'esprit des loix, som handle om Religionen. Jeg haver endnu ikke formedelst adskillige Forhindringer gjort Begyndelse dertil. Det maa skee ved Lejlighed. Jeg stikker denne gang alene Oversættelsen af et eeneste Capitel, hvoraf min Herre kand gjøre sig Idée om Resten og deraf see, hvilken Afsskue vor Autor, skiont Roman-Catholik, haver for Religions-Evang. Han indfører udi samme Capitel en ydmyg Supplique til de Spanske og Portugisiske Inqviseurs, og siger at Supplicanten er en Jøde, skiont det kommer mig for, at Autor selv er dens Forfatter. Den lyder saaledes: "J Herrer In-
 ,,qviseurs tordne mod Keyseren af Japan,
 ,,efterdi han fordømmer til Baal og Brand
 ,,alle Christne, som findes i hans Lande.
 ,,Men han kand sige til sit Forsvar: Vi
 ,,handle med eder ligesom J handle med
 ,,andre. J kand ikke klage uden over E-
 ,,ders egen Afmagt, hvilken alleene hin-
 ,,dret eder at udrødde os, og som foraar-
 ,,sager, at vi udrødde eder. Men Jmaa
 ,,betiende, at J ere meere Blod-gierrige
 ,,end samme Keyser. J myrde os, ends-
 ,,skiont vi have samme Troe med eder, ef-
 ,,terdi vi ikke troe alt hvad J troe. Vi
 ,,hæns

„hænge ved en Religion, som J selv til-
 „staae for dem at være recommenderet af
 „Gud. Vi meene, at Gud endnu elsker
 „samme Religion; J derimod meene, at
 „han nu ikke har den meere kjær. Og,
 „efterdi dette er eders Meening, saa fors-
 „følge J med Sværd og Ild dem, som af
 „uskuldig Vildfarelse troe, at Gud endnu
 „elsker, hvad han fordum har havt kjær.
 „Hvis J øve Haardhed i Henseende til os,
 „saa øve J end større Haardhed i Henseens-
 „de til vore Børn, hvilke J opofre til Ild-
 „den, efterdi de følge den Lærdom, som
 „Naturens og alle Folkes Love lyder,
 „nemlig: at respectere deres Forældre. J
 „stille eder ved den Fordeel, som eders Re-
 „ligions Principia giver eder over Maho-
 „medaner. Naar de bryste sig af deres
 „Troendes store Mængde, svare J dem,
 „at saadant er erhvervet ved Magt, og at
 „de have forplantet deres Religion med
 „Sværd. Hvi søge J da at forplante es-
 „ders ved Baal og Brand. Naar J vil-
 „le trække os til eder, vise vi eder en Kils-
 „de, hvoraf J selv gjøre eder en Ære at
 „udflyde. J svare, at eders Religion er
 „vel nye, men at den er Guddommelig,
 „hvilket J bevise, efterdi den er kommen
 „til Vært ved Hedningernes Forsølgelser
 „og ved eders Martyreres Blod. Men

„mit omstundet spille I Diocletianers Kul-
 „le, og lader os tage eders igien. Vi bes-
 „værge eder ikke ved den almægtige Gud,
 „som vi dyrke tilligemed eder, men ved
 „Christum, som I sige at have paataget
 „sig Menniskelig Natur, for at være E-
 „der et Exempel, som I maa efterfølge.
 „Vi formane eder at handle med os, som
 „han selv vilde handle, hvis han endnu
 „var paa Jorden. I ville, at vi skal væ-
 „re Christne, og I ville selv ikke være det.
 „Men, hvis I ville ikke være Christne,
 „saa værer i det ringeste Mennisker. Hand-
 „le med os i det ringeste ligesom I ingen
 „anden Religion havde end den, som Na-
 „turens Lys dicterer. Om Himmelen har
 „beviset eder den Naade at vise eder Sand-
 „heds Vey, maa derfor Børn, som saas-
 „dan Gave have arvet efter deres Foræls-
 „dre, hade dem, som saadan Naade ikke
 „er vederfaaren. Dersom I have Sands-
 „heds Kundskab, saa skjuler den ikke paa
 „saadan Naade, som I foresætter den.
 „Sandheds Character er Triumph over
 „Sind og Hjerter, men ikke saadanne Mid-
 „ler, hvoraf I betiene eder, nemlig; at
 „indprænte den ved Vold. Hvis I ville
 „bruge eders Fornuft, da ville I finde, at
 „det er daarligt at myrde os, efterdi vi
 „ikke ville bedrage eder. Hvis eders Chris-
 „stus

„stus er Guds Søn, saa haabe vi at han
 „vil belønne os, efterdi vi ikke have villet
 „vanhellige hans Mysteria, og vi troe at
 „den Gud, som vi tilligemed eder dyrke,
 „ikke vil straffe os, efterdi vi opofre vort
 „Liv for en Religion, som han tilforn har
 „givet os, og efterdi vi troe at han end-
 „nu giver den. I leve udi en Alder, hvor
 „udi Naturens Lys skinner klarere end no-
 „gen Tid tilforn, hvorudi Philosophien
 „har oplyset Sindet, hvorudi eders Evan-
 „gelii Morale er allerbest forklared, og
 „hvor det Herredomme, som et Menneske
 „bør tilegne sig over et andets Samvit-
 „tighed, er nøyest efterforsket. Hvis I
 „derfore ikke forlade eders gamle Præjudi-
 „cia, da maa I tilstaae, at I ere saadans-
 „ne, paa hvilke ingen Lærdom kand vir-
 „ke. Ulyktsalig er den Nation, som overs-
 „drager Myndighed til saadanne Personer,
 „som I ere. Hvis I ville tillade os at si-
 „ge den reene Sandhed, da ansee I os
 „heller som eders egne end som eders Reli-
 „gions Siender; thi hvis I elskede eders
 „Religion, efterlevede I dens Lærdom.
 „Til Slutning maa vi erindre dette, at,
 „hvis Efterkommere holde for at Europa
 „udi vor Tid har været polered, da vil
 „man citere eder for at vise, at vi have le-
 „vet i Barbariske Tider, og den Idée som
 „man

„man gjør sig af eders Opførsel, vil sværes
 „te den Alder, som vi leve udi. Saa vit
 denne Memorial. Intet Land være stærkere skre-
 vet mod Intolerance udi Religion. Autor sig-
 ger, at den er forfatted af en Jøde. Men den
 synes ikke at være skreven med en Jødisk Pen.
 Det er troeligt, at vor berømmelige Skribent af
 Frygt for hidstige Theologi og Munke har fin-
 geret en Jøde at være Forfatter deraf. Jeg
 forbliver icke.

Epistola 521.

Saasom hvert Land har sine visse Produc-
 ter af ædende og drifkende Bahre, som
 udføres til fremmede Steder, saa er et
 hvert Land ogsaa frugtbart paa visse Mennesker,
 hvilke ere beqvemme til særdeles Handteringer og
 Professioner, hvormed det forsyner ikke allene
 Naboestæder, men endogsaa langt bortliggen-
 de Folk. Savoien, for Exempel, forsyner en
 stor Deel af Europa med Skorsteens- Feygere
 og dem, som drive Næring med Spilleværke og
 Murmeldyr, Tydskland med Barberere, Haand-
 verks- Svanne, Skarprettere ic. Frankrig med
 Sprog- Mestere, hvoraf de fleeste Evropæiske
 Lande vrimle. En vis Province udi Frankrig
 har haft en særdeles Forraad paa Personer, der
 lade sig for Penge leye til at aflegge Bidnesbyrd.
 Italien er Markskrigeres og Pudsensmageres ret-
 te Sæde. Det er forunderligt, med hvilken
 Assurance ikke Italienske Markskrigere tale om
 deres Medicamenters og Pulveres Kraft.
 Keysler vidner at have hørt een at prale der-
 med udi saadan Tone: „Lover være Gud,
 „af hvilken jeg ikke meer forlanger end at
 „han efter sin Retfærdighed paa den y-
 „derste Dag saaledes vil handle med mig
 „som jeg i Dag vil handle med eder. Jeg
 „vover min Ære og Velfærd paa eders
 „Sundhed. Men Dievelen, som intet
 „Godt

„Godt kand lide, forblinder eders Øyne,
 „at I anseer nogle Skillinger for 100 Da-
 „ler, og derved forsømmer eders Helbred,
 „som I ved ringe Midler kand befordre.
 „Hvis jeg tager en Skieru fra eder ikke
 „med en god Samvittighed, da ønsker jeg
 „i Ævighed at indsluge eders Penge udi
 „Helvede.“ Autor siger dog at Tandbræk-
 kerne ere lidt meere bestedne, saasom de love at
 udtrække Tænder con adjuto di fanta Apolo-
 nia, det er med den hellige Apolonia Hielp, es-
 terdi samme Apollonia er Skyds. Helgen for
 Tænder, ligesom St. Agatha er for Brystet,
 St. Pancratius for Krampe, St. Blasius for
 Gurgelen i Halsen &c. hvorudi de efterfølger de
 gamle Hedninger, som havde en Gud eller Guds-
 inde for hver Sygdom. Italienerne kalde de-
 res Pudsensmagere Maccaroni, og det af en
 slags Spiise, hvorefter de gjøre stort Bæsen. Man
 merker ogsaa at andre Nationer give deslige Per-
 soner Navne af deres Favorit - Spiise. Udi
 Frankrig heder saadan Person Jean Potage. U-
 di Holland Peckelharing. Udi England Jack
 Puddings, og udi Tyskland Hans Wurst. Man
 har Møye at vise Aarsag dertil. Den rimelige-
 ste Meening er, at Navnene ere tagne af deres
 lækkeligste Spiiser, efterdi deslige Personer agere
 Snylte-Giæste. Jeg forbliver &c.

Epistola 522.

Jalousie er en hæftig Passion, man seer stærke
 Felige Virkninger deraf udi de Sydlige Lande.
 Dog kand det ikke altid anføres til Bevis paa Orientaliske og Sydlige Nationers Hidsighed; thi Jalousie er tvende Slags: En revser sig af hæftig og brændende Kierlighed: En anden af et Lands Bedtægt og Sædvane, og holder jeg for at den sidste er fornemmelig Aarsag, hvi Sydlige Folk indspærre deres Hustruer, saasom det holdes usømmeligt at Fruentimmer have Omgiengelse med Mands Personer: Og, efterdi dette saaledes er, kand man bearbejde, hvoreledes Jalousie kand findes end hos de Raaldsindigste Mænd, saasom Tønder til saadan Passion kand allene være point d'honneur, som kand forarsage Jalousie endogsaa hos dem, som kiesdes ved deres Hustruer eller Maitresser, saa at mangen Raaldsindig Mand kand vove sit Liv for at hæbne sig over en Galland eller Medbeyler. I Anledning af denne Materie kand jeg ikke efterlade at anføre en særdeles artig Maade at hæbne sig paa udi saadan Casu. Den Sardiniske Konge Victor Amadæus betienede sig deraf. Saa kand efterfølge hans Exempel herudi, saasom saa ere begavede med samme Herres Qualiteter. Victor Amadæus havde en Maitresse nemlig Grævinden af Verua. Da han engang anmældet lod sig indfinde udi hendes Cabinet, fandt

fandt han en Engelsk Lord siddende ved hendes
 Bord, Kongen, som da ikkun var Hertug, aab-
 nede derpaa Kammer-Dorren, tog udi hver
 Haand et tændt Lys, og med et Vink gav En-
 gelænderen tilkiende, at han maatte følge ham:
 Milord fulgte ham zittrende indtil Trappen, da
 sagde Hertugen med stor Raaldsindighed, at den
 Engelske Herre kunde vel bryste sig deraf at Her-
 tugen af Savoien havde lysset ham indtil Trap-
 pen: Men han vilde derhos raade ham, at han
 ikke oftere lod sig indfinde paa det Sted. Den
 gode Lord efterlevede dette Raad og Dagen der-
 efter forlod Staden. En anden Engelænder hab-
 de ogsaa forelsket sig udi samme Comtesse. Her-
 tugen merkede, at han paa et Opera ideligen bes-
 stuede hende igiennem en Kikkert, og derpaa i
 Steden for at hævne sig, udsatte tvende Perso-
 ner, som stedse skulde følge Engelænderen i Hæ-
 lene og igiennem Glas at befige ham, hvor han
 gik. Dette varede udi tvende Dage indtil Mi-
 lord merkede Betydelsen deraf; hvorudover han
 den tredie Dag smurte sine Støvler, og over
 Hals og Hoved flygtede fra Turin. Jeg fore-
 bliver 2c.

Epistola 523.

Du laster og beleer vor tilfælles Ven N. N. formedelst hans Karrighed. Denne din Critique kommer mig dog for at være ilde grundet; thi, naar jeg betragter ham paa den ene Side, synes mig vel at han er alt for meget paaholden, naar jeg derimod vender ham om paa den anden Side, kommer det mig for, at han er alt for resolut. Der findes Bizarrier og Stridighrder udi de fleeste Menneffelige Affecter, men allermeeft herudi. Nogle ere sig stedse selv lige, saa at de gnie saabel paa Daleen som paa Skillingen, og holde paa Pungen saa vel i fornødne som i ufornødne Udgifter. Slige Mennisker fortiene den Character, som du tillægger N. N., andre derimod ere sig selv herudi gandske ulige, saa at de ligesom Febricitanter have deres gode og onde Dage. Saaledes er en vis Mand, om hvilken man pleyer at sige: hvis du vil have noget Godt af ham, maa du soge ham en Løverdags Eftermiddag, da kand du faae meere end du forlanger; Nogle ere paaholdne udi daglige smaa Udgifter, men krompe sig ikke ved at udgive store Summer. Med dem maa i Aigt tages den Regel, at, hvis du haver mange smaa Fordringer, maa du ikke fremkomme med een efter en anden, men bie til du faaer dem samled udi en stor Sum; thi da bliver det lettere end at indtræve

kræbe dem Stykke viis, efter som det kommer deslige Mennisker ikke saa meget an paa at betale Penge, som at løse Pungen ofte. Andre krympe sig ved alle slags Udaister, som de selv maa see eller udtælle; Men estimerer dem ikke, naar de ved Fuldmægtige eller Casserere paa deres Begjæring udtælles; Udgiften er den samme, men synes dem ikke at være den samme. Det hedder hos dem som Ordsproget lyder: At, hvad Dyrnene ikke seer, gjør ikke Hjertet Bæ, saa at det er ikke Guldets Vægt og Værdie, men Glandsen deraf, som har den Virkning. Der fortælles om en Persiansk Skatmester, at, da han en gang af sin Herre fik Ordre at udgive en stor Skat til en Favorit, dristede han sig vel ikke ved at gjøre nogen Forestilling derimod: Men, saa som han havde understuderet Kongens Humeur, lagde han Skatten paa tvende Borde udi Skat Kammeret, hvor igiennem Kongen skulde gaae. Da nu Kongen saae Skatten, studsede han der ved, og spurte, hvi den der var lagt? Skatmesteren sagde da, det var den Gave, som han havde Ordre at tilbringe bemeldte Favorit. Synet havde da den Virkning, at Kongen strax gav Befaling at holde den tilbage. Jeg forbliver ic.

Epistola 524.

Jeg var nyeligen udi et Selskab, hvor der blev talet om en stor Misdæder, som var rettet. Da nogle opregnede hans Misgierninger, hvorudi han stedse fremturede indtil han blev greben, lastede andre deres Tale, sigende, at man nu maatte holde inde med saadanne Bebrejdelser, efterdi Misdæderen havde lidet for sine Synder, og derved var bleven forsonet med Gud. Saadant er gemeenligen Almuens Mundheld, men intet er meere ugrundet; thi Executionen paa en Misdæder skeer ikke for at forsonne ham med Gud, men for et Societets Sikkerhed, og er en Straf for at affkræfte andre, hvorfor ogsaa deslige Executioner skee paa offentlige Steder udi det heele Folks Paasyn. Hvis en Misdæder frivilligen gav sig selv an, og underkastede sig Lidelse, var det en anden Sag: thi da kunde han ansees som en Pœnitent. Men, saasom fast alle Misdædere fremture udi deres Misgierninger indtil de blive grebne, og domte, kand Lidelsen ikke regnes dem til Merite, og Forsoning. Man kand i visse Maader sige, at Straffen skeer ikke for at hevne forbigangne Misgierninger, men for at hindre Misdæderen ikke at bedrive flere, og at den kand tiene til Exempel for andre. Naar man bebrejder en Etsige hendes Letfærdighed, veed hun strax at betiesse sig af samme Mundheld, sigende, jeg har udstaaet

udstaaet Kirkens Discipline, eller jeg har skrif-
 tet for min Synd. Saadant kunde være taales-
 ligt at høre, hvis hun uden Evang af frie Bils-
 lie røbede sig selv, og begierede offentligen at be-
 de Meenigheden om Forladelse. Da kunde man
 troe, at hun gjorde det af Anger og Kuelse, og
 nogenledes være forsikret om, at hun ikke oftere
 vilde henfalde til saadan Daarlighed. Men,
 saasom dette ikke skeer uden efter andres Angivel-
 se, og efterat hun af Dørrigheden er bleven dømt
 til Bøder og Kirkens Discipline, afdoes ikke den
 paasatte Plet, og intet fornuftigt Menneske ca-
 verer for hendes anden Forhold. Jeg forbliv-
 er ic.

Epistola 525.

Du ærgrer dig over at *Æres* Titler ere stegne til den Grad, som vi nu see. Jeg finder ingen *Åarsag* til saadan *Ærgernis*. Man maa lade sligt passere, og estertænke at, ligesom *Pengenes* *Værdie* forandres saa forandres ogsaa *Titlerne*. Ligesom en *Skillinges* *Værdie* er nu ikke den samme, som den var for nogle *100de* *Åar* siden, saa er en *Secretaires* eller *Affektors* *ey* af den *Betydelse*, som den var udi vore *Forsædres* *Tid*. Hvis du vil besværge dig over det ene, maa du og besværge dig over det andet. *Keyseren* selv førte i gamle *Dage* den *Titel* af *Eders* *Raade*, som endnu gives *Personer* af maa delig *Stand*. *Eders* *Excellence* var fordum en *Kongelig* *Titel*, nu beklædes dermed *Skolemestere*. *Princesser* kaldtes *Jomfruer*, *Jomfruer* *Piger*, og *Pager* *småa* *Drenge*. Hvad fandt det stille os, hvad en *heeder*, naar *Personen* er den samme? Vi besværge os tit over det, som intet er værd. *Hidsige* *Moralister*, *Historie* *Skrivere* og *Postillanter* tordne mod *Belyst* og *Overdaad*, naar de høre at et *Gjæstebud* har kostet *4re* *gange* saa meget som udi vore *Forsædres* *Tid*, naar vor *Historie* *Skriver* taler om de *Bekostninger*, som giordes paa det *Fyrstelige* *Bryllup* udi *Stendal*, raaber han *Væ* over *Tiderne* og spaaer om *overhængende* *Ulykke*. *Christiani* *I.* *Reyse* til *Italien* kostede ikke meer

end

end et fornemme Giæstebud udi vor Tid. En
 Kente-Skriver taler udi en gammel Kronik om
 sine Tiders Wellust saaledes: Heute ist unser
 Herzog mit allen seinen Junkern in das
 Weinhaus gegangen, haben dar banqve-
 turet, und habe ich davor acht Thahler
 ausgezahlt. Dat het Schlampampen.
 Naar nu ste Rixdaler bliver tillsat paa et eneste
 Maaltid, slutter man at Maaltidet ikkun har
 været mæbert: Thi der kand ingen stor Schlamp-
 ampen gøres med saadan Sum. De dømme
 rettest herom, som holde for, at Verden ved saa-
 danne Forandringer bliver hverken bedre eller vær-
 re. Thi, at man tilforn kunde gjøre det same
 me med en Daler, som man nu gjør med 10,
 reyser sig deraf at Pengene vare 10 gange rare-
 re, og ikke at Odselheden var større. Jeg for-
 bliver ic.

Epi-

Epistola 526.

Blandt adskillige Tvistigheder af liden Besydelse, som med Høflighed have været fortsatte mellem den herskende Kirke udi Engeland og Puritaner er angaaende det almindelige Kirke-Bønner (common prayers) de Biskopelige foregive almindelige Bønners Forsnødenhed udi Forsamlingaer efterdi den heele Meenighed derved bede ligesom med en Mund. Puritanerne derimod holde for, at, saasom et hvert Menniske Land have sit Anliggende, og at en Bøn som er beqvem for een, er mindre beqvem for en anden, saa er det best, at enhver indretter sine Bønner paa den Maade, som passer sig paa hans Anliggende og Tilstand. Dog beqvemme de sig til Herrens Bøn Sader vor uden Forandring: Skiont deres fattede Principium kunde ogsaa give Anledning til at scrupulere herudi, og, om jeg ret erindrer mig, saa findes udi den Engelske Historie Exempel paa saadan Scrupel: Thi, da Engeland udi Cromvels Tid torte Navn af en Republic, og det Ord Rige eller Kongerige almindeligen var bleven forhadt, meenede nogle, at i Steden for: Tilkomme dit Rige, man burde læse: tilkomme din Republic. En saadan urimelig Scrupel kunde jo give vore Islænder Anledning ogsaa at gjøre Forandring udi samme Bøn; thi, saasom Almuen i Steden for Brød, efterdi Landet intet Korn giver, betiener sig

af tør Fisk, kunde de paastaae at man i Steden for de Ord: Giv os i Dag vort daglige Brød, burde sige: Giv os i Dag vor daglige Fisk. Deslige Scrupler fortiene derfor at belees. Dog tilstaaer jeg, at udi nogle af vore aandelige Sange samt Morgen- og Aften-Bønner findes Ord, som af alle ikke kand udsiges. Jeg kunde herpaa anføre adskillige, men vil kun her anføre det som findes udi een af vore Morgens Sange, nemlig den Taalsigelse til Gud, som lyder saaledes: At jeg er karsk paa Beenene rast. Hvilken ikke kand være beqvem udi en Podagrici eller Krøblings Mund. Der findes og visse af Davids Psalmer, hvorudi anføres de Hændelser, som ham ere vederfarne, hvilke ikke passe sig paa andre. Saadanne ere mine Tanker herom. Jeg forbliver ic.

Epi-

Epistola 526.

Sin Herre forlanger at vide, hvo der er Forfatter af det Skrift, som fører Titel af Esprit des Loix, og som har giort stor Opsigt. Alle ere enige derudi at det er Montisquiou, som er Autor af de Perlske Breve: Naar man har læset samme Breve, kand man nogenledes giette sig til, hvo der er Forfatter af det andet: thi man finder udi begge Skrifter samme Genie, samme syndige og nette Stiil, samme Frimodighed og samme Paradoxer. Man merker, at han udi det nys udkomne store Verk er af samme Meening, som han vidtløstigen udfører udi de Perlske Breve; nemlig at det menneskelige Kiøn meer og meer aftager, saa at det er at befrygte at Jorden omsider vil blive blottet for Mennsker. Jeg har udi een af mine Epistler søgt at besvare de Argumenter, som han betiener sig af, og lægger her dette dertil. Naar han foregiver at Jorden nu omstunder ikke har den gode Deel af Indbyggere mod hvad den udi de ældste Tider har haft, da spørges om Jorden da kunde nære 50 gange fleere Behoere end den nu haver. Saadant synes ikke. Man skulde heller troe, at den nu omstunder kand nære fleere, og det af den Aarsag at den største Deel af Jorden eller i det ringeste mange store Lande have været bedækkede med Skove, som nu ere forvandlede til Agre og Enge, ikke at tale om en merkelig Forsøgelse

ogelse paa Menniskenes Fall, som forarsages af Seyladsen, hvilken udi de ældste Tider har været ubekjendt: Thi man kand sige, at nu omstunder fast lige saa mange Mennisker findes paa Vandet, som paa Landet, og at de paa Havet søge deres Næring. China, Holland og visse andre Lande kand besynderligen tiene til Exempler herpaa. De andre Autoris Argumenter ere udi omtalte Brede besvarede, hvortore jeg dem her ikke igientager, vor berømmelige Autor gaaer derfor alt for vidt, naar han paa saadant Fundament spaaer om Jordens Undergana. Det samme kand ogsaa siges om adskillige af hans andre Theses, hvorudi han deciderer med alt for stor Tillid, og derved indvikler sig udi samme Vanskeligheder som alle Systematiske Skribentere underkastes. Jeg forbliver &c.

Epi-

Epistola 527.

Sin Herre siger at han har haft i Sinde at oplægge paa nye Ostersens Glossarium, men nu staaer i Betænkning, om han ved saadant Forsæt vil forblive. Jeg raader ikke derfra, men siger alleene, at, hvis han ved saadant Arbejde tænker at indlægge **W**re og derved at befodre Publici Nytte, undertaaster han sig ikke liden Byrde; thi først maa han rette utallige Trykfeyl og Forseelser udi Citationerne, som anføres af de gamle Love, dernæst maa han søge at forklare de gamle uforstaaelige Ord, hvormed bemeldte Ostersen ikke bemøyer sig, men alleene nævner Stederne udi de gamle Love, hvor de findes. Endelig er ogsaa fornødent at completere Verket med mange Ord, som udi dette Glossario ikke findes, og som dagligen bruges, skjønt Oprindelsen dertil ikkun af faa vides. For Exempel alle vide at Jærtegn er det samme som Mirakel, men faa vide Ordets Oprindelse og hvi det kaldes Jærtegn; thi det er rimeligt, at Navnet er givet af Jærnbyrd det er: at de Miracler, som giordes ved at bære gloende Jærn, som befriede de Anklagede, og ansaaes som Ukyldigheds Tegn. Aeltorb nævnes udi samme Verk, men Ordets Oprindelse meldes intet om. Ostersen siger allene Aeltorb kaldes det Torb, som holdes om Ugen udi Kiøbstæderne, men siger, ikke hvorfor det saaledes kaldes.

Des. Man fand ikke forkaste deres Meening, som holde for at Apxeltov er det samme som All Gæll Tov, efterdi derved betegnes allene de store Tov-Dage, paa hvilke Folk med alle Slags Bævre komme fra Landet til Kiøbstæden. Man maa være vel belæst udi de Nordiske Historier, og kyndig udi det Islandiske Sprog for at finde Oprindelsen til Ord og brugelige Talemaader; Man bruger udi almindelige Talemaader det Ord Junker Glens for at betegne en storagtig Person uden at vide hvorfor. Men Historien viser, at Ordet har sin Oprindelse af den bekiendte Georg Glens, som udi Kong Hanses Ties neste commanderede den saa kaldne Saxiske Guarde. Man siger dagligen, naar man spaaer om forestaaende Uheld: Det vil komme i Grevens Tid. Dette oplyses af Christiani 3. Historie, da den Oldenborgske Greve Christopher huserede saa skrækkeligen her udi Landet: Naar en fører kiedsommelig og slet Snak, siger man gemeenligen, at hand hæver Kirkens Badmel, uden at vide, hvorfor man characteriserer Talen saaledes. Udi Kirkes Historien finder man Oprindelsen dertil. Saa som udi Middel-Alderen Penge vare rare, og den meeste Betaling skeede udi Bævre, saa beskomme Præste og andre Geistlige ofte af deres Tilhørere og Svane-Mænd Mad og Klæder in Natura. Klæderne bestoede af grovt hjemgjort Toy, som endnu kaldes Badmel, og allene bæ-

res af Bønder. Det groveste af saadant Badmel blev gemeenligen givet til Kirke-Betienterne. Heraf kommer det at det sletteste af saadant Klæde fik Navn af Kirkens Badmel, og, saasom Præsterne til Bederlag gabe deres Tilhørere slette Prædikener, sagdes deres Taler at være som Kirkens Badmel. Ligesom man endnu hos os kalder slet Biin Kirke-Biin, og udi de Romerske Lande Kloster-Biin, det er saadan Biin, som er i Overskud, og af Munkene sælges til de Fattige, og som jeg horte at man i min Tid i Frankrige kaldede Vin des Peres. Det Navn af Kierling, som nu omstunder gives gamle Røner, og til Foragt Svindagtige Mænd, betyder det samme som Carolinger eller Franske som udi Caroli Simplicis Tid bleve saa ilde medhandlede af de Norske, som da huserede udi Frankrig. Det var i Henseende til samme Folks Ustridbarhed, at Nordmændene kaldede siden alle feige og Svindagtige Mænd Carolinger eller Kierlinger. Jeg siger, at man bør ogsaa være kyndig udi det gamle Nordiske eller Islandiske Sprog, for at lære Oprindelsen til brugelige Ord, som gemeenligen ignoreres. Jeg har længe ikke vidst hvoraf det Ord Fanden, hvormed den onde Aand betegnes, kunde komme. Udi det Islandiske Sprog kaldes han Fianden, det er Menniskets Fiende, som contraheres til Fanden. Det Ord Stakkel eller Betler, hedder paa Islandisk Stav-Karl. Det er en Karl, som gaaer med

Stav udi Haanden, hvilket Betlere gemeentligen
 giøre. Heraf kommer det, at, naar en er bragt
 udi Armod, man siger at han er bragt til Bet-
 ler. Staven. Staffel er derfor ikke andet end
 hvad de Gamle kalde Stav-Karl, og som udi
 Island endnu saa beder. Jeg kunde tale vidt
 løftigen om denne Materie, men det maa denne
 gang være nok. Jeg forbliver oc.

Epistola 528.

Sen vis Mand, da han udi et lystigt Selskab hørte ofte Guds Navn at nævnes, og Bibelske Sententzer at anføres, sagde han: Ricere Børn lader vor Hæere være uden for eders Selskab: Meeningen var god, skiont Talemaaden kunde have været anderledes; thi Guds Navn og hans Ord kand misbruges paa ubelønlige Tider og Steder. Jeg har derfor ikke kundet bifalde de devote Hilsener, som visse Nationer have betient sig af, naar een gaaer en anden forbi. Udi den første Christne Kirke hilsede man hinanden med disse Ord: Christus er opstanden, som blev besvaret saaledes: Ja vist er han opstanden. Denne Hilsen kunde være god paa en Paaske-Dag eller udi en hellig Forsamling: men ikke ved alle Lejligheder; thi den kunde være forargelig udi en Dantsche-Stue eller udi et Viin-Huus, og er det troeligt, at de første Christne ikke have betient sig af saadan Hilsen uden paa belønlige Tider og Steder: Thi uden for saadanne Steder er det bedre at sige en god Morgen og god Aften, eller i det høveste efter vore Bønders Maade: Guds Fred, som er et Ønske. Den Maade at hilse hinanden paa, som nu omstunder bruges udi Bayern, kommer mig for ikke allene at være forargelig, men endogsaa latterlig. Man hilser der hinanden saaledes: Velsignet være Iesus Christus

Christus, hvortil svares: **I all Evighed Amen.** Denne Hilsen bruges ved alle Venligheder, og paa alle Tider og Stæder, endogsaa udi ulovlige Forsamlinger, saa at naar een siger: **Ihr Diener eller Dienerin,** holdes den for at være en Kietter. Keisler fortæller, at en vis Bayerisk Herre lod engang sin Maitresse til sig hente: Hun beegnedede ham med den sædvanlige og orthodoxe Hilsen, nemlig: **Velsignet være I Jesus Christus,** hvortil han svarede: **I all Evighed Amen.** Og derpaa strax sagde: **løs Snorlivet:** Man maa tilstaae, at saadan Hilsen ikke uden med Forargelse kand høres. Jeg forbliver ic.

Epistola 529.

Jeg var nyeligen udi et Selskab, hvor det Spørgsmaal kom paa Banen, om det var nyttigt at Rente-Pengene astogte eller ey? Derom blev hæftigen tvistet, og adskillige glimrende Argumenter bleve anførte pro og contra. Nogle ansaae Rente-Pengenes Aftagelse, som en stor Uheld, eftersom alle de, der leve af deres Capitaler, item Pensionister, Hospitaller, Skoler, Studentere, som leve af Stipendiis, og de fleeste fattige Folk blive derved skildte ved en anseelig Deel af deres Indkomster: Andre nægtede vel saadant ikke, men foregave, at ingen Reformation er saa god og nyttig, at jo nogen derover maa lide. De sagde at Rente-Pengenes Formindskelse er en naturlig Folge af et Lands Velstand; thi derved vises at Handel og Fabriker maa florere, og er det af den Mars sag, at man udi Engeland, Holland og andre commercerende Lande neppe kand bekomme 3 Pro Cento. De første lode sig ikke noye med dette Svar. De tilstode vel, at en Reformation er aldrig saa god, at alle derved finde deres Regning: Men sagde derhos, at de lidendes Fall er stort, og at Brødet afficiæres for dem, som mindst Tab kand lide, nemlig for alle Fattige. En gammel Mand, som anførte denne Tvistighed, brød da ind udi Taler, og sagde: Jeg tilstaaer vel, at Pensionisters, Hospitallers

lers, Enkers, Skole-Disciplers, Studenteres og deres Bilkaar, som leve af maadelige Capiteler, er ynkværdig: Men det Uheld kand ikke balancere mod den som forarsages af Pengenes idelig Udførsel til Fremmede saa vel for Bahrene i sig selv som for deres Udarbeydelse, helst udi et Land, hvor ingen Exporter ere. Dog sagde han derhos, maa ved Handels og Manufacturers Stiftelse vel sees til, at man ved de udi Landet fabriqverede Vahre om ikke faldkommelig, saa dog nogenledes kand holde Priis med fremmede Naboe-Stæder: Thi, hvis Forskiel paa Prisen bliver alt for stor, flyder af saadanne Fabriqvers Stiftelse trende Uheld, som forarsage at Byrden for Fattige fordobles, og at Handel og Fabriqverne ingen Bestandighed kand have. De Fattiges Byrde forsøges, eftersom paa den ene Side deres Leve-Brod, som net op for dem er skaaret, ved Rente-Pengenes Fald formindskes, og paa den anden Side Priisen paa fornødne Vahrer forhøyes. Den anden Uheld er, at deslige Fabriqver om ingen Bestandighed kand være forsikrede: Thi, hvis man ey nogenledes holder Riis med Naboe-Stæder, og Vahren derforuden ikke vel blive forarbejdede: bliver den Kunst, at øve subtile Lold-Svig, et Lands Hoved-Studium, og Fabriqverne formedelst Mangel paa Debet, omsider maa falde. Vel kand ved stor Penge-Straf og Anstalter saadan Uheld, nogenledes

mes; Men Erfarenhed viser, at den ikke fand
 høves: tvært imod kunstige Practiker derved
 skærpes, og dette fordærvelige Studium, at
 ind- practisere fremmede Sager, kommer paa
 den høyeste Spidse: Enhver Kræmmer- Svend
 vil udi Konsten blive Doctorabilis, og bruste sig
 af saadan Svig, som af en heroisk Gierning,
 hvilken han foregiver at sigte til de Kiøbendes
 Rettelse: Det er derfor, sagde han, fornødent,
 førend en Fabriqve stiftes, at overveie, om
 Manufacturisterne nogenledes kand holde Kiøb
 med Fremmede, eller om en Fabriqve alleene
 maa grunde sin Sikkerhed og Bedsigeholdelse
 paa strænge Forbud mod fremmede fabriqve-
 rende Vahrs Indførsel; hvis det første kand
 til Beye bringes, kand man være forvissat om
 det sidste: Thi ingen vover sig mod Forbud at
 indsnige fremmede Vahr, med mindre noget stort
 og kiendeligt derved kand vindes, og ingen kand
 pntse dem, der straffes for Fuld- Svig, naar
 Svigen skeer uden Nød, det er: naar man syn-
 der allene for at svade. Endelig, sagde han, er
 det fornødent, førend en Fabrik anlægges, at
 udvælge et beqvemt Sted dertil, som enten ha-
 ver nogen naturlig Beqvemhed, hvorved Arbej-
 det kand faciliteres og best lykkes, eller hvor Ar-
 beyderne kand med mindste Bekostning underhol-
 des; thi endskjønt der raase Materie paa tvende
 Steder kand kiøbes lige let, kand den fabriqve-
 rede dog ikke sælges lige let. Det er derfor, at
 man

man udi adskillige Lande seer Fabriqver og Manufacturer anlagde paa differente Stæder. Begge stridende Partier bifaldte denne gamle Mand's Tale, og Evisstighederne havde derpaa Ende. Jeg forbliver ic.

Epistola 530.

Jeg haver ofte i mine Skrifter tilklendegivet, at Moralske Lærere og Prædikantere heller opbygge ved Exempler end ved Skrifter og Prædikener. Naar unge og ryggesløse Mennsker skrive Moralske Bøger, hvilket man her saa vel som paa andre Steder har seet, forarges man derover, og, naar slette Prædikantere undervise os i hvad vi skal troe og giøre, tænker man at det er ikke deres Alvor, og at de selv intet troer af alt hvad de sige. Naar min Medicus selv udi lige Tilfælde ikke vil bruge de Medicamenter, som han foreskriver mig, forkaster jeg dem. Skrifter og Prædikener, hvor grundige de end ere, kand ingen synderlig Virkning have, naar saadanne Personer blive bekiendte. Hvorudover man maa ønske at Bogen var skreven med en andens Pen, og Talen ført igiennem en andens Mund. Det var i den Henseende, at da en ond og lastværdig Mand eengang udi Rom gav et sundt og nyttigt Anslag, som alle maatte bifalde, befoel Raadet, at samme Anslag skulde antages, men Mandens Navn forties. Abbeden af Villiers udi et Skrift kaldet L'art de Precher, anfører en artig Historie for at vise, hvad Virkning en Prædiken ofte kand have, naar Prædikantens Levnet ikke svarer til hans Lærdom. Historien er denne: En Prædikant taledede engang hæftig mod Overdaad,

og

og formanede Tilhørerne, at efterleve Johannis den Døbers Lærdom: nemlig, at hvo som ha-
 ver to Klædninger, skal give een af dem til den,
 som ingen haver. En Borger blev deraf slagen,
 og befoel sin Hustrue, da han kom hjem af Kir-
 ken, at give een af sine Klædninger til de Fattige,
 efterdi han havde tvende: Konen studsede derved,
 og besluttede først at tale med Prædikanten, for
 at høre hans Forklaring herover. Da hun en
 Morgen lod sig anmelde, svarede Prædikantens
 Tiener, at hun maatte bie lidt medens Magiste-
 ren tog en anden Klædning paa sig, efterdi han
 skulde gjøre en Visite. Hvorudover Konen sag-
 de: hvis han haver to Klædninger, saa har jeg
 denne gang intet at tale med ham om.

Adieu je me retire

Puisqu'il a deux habits, je n'ai rien a lui
 dire.

Til Slutning herpaa maa jeg anføre den Com-
 pliment, som en gammel Kone gjorde sin Sog-
 ne-Præst efter Prædiken: Jeg takker, sagde hun,
 Eders Belærværdighed for hans grundige Lær-
 dom; Gud give ham sin Aand og Naade til selv
 at efterleve den. Jeg forbliver &c.

Epi-

Epistola 531.

Sin Herre forlanger at vide om den Enges lænder, som i Friderici 4. Tid havde det selsomme og vanskabte Anslag, endnu sidder indsluttet udi Castellet. Jeg veed ikke rettere, end at han is endnu er udi nøye Forvaring. Det er en forunderlig Person og et saadant Menneske, som fast intet Land uden Engesland kand producere, hvor der har været fundne, og endnu findes Mennesker, der foretage sig Hals-brækkende Actioner, som sigte til intet uden at vise Prover paa selsomme Genier, og ved Misgierninger at giøre sig bekiendte; ligesom den, der satte Gld paa Dianæ Tempel udi Epheso, og det uden ringeste Henseende til egen Nytte. Af den Engelske Historie kand anføres adskillige Exempler herpaa. Jeg vil kun alleene melde om den bekiendte Blud, som udi Caroli 2. Tid foretog sig en Gierning, som synes ikke at kunde vinde nogen privat Person i Sindet. Samme Blud tog sig for udi det Aar 1671 at bortsnappe den Kongelige Krone med Zepter og Kble, som vare forvarede udi Londons Tower: Dette forrettede han med saadan Behændighed, at han allerede havde faaet disse Regalier udi Hænder, og var kommen ud af Tower, da han blev greben. Nogen Tid tilforn, da nogle af hans Camerader vare rettede af Hertugen af Ormond, som var Stadtholder

udi

udi Irland, arbejdede han paa at hævne deres Død, og, da bemeldte Hertug blev kalden tilbage fra Irland, fulgte Blud ham udi Hælene, og tillige med nogle andre, som han havde i Ledtog med sig, angreb Hertugen udi hans Carosse, myrdede Kudrken med nogle Lakeyer, og førte ham hen til en Galge, for der at hænge ham, item at fæste et Stykke Pappir til Legemet, hvor paa skulde tilkiendegives Marsagen til saadan Execution. Men, som Hertugen paa Beyen lod sig falde af Hesten tillige med den, som sad bag paa, blev dette Anslag til intet. Dette bekendte Blud altsammen for Kongen, da han blev greben, og ikke allene lod sig use dermed, men sagde derhos, at han havde haft i Sinde engang at omkomme Kongen selv. Han tilstod sig at have fortient den skændeligste Død; men, sagde han, saasom jeg haver over 1000de Camerader, som med Sed have forbundet sig til at hævne min Død, da raader jeg Kongen at spare mit Liv for sin eagen Sikkerhed. Man maa, siger Historie-Skriveren, forundre sig over denne Mandsselsomme Opførsel: men end meer over Kongens, hvilket ikke allene skænkede ham Livet, men gav ham en aarlig Pension. Jeg forbliver &c.

Epi-

Epistola 532.

Jeg haver paa et Sted udi mine Skrifter
 examineret det Sporsmaal, om den
 nye Verden er bedre eller værre end den
 gamle? Jeg har overbeyet alle de Argumenter,
 som anføres pro og contra. Men jeg har in-
 gen Dom dristet mig til at fælde, eftersom jeg u-
 di hver Alder finder lige mange Feyl, lige store
 Tragœdier undtagen at Maaden, paa hvilken
 de oves, er anderledes, saa at Scenernes For-
 andring allene forarsager at Verden, skjønt den
 er den samme, synes dog ikke at være den samme.
 Man kand udi hver Alder fiende et Menniske is-
 gien, saasom man finder samme Tilbøyeligheder,
 samme Materie, skjøndt anden Form. Dette
 forarsager hos mig ingen Forundring, saasom
 Menniskets Hoved-Qualitet er Ustadighed, hvil-
 ken man merker, saa vel udi det Gode som det
 Onde, saa vel udi vigtige som indifferente
 Ting, udi Levnet som udi Klæde-Dragt. Hvad
 jeg allene forundrer mig over, er dette, at, saa-
 som de gamle Mennsker have besiddet samme
 naturlige Qualiteter, som de nye, have havt
 samme Hoveder til at udfinde, samme Hænder
 til at arbejde, samme Curiositet efter Videns-
 skab, samme Begierlighed til at indrette deres
 Sager efter Commoditet, og hvert Land bry-
 ster sig af saa mange loode Mars Velde, at dog
 utallige Ting, som burte have vundet enhver udi
 Sinde,

Sinde, ikke have været tænkte paa, førend for et halbhundrede Aar siden. Jeg vil ikke tale om Decouverter udi Mecaniquc og Bygninger, som ikke uden af særdeles Hoveder efter Meditation fandt opbittes, eller som ved visse Feyligheder og Hændelser fandt opdages, men allene om saadanne Ting, hvilke ligesom dagligen have paa mindet os om Reformation, og ligesom med Fingeren have vist os, hvorledes de paa en beqvemmere Maade kunde forrettes, og dog ingen udi saa mange 100de Aar har søgt at ændre. Betragter man Bygninger, som for den Tid ere oprettede, da finder man Huuse af 5 til 6 Etagger, og det endogsaa paa Steder, hvor ingen Mangel er paa Grund, saa at de synes at være giorte saa høye allene for at paalægge dem Pœnitentse, som ere fordømte til at klavre saa ofte om Dagen op paa det øverste Stokverk eller Loft: Trapperne finder man at have en Snegels Gang, saa at derhos gemeenligen har været et Kæb, hvorved man maatte holde sig, for ikke at blive Hoved-svimmelende, saa at det fast var det samme som at flyve op udi en Skibsmast. Man havde vel for den Tid over alt Glas- Vinduer, men Vinduerne vare smaa, saasom de bestoede meer af Blye end af Glas, og paa det Lyset end meer kunde betages, lod man Ruderne male, det er: med stor Arbejde og Beføstning søgte at gjøre dem til ingen Nytte. Man seer endnu Levinger af saadanne Vinduer, sær udi gamle Kirker,

ker, hvilke derudover ere saa mørke, at Solens Lys haver Anseelse af Maane-Stin. Kirkerne vare lange eller anlagde udi Form af Raars, saa at den halve Deel af Meenigheden saae ikke uden Ryggen af Prædikanten, og han maatte vende sin Tale nu til den ene nu til den anden Side, paa det at Folket i det ringeste kunde høre en Deel deraf. Alle Lands-Byer ere saaledes anlagde, at endskiont ingen Mangel er paa Grund, saa ere Gaardene dog saa tet sammenføiede, at, naar en Gaard afbrænder, maa den heele Bye følge med. Sænge udi Sove-Kammere vare gemeenligen saa høye, at man maatte betiene sig af en Skammel for at bestige dem, og synes det at de saaledes vare anlagde, paa det at en, som udi Søvne veltede sig ned, kunde des vissere bryde Halsen i Tu, helst saasom Gulvene vare belagde med Steene. Udi Huusene for den Tiid vidste man ikke af Nat-Stole at sige. Udi de fleeste var ikkun en Retraite for alle Huusets Folk, saa at man ofte maatte vie halve Timer førend en Mads blev ledig, Gulvene vare udi fornemme Huuse belagde med flade Steene, og udi gemeene med Muurteene, hvilket forarsagede saa vel Umagelighed som Usundhed. Jeg kunde opregne en stor Hob andre Ting af samme Natur, som udi mange hundrede Aar have bæret uadefastede Incommoditeter, hvilke de eenfoldigste Mennesker kunde merke at behøve Reformation, og hvis Ændring kunde lige saa let

forrettes

forrettes som deres Fornødenhed begribes. Saa-
 som nu udi saa lang Tid derved intet er foreta-
 get, skulde man tænke at de fleeste Lande ikke meere
 end 100de Aar havde været beboede. Men,
 saasom man af de fleeste Landes og Rigers Histo-
 rier anderledes er oplyset, har man Møye at finde
 de Aarsag til saadan Sandseløshed, og bekiens
 der seg at saadant hos mig stedse har opvaft For-
 andring. Jeg forbliver &c.

Epistola 533.

Jeg haver udi Fortalen af mine Helte-Historie viset, at hvor meget man saa vel udi gamle som nye Historier efterleder, saa skal ikke paa engang findes saa mange store Regentere, som udi de sidste halvhundrede Aar ere indfaldne. Siden Caroli Magni Tid har ingen navnkundigere Konge regieret udi Frankrig, end Ludvig 14. Riget var for hans Tid ifkun udi maadelig Anseelse, saa at det trængede til fremmed Hjelp for at holde det Østerrigiske Huus Stangen: Men under hans Regiering truede det med et Universelle Monarchie; thi, naar man undtager de sidste Aar, vare de øvrige en Række af herlige Severyindinger. Fast heele Europa maatte meer end engang forene sin Magt imod Frankrigs store Tilvæxt, men uden Succes; thi en Sever bandede Bøer til en anden. Da indfaldte de store Felt-Herrer, som bragte Krigs-Discipline og Konst paa den høieste Spidse og erhvervede den Franske Milice saadan Anseelse, at de Franske Leere bleve anseede som de største Krigs-Skoler, og unge fremmede Officiers bryste sig af at have gjort en eller Campagne under Comte de Turenne. Luxembourg, Villars, Vendome &c. Fortifications-Konsten kom da ogsaa til største Bært. Ingen Stad, hvor stærk den end var, kunde længe holde Stand; thi det syntes de Franske ligesom kunde blæse Fæstninger

ninger ned. Under samme Konge komme ogsaa boglige Konster paa den høieste Spidse. De herlige Skrifter, som udi det Franske Sprog bleve da publicerede, forarsagede, at Sproget kom udi den store Anseelse, hvorudi det endnu er. Og var saadant fornemmeligen at tilskrive Kongen; thi endskjønt han selv ikke var lærd, saa var han dog en stor Befordrer af Lærdom, givende aarlige Pensioner endogsaa til fremmede Lærde. Skrifter, som da komme for Lyset, vare ikke alene grundige, men endogsaa af en nye og fin Smag, saa at de Bøger, som ere skrevne udi hans Tid, deraf ere kiendelige fra andre Skrifter udi Geistlige Materier, hvorudi efterfølgende Skribentere ikke saa vel have succederet. Paa Stats-Ministrer havde samme Alder og stor Forraad, iligemaade paa store Konstnere, saa at man kand sige, at Frankrig da blev ligesom omstøbt udi en nye Form, og Paris var den Stad, hvortil Folk af alle Professioner strømmede som til en almindelig Skole. Vil nogen holde for at Kongen udi alt dette havde ingen Deel, da kand dertil svares, at aldrig saadanne Forbandlinger kand skee under en maadelig Regent, og at Kongen er Kilden, hvoraf slige Herligheder flyde: Kort at sige, alt hvad man da saae og hørte, var meer end Kongeligt. De konstige! og prægtige Bygninger, som af ham bleve anlagde, kunde neppe troes, førend de bleve tagne udi Opseyn. Reysende brystede sig af at ha-

de seet Versailles, Marlo, og andre dæslige Byg-
 ninger, men allermeest at have seet Kongens egen
 Person, hvilken endogsaa udi hans høye Alder
 overgik alle udi Legemets Skabning. Der ere
 over ingen Regent gjorde flere Lovsange og tilli-
 ge med flere Satirer. Udi de første gøres han
 til den største Konge, som har regieret udi Frankri-
 ge, og udi de sidste maa med alt det Onde om ham
 tilstaaes, at han var den anseeligste og forunders-
 ligste. Det samme kand siges om en anden Kon-
 ge, som paa denne Tid regierede udi Sverrig,
 nemlig Carl 12. Han kand vel ikke regnes blant
 Sverriges nyttige Konger: Men alt hvad som
 udi Historier om ham anføres er saadant, som
 neppe tilforn er hørt, og som af Efterkommerne
 kand holdes for Fabel. Man har kun at læse
 hans Bedrifter, for at blive overbevist herom.
 Jeg haver udi min Sammenlignelser ingen fun-
 det beqvemmere til at sammenparre med ham end
 Alexander Magnus. Jeg siger ingen beqvem-
 mere, saasom Carolus 12te er den eneste udi sin
 Espece, og man kand sige, at han syntes at væ-
 re dannet af andre Materier end Mennesker.
 Han kunde regnes for een af de største Helte, som
 Naturen har frembragt, hvis han vilde have er-
 indret sig, at han var en Konge, eller i det ring-
 geste erindret sig at han var et Menneske. Rus-
 land frembragte paa samme Tid en Regent, udi
 hvilken vare samlede alle de Qualiteter, som udi
 fødres af dem, som Himmelen betiener sig af til
 at

at i Bærk sætte de største Ting. Thi han var en stor Kønige, en stor Lovgiver, en stor Philosophus: Saa at Rusland under ham fik en nye Skikkelse, som før forandrede Europæ politiske Systema. Han lod sig ikke nøye med at gjøre sine Uundersaattere mægtige, men endogsaa fornuftige, ikke allene at indprænte dem Tapperhed, men endogsaa Dyd. Han har ved sit vise Regiment, sine herlige Love, og eget Exempel forkyldt saa meget Godt af Ruskerne, at om de i Steden for St. Nicolaus udvalte ham til Landets Skyts Engel, kunde saadant lettere begribes, saasom bedre Motif dertil kunde vises; thi, hvis han havde levet paa de Tider da berømmelige Mænd formede sig een og anden Belgierning, som de havde bevist det Menneskelige Kion, bleve satte paa Gudernes Liste, kunde han have været forviffet om saadan Promotion. Hans Gemahlinde, som succederede ham udi Regieringen, var een af de berømmeligste Regentinder, som er at finde udi Kroniker. Hendes høye Forstand banede hende Vey til en af de største Theuer, og forarsagede, at hun regierede med en uomskrænket Myndighed over en stor uroelig fremmed Nation, som havde kiendt hende udi hendes ringe og foragtede Stand, ja at hun efter eget Hoved indrettede Successionen, og disponerede over Rusland, som over en Conqvete. Hvad Land vel siges meere. Disse forunderlige Personer indfaldte ligesom paa en

Tid udi Europa. Asien og Orienten var udi samme Alder ey mindre frugtbar paa berømmelige Mænd, ja saadanne, som heele Secula tilforn ikke have kundet bringe til Beye. Udi Indostan regierede Oran Zeb, hvilken deels ved List, deels ved Tapperhed banede sig Bey til Thronen, undertvang tvende Kongeriger, nemlig Visapur og Golkonda, støbte Landet om udi en anden Form, og naaede en Alder, som fast ingen Regent har hase, uden at tabe noget af sædvanlige Activitet, hvilket man kunde tilskrive hans strænge Diæt, og tarvelige Levemaade: thi, endskjønt han var den rigeste Konge paa Jorden, nød han intet uden Brod, Vand og Urter, og fortærede for sin egen Person ikke mere end hvad han hemmeligen kunde fortiene ved egne Hænder. Udi Persien lode sig kort derefter see trende forunderlige Mænd efter en anden, Den første var Merweis, en liden Skatsskyldig Prinds, som ved List underminerede Persiens. Den anden var Maghmud, som med en Haands fuld Agraner fuldkastede den Persiske Regiering, og bragte det heele mægtige Rige under Fødder. Den 3die Man Kulikan eller Schack Nadir, en privat Person, som bragte Persien udi forrige Reputation, og som ved sin Tapperhed erhvervede sig saadan Anseelse, at han uden Modsigelse blev sat paa den Persiske Throne, og derefter blev en Skræk saa vel for Tyrkiet som for den store Mogols Rige, hvilket han bragte under

der Fødder. Denne forunderlige Mand, efter at han ikke alleene havde hæbnet Persiens Foragt, men sat Nationens Ære paa den høieste Spidse, blev siden myrdet udi en Opstand. Hans Banemænd foregive, at det skeede formædelst det Tyrannie, hvortil han omsider forfaldt, hvis saa er, maa samme Tyrannie have været meget stort, efterdi det kom Persianerne til at forglemme de forhen beviste Begiæringer. Det synes, at Naturen kunde have udtømmet sig ved at frembringe paa en Tid saa mange store og forunderlige Regentere, og at derpaa vilde have fulgt en langvarig Mæverhed. Men, naar man betragter Prindsens og Brandenburgs nyelige Tilvæxt, seer man at den er endnu udi fuld Arbejde. Brandenburg var udi forrige Seculo en af større Vigtighed end de andre Chur-Fyrstendømmer udi Tyskland. Udi Friderici Wilhelmi Tid begyndte det at reyse Hovedet i Berøret. Men under den nu regierende Konge er det kommet til saadan Væxt, og aior saadanne Figurer at ikke allene Tyskland, men endogsaa heele Europa spiller Dynene derved. Alle tilstaae at saadan Tilvæxt maa tilskrives samme Konges store Qualiteter. De herlige Geyersbindinger, som han har erhholdet over de stridbarreste Nationer, have erhvervet ham Navn af en stor Felt-Herre. De Midler, han haver til at underholde talrige Krigshære vise at han er en stor Huusholder og Financier; Hans Anstalter og

Forordninger, som med Forundring omtales, give tilkiende at han er en stor Stats-Mand. De Forandringer han har gjort udi Jurisdiction, have til Deje bragt ham Navn af en stor Lov-giver, den Faveur han viser mod studerende Personer, forarsaager, at han ansees som vore Eiders Mecenas og Lærdoms Befodret. De Skrifter, som han selv har udarbejdet, vise at han ikke allene selv er lærd, men endogsaa at ham Sted maa gives blandt de beste og sindrigste Auctores. Hans Sentimens udi Morale tilkiende giver at han har sat alle Præjudicia til Side, og hans Tolerance udi Religionen, som af nogle Censureres ansees af andre som en Zirath udi hans Læraet. Jeg forbliver &c.

Epistola 534.

Jeg var for kort Tid siden udi et Selskab, hvorudi jeg blev adspurgt om adskillige Bedtægter, som ere udi Brug; men hvis Oprindelse de fleeste er ubekjendt. Noget af disse Spørgsmaal bleve af mig besvarede. Jeg visede Oprindelsen til den Skik at klemte 3 gange med Klokkerne efter Ringen, nemlig at den reyses sig af et almindeligt Paabud, som blev gjort da den feverrige Tyrkiske Kæyser Mahomed 2. truede Christendommen med Undergaaen; thi da blev anordnet at man ved saadan Klokkelyd skulde bede om Guds Bistand at hemme Tyrkens Magt. Denne Skik holdes endnu ved lige, skiondt saa Mennesker vide hvorfore, og ingen derfor beder meer. Et andet Spørgsmaal, hvi man ringer ved Ligfærd, visede jeg at skyde af en gammel Overtro, som bestod derudi at Sanden kunde bortdrives ved Klokkelyd, og at man derfor ringede, naar de Syge laae udi yderste Aandes Dret. Da Folk omsider kom udi bedre Oplysning, ophævedes den Skik vel ikke gandske, men den blev forvandlet til den nu brugelige Sædvane at ringe, naar Liget bliver bragt til Jorden, hvilket ogsaa Tid efter anden meer og meer kommer af Brug, saa at man horer ikke saadan Ringen, uden naar en gammel Spidsborger eller Matrone bliver begravet. Jeg siger saadan Ringen, som skeer ved Stadens store Klokker; thi hvad de

saa kaldne Sang- Klokke angaaer, hvor Psal-
 mer spilles, da holdes de allene for Zirath, og
 findes ikke uden udi saa af de største Stæder,
 hvor de bruges ved alle slags Høytideligheder.
 Der blev ogsaa spurt hvoraf den Skik reyses, at
 man St. Hanses Aften antænder Fyrværker, som
 paa visse Stæder endnu varer den heele Nat.
 Jeg meenede da, at, saasom Festen falder ind
 paa den glædeligste og behageligste Tid af Aaret,
 da Nætterne ere korteste, saadant da som Glæ-
 des Tegn kunde ansees. Men jeg har siden ved
 nyere Efterforskning fundet, at denne Skik grun-
 der sig paa en Overtroe. De gamle Romere
 øvede til Erindring af Stadens Stiftelse adskil-
 lige Ceremonier. Man optændte om Aftenen
 Ild udi Høe og Halm, hvor igiennem man
 sprang, og bildte man sig ind derved at forson-
 de Synder, som man havde bedrevet. Den-
 ne Skik fortplantedes siden blandt de Christne,
 sær ved nye Maaner, og St. Hanses Aften:
 Udskillige Kirke-Moder have søgt at affkaffe slige
 Ceremonier. De have ogsaa udvirket at den
 Overtroe, som derved var, blev hævet; Men
 denne St. Hanses Ild sees endnu paa adskillige
 Stæder, saa at det som tilforu skeede af Over-
 troe, nu allene øves for Tids-Fordriv. Og Al-
 muen ingen anden Tanke har derved, saasom den
 ikke

ikke veed Oprindelsen til saadan Skik, og hvor-
til den i gamle Dage sigtede. — Jeg forbliver ic.

Epi-

Epistola 535.

Jeg haver udi min Kirke-Historie og udi mine Skrifter viset, at det er vanskelig at sige, naar Trældoms Stand blant Christne er bleven ophævet, item ved hvad Levlighed, saadant er skeed: Man seer at Trældom udi nogle le 100de Aar fra Christendommens Begyndelse har været udi fuld Brug, og at derfor de gamle Kirke-Fædre, ja Apostlerne selv ikke have holdt det for, at den har været stridig mod Religionens Hoved-Artikle, efterdi de formaner til et mild Herredom over Slaver. Man seer videre, at den Skik længe blandt Christne har været i Brug at selge sig selv til Trældom, og at den i høy Grad har været øbet udi den 7de, 8de og 9de Alder, hvorpaa Philippus Darius i et Skrift, de venditione liberorum, anfører adskillige Exempler. Acten, hvorved saadan skeede kaldtes Obnoxio, som sees af Marculphi formulis, hvorudi saaledes Formularen anføres: ideo statum ingenuitatis meæ vobis visus sum obnoxiasse, ita ut ab hoc die de vestro servitio penitus non discedam. Det er: Derfor har jeg opofret eder min Frihed, saaledes, at jeg stedse skal forblive under eders Herredom. Det var ikke allene private Folk, men Kirkerne selv, som havde deres Slaver, og viser bemeldte Autor Exempler paa at saadanne Slaver bleve byttede mod Heste.

Indvielsen til Trældom

dom skeede paa adskillige Maader, blant andre ved at legge et Klokke-Keub om dens Hals som til Slaverie blev antagen. Aimonius vidner, at en ung adelig Jomfrue ved Navn Adelaïs blev bragt til St. Benedicti Grav for at cureres fra en Svaghed med de Vilkor, at, hvis Helgenen en helbredede hende, skulde hun bringes til sine Forældre igien; Men hvis hun blev helbredet, skulde hun forblive Helgenens, det er det samme som Munkenes Slavinde. Og saasom det sidste skeede, forblev hun udi Trældom, hvorudi efter Aimonii Sigelse hun endnu er Munkene til Tjeneste. Man seer heraf, at Munkene have ud-copieret de gamle Hedenske Offer, Præste, hvilte under Gunders og Gudinders Navne frænkede Matroner og Jomfruer, hvis Børn til Bederlag maatte holdes for Himmelske Pantter, og grunde sig derpaa Herculis Romuli Alexandri Magni og andre store Heltes Adkomst til deres Titler af halve Guder. Gid det allene var udi den Post, hvorudi disse bellige Munke havde efterfuldt de Hedenske Præsters Bedtægter. Men man finder disværre mange andre Exempler derpaa; hvorudover Kloster-Historier ere ikke andet end forargelige Krøniker. Jeg forbliver ic.

Epi-

Epistola 536.

Blandt de Ting, som meest beelees udi den undersjordiske Journal, er dette, at de fleeste Europæiske Folk endog de som ere Frankriges Fiender, rette sig blindt efter visse Franske Moder og Bedtægter, sær udi Klæde Dragt. Man kand fatte Aarsag til en almindelig Antagelse af visse ziirlige og beqvemme Klæde Dragte, som af een eller anden Nation ere opfundne, men ingenlunde til alle. Man kand fatte, at den saa kaldne Uniforme eller Mondering, som udi Ludv. 14. Tid blev inventeret udi Frankrig, er bleven efterfulgt af andre Europæiske Krigs-Folk, efterdi saadan Liighed udi Krigs-Dragten medfører stor Ziirlighed og Beqvemhed. Men man fatter aldeles ikke den bestandige Lærbillighed i at efterabe alle Franske Klæde-Moder end ogsaa dem som vanhælde, og ere ubeqvemme, ja dem som vi i Begyndelsen selv brage og belee, men dog omsider beqvemme os til at antage, allene efterdi de ere Franske. Hvad som vel synes at gjøre dette nogenledes begribeligt, er Franske Skrædderes og Kræmmeres egen Nytte, hvilke finde deres Regning ved Klæde-Dragtens Forandring, og derfor mage det saa, at Klæder maa kastes førend de slides, og at de maa kaldes gamle, skjønt de ere nye og friske. Og, saasom andre Nationers Skræddere og Kræmmere see deres Arbejde og Næring

derved

derved befordrede, søge de ikke at mynstre slige Forandringer: Men heller rose de samme, og gjøre sig en Ære af at kunde net udcopiere, hvad de ofte selv udi Hjertet belee. Men derved løses ikke Knuden: thi det Spørsmaal at besvare, staaer tilbage, nemlig: hvi andre Landes Skræddere ikke kand udvirke det samme, hvi visse Engelske, Preussiske, Keyserlige oc. Klæde-Moder blive stedse nationale, men de Franske allene almindelige Europæiske Moder. De stumpede Preussiske Klæder, som under forrige Konge bleve paabudne, fundne ingen Efterfølgere. De bleve stedse Preussiske, men vare blevne almindelige, hvis de havde været inventerede udi Frankrig. Det samme kand siges om adskillige andre Landes Klæde-Skikkelser, hvilke ingen videre Fremgang have havt, men stedse have været indskrænkede inden egne Grændser. Thi de ere blevne mynstrede som vanheldende, umagelige og af en særdeles fordærved Smag: De Franske Skræddere derimod bekymre sig aldeles ikke om Dragteus Zirlighed eller Beqvemhed, saasom de af Erfarenhed ere forbissede om, at enten Knapperne sidde for eller bag, enten Klæderne ere for trange eller for vide, Skikkelsen dog vil synes baade zirlig og beqvem, og at en almindelig Conformatet uden videre Examen vil erhverves: Det er i den Henseende at de ikke tage i Betænkning at optage gamle Moder igien; thi man seer udi kort Tid Moderne at omvexles, og, efterat

Klæders

Klæderte nu have været vide, nu trange, nu lange, nu korte, ved Circulation at blive, som de vare for 20 Aar siden. Det var derfor at en vis Person aldrig vilde forkaste nogen Klædning, men lagde den allene til Side udi Haab, at den ved Forandring skulde blive nye og almodig i gien. Noget holde for at det Indpas, som Frankrig herudi har erhvervet, reyser sig af samme Riges Storhed; thi det kand være rimeligt, at de mindre Stater ud, copiere de større, saa vel udi Sæder og Sprog, som udi Klædedragt. Men dette Beviis kand være godt nok i Henseende til Savoyen, Lothringen, Flandern og andre Frankrige paa grændsende mindre Stater, hvilke ligesom Bække følge Strømmen af en stor Flod, men ikke til andre Riger, sær Tydskland, som er baade større og rigere paa Folk og Steder end Frankrige, og derforuden i Henseende til Keyserdommet tilegner sig Fortrin for samme Rige. Man seer ikke, at de store almindelige Monarchier have haft saadan Virkning: Man finder ikke at de Græske Stæder have ladet skicere deres Klæder efter Persiansk Mynster. Man seer ikke, at Athenen, Thebe, Corinthus, skiont Macedonien underdanige Stæder have efterabet Macedoniske Klæde, Moder, Sprog og Sæder. Her behøves derfor andre Beviisligheder til at løse denne Knude, og meener jeg den rimeligste at være efterfølgende. Den Jordens Part, som vi beboe, har siden det Romerske Herredoms

Doms Undergang havt adskillige Skikkelser. Man har for nogle 100 Aar siden seet der at være nedgraven udi yderste Bankundighed og Barbarie, man har seet igien den tykke Bankundighed forsvunden, men forvandlet til Pedanterie, saa man ikke kand sige, hvilken Alder man mest har fundet beklage, enten den Tid, da man vidste slet intet, eller da man vidste alt for mange unyttige Ting, enten da man havde ingen eller da man fik en forderved Smag, thi Dovenhed blev forvandlet til Activitet, men som sigtede til intet: man Disputerede baade om det, som man vidste, og man ikke vidste, og Europa var ligesaa frugtbar paa Pedantiske og Scolariske som den var ufrugtbar paa gode Stribentere. Kort for Lutheri Reformation begyndte Smagen at forbedres og Dyene meer at aabnes, saa at Europa udi Religion, udi Lærdom, Konster og Sæder fik en nye Skikkelse. Videnskabens Academier bleve da paa adskillige Stæder stiftede; Europa vrimlede af Lærde Mænd, man beslittede sig paa Konsters og Haandverkers Forbedring, paa nye Inventioner og paa meere ziirlige Levemaader, saa at mange meenede, at intet meere stod tilbage at forbedres. Men man kand i visse Maader sige at Materialierne alle ne vare funde, hvoraf, prægtige og ziirlige Bygninger kunde oprettes, og at graae Steen var forvandlet til Marmor, men som endnu ikke var leben. Saadan var Europæ Tilstand, da

Ludvig den Tiortende kom at sidde paa Frankriges Throne. Under denne navnkundige Konge fik Frankrige en særdeles Skikkelse saa at man fra hans Regierings Begyndelse kund sætte en nye Tids Regning: Jeg vil ikke tale om den store Magt, som Riget ved hans seierrige Vaaben erhvervede; men om den Fremgang som Lærdom og Videnskaber gjorde ved hans Gæmildhed: Det var heller derved end ved de lykkelige Krige, som han førte, at han kunde tilegne sig Titel af den store Ludvig. Paa alt, hvad Menneskelige Hænder og Hoveder kunde forarbejde og udfinde, blev da vifset Prover. Det Franske Sprog erhvervede den Fuldkommenhed, som har gjort det fast almindeligt for den heele Christen Europa: De prægtige Bygninger og Kunststykker, som vi endnu see, viise hvorvit Konsten derudi steeg. Man kunde vel tilforn ved Læsning erhverve Lærdom; men ved denne Alders Franske Bøger naaede man galant og polered Lærdom, saa at læge Folk og Fruentimmer, som tilforn lidt eller intet skyttede om Læsning, nu fordybede sig derudi. Man besfittede sig ikke mindre paa ziirlige Sæder og Levemaader, hvorved Selskaber og Dmgiengelser bleve ikke mindre sømmelige og behagelige, og blev Kongens egen Person derudi tagen til Mynster. Smagen blev i Alting saa Rafineret, saa at alle andre Nationer renoncerede paa deres egen, og søgte at conformere sig efter Franske. Smag udi Tale,
Om

Omgiengelse, Klæde=dract, Mad og Drikke, saa at derfor andre Lande bleve opfyldte med Franske Hoffmestere, Gouvernanter, Sprog Mestere og Kofke. Man fand derfor ikke forundre sig over at de fleeste fremmede Nationer paa samme Tid bragede deres egne gamle Sæder, deres egne Vare og Arbeide, og at de ingen Smag kunde finde udi en Ragout, uden den var tillavet af en Fransk Kof eller udi en Klædning, uden den var skaaren og syed efter Fransk Mynster; ja der fattedes intet uden at vore Matroner og Jomfruer ogsaa skulde brage unge Karle og Friere blandt egne Landsmænd, og at de skulde forskrive dem fra Paris. Jeg fand ikke forbigaae her at anføre en artig Historie, som til Bestyrkelse af dette findes udi det navnkundige Skrift kaldet Memoires de Brandenbourg. Den Durchlautigste Forfatters egne Ord ere disse: Poeten Canitz Moder, efterat hun noye havde udcopieret alle Franske Moder, da for omsider at distingvere sig herudi blandt de andre Berlinske Damer gav hun Commission til en Kiobmand at forskrive sig fra Paris en ung, kion, veltrivende og artig Person til Egtefælle, indbildende sig at Frankrig derpaa havde ligesaa god Forraad som paa andre galante Vabrer udi Krambodene. Kiobmanden, som ingen synderlig Erfarenhed havde udi den slags Handel, forrettede, hvad ham var betroet, det beste han kunde. Hans Correspondenter udleedede ham en

Person, som var 50 Aar gammel. Den samme kaldte sig Sieur de Brinbock og var afliden Helbred. Da han lod sig indfinde udi Berlin blev Mad. de Canitz derover gandske forlagt: ikke desmindre, saasom hun selv havde ladet ham forskrive, og han var en virkelig indfødt Parisier, giftede hun sig med ham. Det var en Lykke siger Forfatteren, for Brandenborgerne, at dette Giftermaal faldt ud til Mad. Canitz Misfor-
 novelse: Hendes exempel vilde ellers være efterfulgt af andre, vore kionne Gomsruer og Matroner vilde falde udi Franske Hænder, og de Berlinste Borgere vilde, saasom fordum Romerne, være tvungne til at bortsnappe Sabiner af deres Naboelande. Saa at den Durchleu-
 tigste Fortatter, hvilken ellers taler prægtigen om den herlige Tilstand, hvorudi Frankrige blev bragt i denne Alder. Man maa tilstaae, at ingen Periodus udi Historien er merkvaerdigere end denne, og at Frankrige da var det rette Sæde for Konster og Videnskaber, ja man maa give Nationen den Ære at den har oplyst og poleret andre Europæiske Lande, og at den udi et halvt Seculo har udvirket det, som synes at kunde være nogle 100 Aars Arbeide: Man seer heraf, hvad en Regent kand til veye bringe, og hvad som kand udvirkes ved Opmuntringer og Besønninger, helst hos et Folk, som er begabet med en Naturlig Activitet. Allting gik for sig udi Galop, saa at det synes ubegribeligt at saa store
 Ting

Ting udi kort Tid kunde udrettes helst under en
 Konge, der havde haft en maadelig Optugtelse,
 og som var opdragen udi Bankundighed; thi
 han var selv ligesaa ulærd som han var en stor
 Befordrer af Lærdom. Han kunde selv ikke reg-
 nes blant de stridbare Konger, og dog fik Landet
 under ham Anseelse af en Krigs-Skole, han
 var selv hengiven til Bøllyst, og dog havde udi
 hans Tid Sømmelighed udi Sæder og Om-
 giengelse aldrig været meere i agttagen. Kort at
 sige, han indpræntede Undersaatterne de Dyder,
 som han selv ikke befad, og Tilbøvelighed til
 det, hvortil han selv ikke var hengiven, saa at
 derfor man fandt undskyldte dem, der tilskrive alt
 saadant en umaadelig Ambition, og som holde
 for, at han efter de gamle Romeres Exempler
 søgte ikke meere ved sine Vaaben, end ved andre
 glimrende Bedrifter at bane sig Vej til et almin-
 deligt Herredom, og at forblinde og indtage om-
 liggende Lande ved at bruge alle Seil og at foree-
 ne Mars med Minerva. Virkningen var ogsaa
 denne, at, ligesaa meget som han i andre Lande
 var frygtet saa meget var han ogsaa estimeret,
 og at hans Historie er opfyldt med ligesaa mange
 fremmede Lobsange, som Satirer. Men hvorom
 alting er, og hvad som ellers fandt have været
 Tønder til denne Konges Opførsel, saa seer man
 dog at hans Navn bør være helligt udi Frankrig
 formedelst den Nytte, de have haft af hans An-
 stalter og Stiftelser sær i Henseende til den Gav-

mildhed han har øvet mod fremmede Konstnere og Lærde Mænd. Forsængelighed har til Veie bragt store Ting, og Vergierrighed, som man siger, har bygget de fleeste Hospitaler. Man priser Bygnings-Konsten uden at efterforske Motif til Stiftelsen. En Gave er en Gave endten den gives med Venstre eller høyre Haand, og en Belgiernig er en Belgierning, enten den skeer af Devotion eller af Forsængelighed. Efter som nu Frankrig under denne Konge fik en saa glimrende Skikkelse, kand man ikke forundre sig over, at de fleeste Europæiske Folk strømmede did hen for at see, høre og lære, hvad som de ikke funde hos dem selv, item at de søgte at udcopiere de Franske udi Sæder, Levemaade og Klædedragt. Men denne Frankriges blomstrende Tilstand varede ikke længe. Det synes at Riget forældedes tilliae med Regenten, og at ligesom Kongens Siuds og Legems Kræfter ved Alarene aftoge, saa formindskedes ogsaa Underfaatternes Hurtighed og Duetighed, item at herudi var ligesaadan Naturlig Sympathie, som udi et hvert Menneskes Legem mellem Hoved og Lemmer, hvilke fødes, tilvoxe, blomstre, aftage og forbiue tillige. Mod Enden af Kongens Regiering saae man ingen store Felt-Herrer meere i Striden. For en Condé, Turenne, Luxembourg og andre berømmelige Krigs-Helte, saae man ikke uden maadelige Anførere, saa at Willars var fast den eeneste som

Frankrig

Frankrig da kunde bryste sig af, og som man kunde sætte mod en Eugenio en Marlborough og andre fiendtlige Generaler. Ingen Baaben, som kunde nedblæse de stærkeste Fæstninger, fandtes da meere. I steden for saadane Stats Ministrer og Skatmestere som Louvois og Colbert saa man ikke uden en Feuquier en Chamillard, en Pont Chatrain en Voisiu og andre deslige. Rigets rare Sager ginge tilforn iglensnem de skarpsindigste Mænds Hoveder: Mod Enden heedte det: qv'en ditez vous, Madame! Lærde Mænd og Kunstnere begyndte ogsaa efterhaanden meer og meer at savnes. Kort at sige, Krugtbarehed blev forvandlet til en slags Misbævt, saa at Frankrig syntes ikke meere at være Frankrig: da derimod Naboelande, som havde udcopieret Riget i dets blomstrende Tilstand, toge meere og meere til udi Krigs Discipline, udi Videnskaber og Politesse. Frankrig kunde derfor ikke meere ansees som en almindelig Skole for andre Europæiske Folk, og Parisiske Reiser bleve ikke saa nødvendige, som de forhen havde været. Ligesaa let derfor, som det er at fatte, at andre Nationer udi Frankriges blomstrende Stand søgte at efterabe Franke Moder, og at omstøbes udi Parisiske Forme, saa vanskeligt er det at begribe, hvi dermed endnu fremtures, da enhver Land sige om sit eget Land, hic Rhodus hic Salta. Men hvad som tilforn skeede udi nyttige Henseender, gøres nu

af en Bane. Saa at enhver ung Person, som nu omstunder reiser til Paris, kand ingen anden Marsag give til Reisen uden en vedtagen Skik, og at det skeer for at følge sin Faders og Forfædres Exempel. Saaledes seer man nu omstunder vore unge Studentere at reise til Tydskland for at lære Theologie, da udi Danne- mark det Theologiske Studium er i saadan Flor og bestandig accurat Drift, at man herfra kand forsyne andre Evangeliske Lande med Theologiske Professore; hvo, som boer ved en Flod, reiser ikke nogle 100 Miile for at hente Vand anden Steds. De Parisiske Tog, som endnu dagligen fortsættes, kand derfor ikke reise sig iaf andet end en ildegrundet Bane, og den Grille at Skoe, Klæder og Peruqver ikke vasse eller ziire Legemet, uden de ere giorte efter Franske Mynstre, nærmer sig til Hiernens Forrykkelse, helst saasom man seer at de Parisiske Klæde- Moder ikke grunde sig paa Beqvembhed og Zirak; men at de forandres alleene for at forandres, og at gamle Moder, som ere forkastede, igien optages. Dog maa man give andre Folk, sær de Nordiske Ret derudi, at de stedse holde stift over nogle faa Nationale gamle Sædvaner og Levemaader, som bestaaer udi Overflod af Mad og Drikke, og udi liden eller ingen Lemmernes Bevægelse. Herudi er den Franske Levemaade vel grundet, men den synes just derfor at vrages: Gid vi ville efterfølge dem alleene udi rimelige Moder eller

eller i det ringeste udi det ene med det andet! Le-
gemets Bevægelse, som er en Vellyst for Frans-
ske, er en Pœnitentze for Nordiske Folk. Hi-
ne slide paa deres Fodder, for at erholde sunde
Legemer. Disse slide paa Lehnstoeler, hvorved
Skiorbug og andre Svagheder tilvæiebringes.
Hine lade sig ofte nøie med een Ret, disse ikke
uden med mange; thi naar udi vor Norden
Benner bydes paa et Smørrebrød, betyder det
et Aftens Maaltid af en halv snees Retter: Og
hvad som her kaldes en Ret af Suppe, deraf
gøres 3 Retter i Frankrige, hvor man frem-
bringer først Bouillon, som er den første Ret,
derneft Riødet, som er den anden, og Bollerne,
som er den tredie Ret, hvilke udi vor Norden
og udi Tydskland kaldes tilsammen en Ret. Jeg
kunde til Beviis anføre adskillige andre Ting for
at bevise at det er alleene udi vor egne daarlige
Maade, hvorudi vi forelske os, og at det er al-
lene fremmede gode Bedtægter, som vi vrage.
Jeg forbliver ic.

Epistola 537.

En reisende Person, som besøgte mig en Mor-
 gen paa min Gaard, sagde sig at have stor
 Tørst og Heede. Jæa tilbød ham da Thee,
 hvoraf han drak saa længe indtil Tørsten var stilled:
 Han begierede derpaa et Glas Brændeviin, hvor-
 af han efter Landets Brug drak en temmelig stor
 Portion for at forsætte Vandet, og derved blev lige
 saa heed og tørstig som han var tilforn, reisende
 bort udi samme Tilstand, som han var udi, da
 han kom. Dette gav mig Anledning til philosophi-
 ske Betragtninger, og forekomme mig da adskillige
 Exempler paa menneskelige Gierninger af samme
 Natur, og som viiser, at en anseelig Deel af Men-
 neskets Liv kand lignedes ved Kegles Spill, hvorudi
 man nedslaaer for at opsætte og igien opsætter for
 at nedslaae, eller som Tobak. Smøgen, naar man
 suer Røg til sig, for at udblæse den strax igien.
 Hvorudover Menneskets fornemste Egenkab synes
 at være bevægelig uden fiendelig Fremgang, saa
 at Definitionen derpaa kand være denne at det
 er et Væsen, som løber stedse til et Maael, og dog
 er lige langt derfra (mouet sed non promot)
 Definitionen er ikke gandske ilde grundet; thi
 den kand bestyrkes ved adskillige Exempler og dag-
 lig Erfarenhed. Man seer e. g. ældgamle Folk
 udi Hobetal at samle paa Bibliotheker, at sætte
 Bøgerne med Omhyggelighed udi net og zirlig
 Orden, da de dog have besluttet, eller ere forviffe-
 de

de om at de igien skal adspredes, og stykvis igien inden kort Tid selges, saa at det kun er at samle det adspredte for igien at adsprede det samlede. Hvilke Bevægelser gøres ikke ofte naar en Krig skal føres: dertil gøres nogle Mars Tilberedelser: Magasiner forsynes, Soldater hverves, Skatkammer udtømmes, nogle 1000 Mennesker opoffres, og efter at Krigen en Tid lang har været, bliver ofte Fred sluttet, med de Vilkaar, at Fanger og erobrede Fæstninger skal tilbage gives, og alting blive udi den Stand, som det var udi, førend Krigen begyndte. Naar jeg haver fuldendte de mange Krige, som jeg har foresadt mig at føre, sagde fordum Kong Pyrrhus, vil jeg slaae mig til Roelighed, og gode Dage, hvortil Cineas svarede, efterdi Krigen ikke sigter til andet, og vi uden de samme Land komme til det foresatte Maal, saa lader os strax slaae os til Roelighed og gode Dage. Man kand en anderledes domme om de lærde Forsamlinger, som berømmes for at disputere om stridige Meeninger udi geistlige og verdslige Sager: Thi Udtaldet er stedse dette, at enhver bringer med sig tilbage den samme Meening, som han førte med sig til Forsamlingen, og dog berammes et nyt Møde igien, som endes paa samme Maade. Betragter man Regierings-Former, saa finder man mange efter adskillige Skikkelser og Omstøbninger at være bragt i forrige Stand igien, at Enevolds Regiering er forvandlet til Aristocratie, Aristocratie til Folke-Regiering og Folke

Folke-Regiering til Enevolds Herredom igien: saa at Skikkelsen ved Circulation er bleven den samme, som den var, da man begyndte at konstle derpaa, ikke anderledes end Visseren paa et Uhres Verk, hvilken, efterat den udi 12 Timer er omloben viser paa samme Tal igien. Naar A staaer i fuld Sved af Arbejde og B imidlertid har sidet med Hænderne i Lommen paa sin Lehnstol findes der at begge have forrettet ligemeget. Chrysophilus arbejder stedse paa at forøge sin Boe, at forbedre sin Tilstand, lægger Dunge til Dunge, han bliver derved dog hverken rigere eller fattigere, hverken mædere eller sædere men den samme, som han var, da han begyndte at samle paa liggende Fæ; alleene at hans Leddiker, som han ikke rører, blive fulde, og hans Dunge hovne, saa at det er ikke Huusholderen, men Huuset, som bliver rig. En gierrig Forøder, en Catilina er af samme Beskaffenhed; thi, saasom han samler alleene for at adsprede og udøser med den eene Haand, hvad han har taget med den anden, er og bliver ham med alle sine Bevægelser den samme, som han var. Han kand lignedes ved en Patient, der indtager en Vomitif for at opkaste den igien, eller med den, der ideligen som Poeterne siges øsede Band udi et Dørslag, saa at han ikke kunde gjøre andet end at løbe stedse fra og til Kilden. En god Ven rosende engang for mig sine Mave-Draaber, hvilke satte hans Mave til Rette, naar han havde overladet den. Jeg

svarede

svarede da, han skulde lade af at foræde sig, saa behøvede han ikke samme Draaber. Intet viiser oftere Prober herpaa end Forandring udi Klæde, Moder og Smag. Naar en er forsyned med ti Klædninger eller Hatte, kand han være forbisset om altid at have een, som er paa Moden; Thi Modernes Forandring bestaaer i at gjøre Nytt til gammelt og gammelt igien til Nytt. Og, hvad Smagen angaaer, da har Blacmore viiset, hvor ofte den Engelske Smag udi Skrifter i een Alder har været forandret. Naar man dette betragter, sees der at mange Menneſker foretage sig at gjøre Knuder, som de løse for at gjøre de samme Knuder paa nye igien, saa at de synes at bevæge sig op og dog staae stille. Den gamle Græske Philosophus Zeno Eleates holdt for at intet udi Naturen bevægede sig, og at Bevægelsen var kun tilſyne, men ikke virkelig. De Argumenter som han bruger ere Subtile, men Sophistiske. Dette, som jeg har anført, kunde tiene i hans Kram, men allene i Henseende til viſſe Menneſker, hvilke synes at gaae og dog staae stille. Jeg forbliver &c.

Epi-

Epistola 538.

Den Berømmelse, som jeg udi min Epistel har tillagt en vis Herre, har opvaakt hos adskillige stor Curiositet at vide, hvo Manden var. Saa længe som den gode Herre levede, har jeg saadant ingen villet tilkiendegive, saasom den Roes, man giver levende Personer, gemeenligen ansees som Hyklarie for at vinde Herre-Gunst. Nu derimod vil jeg forklare dette tydeligere og sige at Manden døde udi en høy Alder nemlig Anno . . . udi sit . . . Aar. Man fand applicere paa ham det som lægges et Menneske meest til Berømmelse, nemlig dette: at han heller virkeligen var end syntes at være en stor Minister. (Maluit esse quara videri); thi saasom han var taus og betænksom i Alting, kunde han ikke falde dem saa meget i Djene, som alkeene see Skallen, og ikke leede efter Rærnen. Og, saasom ikke Leilighed gaves at lade sig see paa den Skueplads, hvor hans Duellighed kunde fremstinne, saa vare hans store Qualiteter ligesom af en Skye og Taage bedækkede. Af de Straaler, som igiennem Skyen frembrøde, kunde man dog see Prover paa Redelighed, Stats Kundskab, Bestandighed, en ugemeen Skionsomhed, og andre Egenskaber, hvorved andre have erhvervet et stort Navn udi Historien. Hvis han havde været i samme Omstændigheder som en Ximenes, som en Oxenstierne, som

 Fleury,

Fleury, havde hans Navn kundet blive saa stort som deres. Evnen var den samme; men Veiligheden ikke den samme; thi en Pilots Capacitet viises ikke uden i Storm og Uveir. Og hvad andre saa kaldne store Genier angaaer, som ved mange glimrende Bedrifter have gjort sig anseelige, da, hvis han havde kundet, havde han dog ikke villet træde i deres Fodspor: thi hans Skionsomhed og dybe Indsigt udi Sagerne tillod ham ikke paa eengang at tænke meer end paa en Ting, for ikke efter deres Exempel at giøre, hvad som igien maatte omgiøres, og at bygge, hvad som igien skulde nedrives: thi, jo meere man er begavet med den Qvalitet af Skionsomhed, jo langsommere gaaer man til Verks, og, jo dybere man indseer en Ting, jo flere Knuder finder man derudi. Endskiondt han selv kunde give de beste Raad, horede han dog stedse andres Betænkende, hvorudover hans Decisioner kunde ansees som Axiomata. Han var ikke mindre elsket end frygtet, og derved viisede, at han besad tvende gemeenligen insociable Qvaliteter. Udi hans Oeconomie var Zirlighed uden Overflod, Han var udi sit Huus en myndig Huusbonde, men derhos en reiskaffen Fader: saa af hans Gierninger fortrøede ham, saasom han fast intet besluttede eller foretog sig, som kunde forarsage ham Fortrydelse. Han var udi alle Omstændigheder usoranderlig, og stedse den samme, saa at Modgang og Medgang udi hans Sind ingen

ingen Ebbe eller Flod kunde forarsage. Han havde stedse Retfærdighed for Dine, og tilskrev det gode, han gjorde, alleene en Pligt og Skyldighed: Hvorudover da en vis Mand, som han havde udredet af en Labyrinth, takkede ham derfor, svarede han: tak ikke mig, men tak alleene eders retfærdige Sag. Saaledes var denne Mand danned, der døde og blev begravet uden Sang og Klang og uden at sætte vore Poeter og Panegyriste udi Arbejde, da man dog seer ved enhver gemeen Borgers Død Lovsange udi Hobetal at nedregne. Det er troeligt, at, hvis den salig Herre kunde oplives igien, han vilde være gandske fornøjet med saadan Tausshed, thi, saasom han selv ikke hylede, vilde han ey heller være hylet af andre. Det er ikke saadanne Ting som kommer Blodet til at løbe udi de poetiske Arter. De Folk saae ikke uden paa de Steder, hvor de fandt vente en rig Høst. Men, saasom de intet tabte ved hans Død, saa tabte han ey heller meget ved deres Tausshed. De tabte intet, efterdi han ikke belønnede hylfælske Poeter; og han ligesaa lidet, efterdi han ikke trængede til deres Lovsange. Jeg forbliver.

Epistola 539.

Min Herre forundrer sig over at vor Danske Skue-Plads har saa længe kundet holde Stand. Hans Spaadom har været at naar de beste Stykker vare spillede, det snart vilde faae Ende. Jeg har selv været af samme Tanke; thi jeg har dømt omi tilkommende Tid af den forbigangne; da det gamle Theatrum formedelst Mangel paa gode Stykker maatte ophøre. Men, saasom nu omstunder Tilskuernes Smag er saadan, at der spørges ikke meere om et Skue-Spil er vel eller ilde udarbejdet, men om det endes med Sang og Dansk, og derfor alle Stykker ere lige gode, saa er jeg nu af andre Tanker: thi man har i saa Maade Stykker nok at gaae Bal udi. Thi enhver Skribent kand nu agere Comœdie Skrivar, og ingen frygter at see sit Arbejde spildt, i hvor maavert, elendig og ilde sammenhængende det end er, naar han tager den Præcaution, at det endes med Sang og Dansk, hvilket man og seer at vor Alders Autores nøye i aagttage. Man seer heraf, at en forderbed Smag ogsaa har sin Nytte i Verden, og at det, som jeg derom Kiemteviis har skrevet udi mine Moralske Tanker, er ikke gandske ugrundet. Jeg forbliver ic.

